

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 101

София, четвъртък, 8 юний

1933 г.

109. заседание

Вторник, 6 юний 1933 година.

(Открито отъ председателя А. Малиновъ въ 17 ч.)

СЪДЪРЖАНИЕ:

Стр.

Стр.

Питане отъ народния представителъ К. Лулчевъ, къмъ министра на вътрешнитъ работи и народното здраве, относно изчезването на курсисти отъ Висшия педагогически курсъ, въ гр. Шуменъ (Съобщение) 2373

Бюджетопроектъ за разходитъ презъ 1933/1934 финансова година, по Министерството на външнитъ работи и на изповѣданията. (Докладване и разискване) : 2373

Дневенъ редъ за следващото заседание 2401

Председателъ: (Звъни) Понеже има нужното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ г. г. народни представители: Ангеловъ Боянъ, Апостоловъ Драгомиръ, Бончевъ Тодоръ, Бошнаковъ Тодоръ, Бояджиевъ Стефанъ, Василевъ Василь, Влаховъ Димитъръ, Гавриловъ, Никола, х. Галубовъ Юсеинъ, Ганевъ Георги, Гашевски Никола, Георгиевъ Георги, Георгиевъ Павелъ, Георгиевъ Стойчо, Даскаловъ Стефанъ, Димитровъ д-ръ Георги, Димитровъ д-ръ Димитъръ, Докумовъ Борисъ, Запряновъ Петко, Попивановъ Пътъръ, Игнатовъ Тодоръ, Илиевъ Стойко, Йотовъ Никола, Казанаклиевъ Георги, Калиновъ Благой, Каракашевъ Никола, Константиновъ Тома, Краевъ Костадинъ, Кушевъ Въчко, Стоевъ, Лулчевъ Коста, Лунговъ Николай, Лѣкарски Иванъ, Маринчевъ Георги, Марковъ Цоло, Мечкарски Тончо, Молловъ Янаки, Омарчевски Стоянъ, Орозовъ Александъръ, Панайотовъ Петъръ, Пенгиевъ Антонъ, х. Петковъ х. Георги, Петковъ Стефанъ, Петровъ Методи, Петровъ Никола, Поповъ Стоянъ, Рафаиловъ Филипъ, Ризовъ Стойне, Родевъ Христо, Стамболиевъ Никола, Тодоровъ Димитъръ, Тотевъ Деню, Тошевъ Никола, Христовъ Александъръ, п. Христовъ Георги, Цановъ д-ръ Асенъ, Цановъ Стефанъ, Чирпанлиевъ д-ръ Никола, Чорбаджиевъ Петко, Шидерски Едрю, Якимовъ Тодоръ и Янакиевъ Василь).

Съобщавамъ на Народното събрание, че народниятъ представителъ г. Коста Лулчевъ е отправилъ следното питане до министра на вътрешнитъ работи и народното здраве: (Чете)

„На 10 мартъ т. г., въ гр. Шуменъ сж изчезнали курсиститъ отъ Висшия педагогически курсъ Мара Балева, Цвѣта Христова, курсистътъ Димо Пенчевъ и войникътъ Христо Ник. Капитановъ.

Споредъ твърденията на близкитъ на изчезналитъ въ подаденитъ отъ тѣхъ до властта заявления, изчезналитъ сж били отвлѣчени отъ три лица: капитанъ Теофиловъ, подофицера Делю Стояновъ и още единъ подофицеръ отъ III инженерна дружина, всички преоблечени въ цивилни дрехи. Съ извадени пистолети тримата сж нападнали курсиститъ въ мѣстността „Къошкетъ“, арестували сж ги и съ свързани рѣже сж ги отвлѣкли. Свидетели на стана-

лото сж били много граждани. Оттогава и досега следитъ на арестуванитъ и отвлѣчени курсистки и курсисти се губятъ. На всички молби на близкитъ на изчезналитъ до властитъ, никой не е посочилъ къде сж отвлѣчени и какво е станало съ тѣхъ, и никой не знае живи ли сж.

Още сжщата вечеръ, въ деня на отвлѣчането, околийскиятъ началникъ и командантскиятъ адютантъ, капитанъ Долгиевъ, сж правили обискъ въ квартирата на курсистката Цвѣта Христова и на следния день въ тая на курсиста Димо Пенчевъ.

Нѣколко дни следъ тая случка бащата на курсиста Димо Пенчевъ — Пенчо Георгиевъ ое е явилъ предъ г. министра на войната, изложилъ му е станалото съ неговия синъ и го е помолилъ за защита. Г. министърътъ на войната е успокоилъ бащата и му е заявилъ, че ще се направи потрѣбното за издирване на изчезналитъ.

Следъ срещата си съ г. министра на войната, бащата Пенчо Георгиевъ е билъ нападнатъ въ гр. Шуменъ отъ поручикъ Митовъ и школьника фелдфебелъ Йорданъ Василевъ и жестоко битъ.

Всички данни сж изложени въ заявленията на близкитъ на пострадалитъ.

Подобни действия сж продължили и следъ това.

Моля г. министърътъ да ми отговори:

1. Истина ли е всичко това;
2. Кой е наредилъ отвлѣчането на изброенитъ лица;
3. Кои причини и нужди сж наложили тия действия;
4. Къде сж сега изчезналитъ;
5. Подъ разпоредбата на кои държавни сѣдебни органи сж и кои органи водятъ издирването на виновнитъ;
6. Считате ли позволени тия действия на поменатитъ държавни служители — военни;
7. Какво сж направили и правятъ по това органитъ на Вътрешното министерство и сѣдебнитъ власти?

Това питане ще се изпрати на г. министра на вътрешнитъ работи и народното здраве, за да даде отговоръ.

Минаваме къмъ първа точка отъ дневния редъ — второ четене бюджетопроекта на Министерството на външнитъ работи.

Моля г. докладчика да докладва бюджетопроекта.

Докладчикъ И. Драгойски (д): (Отъ трибуната) (Чете)

„БЮДЖЕТЪ“)

за разходите по Министерството на външните работи и на изповяданията за 1933/1934 финансова година“.

Председателят: Има думата народният представител г. Христо Калфовъ.

К. Калфовъ (д. ст. Ц): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Макаръ и представител на опозиционно политическо течение, азъ считамъ, че по-добре би било да приказваме по-рядко по външната политика на държавата, а всички безшумно и неуморно да следимъ и работимъ, за да може съ общи усилия да поправимъ тежките повреди, нанесени на нашата страна презъ недалечното минало. Предстои разрешаването на голъми световни въпроси и поради това азъ смятамъ, че добре би било представителитъ на всички политически течения да се изкажатъ по тѣхъ, независимо отъ преценките, които биха направили по въпроситъ, свързани съ бюджетопроекта на Министерството на външните работи. Свѣтътъ, а заедно съ него и ние, живѣемъ съдобноосни времена. Свѣтовниятъ стокообмѣнъ е спрѣтъ, или пъкъ твърде много намаленъ. Благоденствието на маситъ е чувствително намалено и дори на нѣкои обществени слоеве е застрашено и самото съществуване. Стопанската безпомощност, въ която сѣ изпаднали отдѣлнитъ международни единици, убива вѣрата въ маситъ, че ще може да се излѣзе отъ това тежко положение и че ще дойдатъ въобще по-добри дни. Общиятъ културенъ подъемъ е въ застои и даже отбелязва регресъ, а нервността и общото взаимно недоверие достигатъ до парадоксизмъ и съ това влияятъ на решенията, които се взематъ, както и върху прилагането на тѣзи решения, които ужъ се считатъ за спасителни. Надъ всичко това Съюзътъ на съветскитъ социалистически републики минава въ голѣми маси отъ днешния социаленъ строй, международната солидарностъ и упованиемъ въ общочовѣшки и религиозенъ моралъ, съ което заплахва да разстрои, да подкопае устоятъ, на които главно е изградена днешната цивилизация.

Поради всичко това азъ считамъ, че представителитъ на политическитъ течения иматъ не само право, но сѣ длъжни да се изкажатъ отъ това отговорно мѣсто по голѣмитъ въпроси отъ международенъ характеръ, които вълнуватъ човѣчеството въ тия дни.

Въпроситъ сѣ много сложни и преплетени. Но, споредъ менъ, тѣ биха могли да бъдатъ групирани главно въ следнитъ точки:

Въпросъ за свѣтовния стопански миръ; въпросъ за общото разоръжаване; въпросъ за ревизия на мирнитъ договори и за насъ отдѣлно — въпроситъ свързани съ балканскитъ конференции.

Въпросътъ за свѣтовния стопански миръ или по-конкретно, за свѣтовната стопанска конференция днесъ е споделянъ отново на дневенъ редъ. Примирамъ го въ 1918 г. и мирнитъ договори, подписани въ 1919 г., донесоха прекъсването на кръвопролитията по бойнитъ полета, но тѣ не спрѣха стопанската и финансовата война, която продължава да бушува изъ цѣлъ свѣтъ. Ето вече три пѣлѣтия изминаха отъ тогава, но стопанската и финансовата война продължава непрестанно да подкопава издѣлно устоятъ, върху които е изградено благоденствието на цѣлото човѣчество. Това разстройство е толкова неизлѣримо, че следъ като бѣха поставени на голѣмо изпитание победенитъ народи, дойде редъ и на победители, и на неутрални да изпитатъ последицитъ на положението, създадено преди 15 години. Изтощението на свѣта толкова е голѣмо, бунтътъ въ дупитъ на народитъ е така стихненъ, загрижеността така голѣма, че едни следъ други държавитъ дойдоха да признаятъ какво нарушената хармония съ разпоредбитъ отъ преди 15 години, трѣбва да бъде възстановена пакъ. Слѣдитъ смятатъ, че възстановяването на свѣтовната хармония трѣбва да стане съ нови мѣрки, разпоредби или постановления отъ голѣмъ масшабъ, които да бъдатъ проведени при съгласието на всички, защото свѣтовното благоденствие може да бъде изградено само съ сътрудничеството на всички голѣми и малки народи, победени и победители.

Тежката стопанска криза, която вилнѣе отъ нѣколко години въ цѣлъ свѣтъ, е последица на многобройни други причини, но главно тя е последица на войната и на мирнитъ договори. Нейното лѣкуване или отстраняване е въпросъ труденъ и много сложенъ и изисква разностранна дейностъ. Преди всичко, необходимо е да се постигне една обща спогодба, въ която да участвуватъ всички народи,

както казахъ и по-рано, голѣми и малки. Безъ едно такова хармонично сътрудничество не може да се изведе на спасителния брѣгъ международниятъ корабъ, който днесъ е изложенъ подъ страшнитъ удари на най-жестока буря. Необходимо е да се възстанови общото доверие, като предпоставка важна, психологически отъ голѣмо значение. И това доверие ще се възстанови не като резултатъ на единъ политически актъ, но като последица на една система отъ мѣроприятия, които могатъ да затвърдятъ мира, да укрепятъ вѣрата, че днешнитъ социални и политически условия въ свѣта ще пребъдатъ за единъ по-дълъгъ периодъ. Необходимо е също така, за отстранението на тази криза, да се изживѣятъ известни чувства и страсти, които годинитъ на войни и борби напастиха въ съзнанието на маситъ, наслоиха въ обществото и съ това направили неприложими въ последно време нѣкои иначе твърде добри мѣроприятия отъ международенъ характеръ. Наложително е човѣчеството да се приспособи къмъ известни нови стопански и социални условия, за да може успѣшно да излѣзе отъ днешното непоносимо положение. Въпросътъ е за 25-тъ милиона безработни въ свѣта, които трѣбва да бъдатъ приобщени къмъ новъ трудъ, за да могатъ да намѣрятъ препитание за себе си и за своитъ близки. Общото число на безработнитъ и членовѣта на тѣхнитъ семейства, които еднакво страдатъ отъ тежкото обществено бедствие, надминаватъ 100—120 милиона човѣшки същества. За тия работни рѣше трѣбва да се намѣри нова дейностъ, ново производство, или да се приспособятъ къмъ други производства, които днесъ сѣ отъ значение. На всѣки случай, повелителенъ дългъ налага на всички отговорни лица и мѣста да намѣрятъ начинъ и срѣдства за едно нормално препитание на голѣмъ брой безработни и гладуващи човѣшки маси.

Човѣчеството, както въ миналото, така сигурно и днесъ, ще намѣри изходъ отъ този стопански и финансовъ хаосъ, но въпросътъ е да се намѣри колкото се може по-скоро този изходъ. Свѣтътъ е предъ тежки и жестоки изпитания, и ако водачитъ на голѣмитъ културни народи, давайки си отчетъ за катаклизмитъ, които могатъ да настанатъ, не намѣрятъ въ себе си гражданска доблестъ и смѣлостъ, за да взематъ навреме радикални и искрени мѣрки за възможното нормализиране живота на маситъ, въ такъвъ случай неминуемо и за голѣми и малки, и за победени и победители, ще настѣпятъ дни на непоносимо бедствие и обща анархия.

България е една твърде малка стопанска единица, за да считаме, че тя въ тази обща акция къмъ съгласуване на силитъ въ свѣтовната стопанска конференция въ Лондонъ на 12 т. м., ще може да повлияе решително върху общия ходъ на работитъ. При все това, обаче, и може би именно по тази причина, че сме малка единица и се нуждаемъ отъ малки възможности за нашето съзвемане и закрепване, азъ считамъ, че при планомерни и съгласувани усилия отъ страна на нашитъ делегати въ Лондонъ и съ съдействието на ония, които иматъ голѣмитъ възможности, ще може да намѣримъ условия, за да екулираме щока отъ нашитъ сурови продукти, съ което ще заздравимъ нашето стопанство и ще излѣземъ отъ тежкото положение, въ което се намираме.

За съжаление, обаче, азъ напомнямъ, че онова, което трѣбваше предварително да направимъ въ тѣзи насока, като че ли не го направихме въ оная степенъ, въ каквато бѣше необходимо: да се приготвимъ отъ по-рано, за да отидемъ тамъ съ проучени материали и достатъчни документи, и то не само за личното удеснение на нашитъ делегати, но и за да може да бъде по-ефикасна нашата дейностъ или дейността на делегацията, изпратена отъ правителството въ Лондонъ.

Трѣбва съ болка да припомнимъ, че и въ миналото, на нѣколко пѣти отъ освобождението, нашитъ отговорни представители отиваха на голѣми съвѣщания, отъ извънредно историческо значение за нашия народъ и държава, безъ да подготвятъ добре своитъ досиета. Това, за голѣмо съжаление, като че ли става една злополучна традиция. Крайно изложително е да се изостави тази пагубна практика, като занапредъ отдалеко се започва подготовката за такива наши акции. Макаръ да сме малки, макаръ да бъдемъ, може би, последнитъ въ редоветъ, но все пакъ нашитъ интереси сѣ скѣпи и голѣми за насъ, за да можемъ грижливо да подготвимъ всички наши стѣпки и преценки, за което се иска време, компетентни лица и планомерна работа.

Считамъ за необходимо да подчертая, че общитъ условия, които се наблюдаватъ въ навечерието на стопанската конференция, сѣ доста разнообразни и поради това крайниятъ резултатъ на тази конференция е твърде загадъ-

*) За текста на бюджетопроекта вж. Т. I, № 75.

ченъ, за да не кажа съмнителенъ. Тия общи условия може да се резюмиратъ въ следното: първо — докато Англия намира, че въпросътъ за дълговетъ трѣбва да се уреди преди конференцията да бѣде свикана, въ смисълъ, дълговетъ да бѣдатъ почти унищожени; че трѣбвало конференцията по разоръжението да завърши съ решителенъ успѣхъ — разбирайки, Германия да се склони на предложенитъ ѝ частни облекчения и подобрения; второ, — докато Франция, неустояла на платѣжа си отъ 15 декемврий м. г. и не предвидила сега суми за бѣдещи плащания, настоява да се принуди възможно по-скоро Германия да отстъпи по разоръжаването въ Женева; трето — докато Италия и Германия, всѣка по своему, считатъ, че безъ ревизиране политическитъ и стопанскитъ клаузи на мирнитъ договори не може да се съвземе свѣтовното стопанство — то Североамериканскитъ съединени щати — най-богатата и най-напредналата държава, държавата, която използва най-добре създадитъ се презъ свѣтовната война условия, даже и когато сѣ тѣй дълбоко засегнати отъ стопанската криза, както е сега — Съединенитъ щати не виждатъ въ подготвяната за 12 т. м. стопанска конференция друга целъ за достигане, освенъ обикновеното създаване на по-добри условия за международната търговия чрезъ възстановяване на стопанския миръ. Въпрѣки многобройнитъ въпроси, които сѣ поставени за разглеждане и най-вече поради тѣхната многобройност, моето скромно мнение е, че ние не можемъ да бѣдемъ много оптимисти и да очакваме, че Лондонската конференция ще успѣе да премахне или бѣрзо и много да облекчи тежкото положение, въ което свѣтовната криза е хвърлила чѣлото човѣчество.

Вториятъ въпросъ отъ голѣмо международно значение е въпросътъ по разоръжаването — една материя и деликатна, и сложна, която и въ историята, и въ философията е била често разисквана и разглеждана, но досега освенъ съ частични и маловажни спогодби, е останала неприложена на практика въ живота на народитъ.

Такава спогодба е, напр., Вашингтонската конвенция отъ 6 февруарий 1922 г., за ограничаване на морскитъ въоръжения, съ която 5-тъ морски сили — Англия, Франция, Америка, Италия, Япония — се съгласиха да ограничатъ своитъ морски въоръжения, но тя по сѣщество е повече едно опредѣляне статута на океанитъ и, по-специално, на Тихия океанъ, отколкото едно ясно и чисто желание за ограничаване на въоръжаванята. Друга такава спогодба отъ частично значение е тази, която нашитъ съседки Турция и Гърция подписаха на 30 октомврий 1930 г. и съ която се задължиха да ограничатъ своитъ морски въоръжения. Но и тази спогодба е отъ ограничено, локално значение. Въ голѣмъ мащабъ въпросътъ за общото разоръжение се повдигна въ пакта на Обществото на народитъ и въ статутитъ на мирнитъ договори, подписани въ Парижъ. Наистина, тогава се поиска въ голѣмъ мащабъ да се приложи този принципъ, но вече толкова години изтекоха и неговото приложение не е станало фактъ. Но когато, особено преди 7—8 години, на политическия хоризонтъ на Европа се появиха наново тъмнитъ облаци на неизвестността и на усложненията; когато започна да се чувствува негодуванието не само у отдѣлни народи, но и у огромнитъ маси на чѣлото човѣчество отъ това, че бленуванитъ обекти, къмъ които бѣха насочени народитъ презъ време на голѣмата война, не се достигнаха и че, волно или неволно — по чия вина, то е другъ въпросъ — се трѣгна по отпъкнитъ стари пѣтища на неизвестността — оттогава започнаха и отговорни, и неотговорни срѣди да настояватъ за прилагане въ живота тия клаузи за разоръжението, стипулирани въ пакта за Обществото на народитъ и въ мирнитъ договори. Това желание бѣ засилено постепенно съ бедствието, което растѣше въ всички народи, победени и победители, и което кресчендо се увеличи отъ общата страшна стопанска криза. Отговорнитъ правителства, загрижени да съкратятъ бюджетнитъ разходи, намираха удобенъ случай да използватъ това общо становище, за да могатъ, намалявайки въоръженията, да намалятъ и разходнитъ суми въ своитъ бюджети.

Съвокупността на всичкитъ тия условия предизвика презъ пролѣтътъ на миналата година свикването на общата международна конференция по разоръжаването, която, ето месеци по редъ, разисква и разглежда голѣмия проблемъ въ неговата сложностъ. Но, за голѣмо съжаление, следъ нѣколко месечна работа, тази конференция завърши само съ общи констатации и пожелания и съ създаването на една постоянна комисия по разоръжаването, въ бюрата на която техницитъ и компетентнитъ лица прочуватъ и разглеждатъ въпроситъ отъ тогава и до днесъ.

Единъ единственъ актъ отъ значение, извършенъ въ тая областъ, това е актътъ, подписанъ на 11 декемврий

миналата година, когато се юридически призна равенството на Германия съ другитъ народи по въоръжението. Но повече отъ това нищо не се направи. Актътъ остана само като документъ, но той приложение въ живота не намѣри. И когато още въ началото на тая година се почувствува, че има нѣщо повече отъ пожелания въ международната атмосфера, че въ широкитъ маси отъ всички континенти се забелязва нѣщо по-реално отъ философскитъ преценки, изразявани въ утопията за вѣченъ миръ — отговорнитъ правителства на голѣмитъ демокрации се счетоха за задължени да излѣзатъ съ конкретни предложения по тия въпроси, да сезиратъ комисията, а чрезъ нея чѣлото свѣтовно обществено мнение, за да може да се дойде най-после до едно общо съгласие, което наистина въ действителностъ да донесе това общо разоръжаване.

Така се появиха проектитъ — като не смѣтаме онѣзи предложения, които германскитъ делегации презъ миналата година правиха въ Женева — на французкото правителство, на английското правителство, на италианското правителство и на правителството на Съединенитъ щати.

Както е известно проектътъ на французкото правителство, предвиждайки единъ голѣмъ отдѣлъ за сигурността, установява създаването на реални материални сили, съ които арбитърътъ, който ще брани мира, ще разполага като срѣдство за санкция, съ която да може да предупреждава усложненията, или пъкъ да прекращава създаденитъ вече усложнения. Тая система е добре обмислена и обсъждана, но тя е доста сложна и комплицирана, за да може да се приеме така лесно отъ всички, освенъ отъ онѣзи, които сѣ готови да приематъ изцѣло този проектъ.

Въ втория отдѣлъ на този проектъ се предвижда единъ общъ органъ, разчлененъ въ всички държави, който да упражнява ефикасенъ, автоматиченъ, непрекъснатъ и повсемѣстенъ контролъ, за да не ставатъ скрити въоръжения. Въ третия отдѣлъ се предвижда запазването на трайността и ефикасността на сключенитъ до сега областни спогодби, които гарантиратъ днешния миръ, и едва въ четвъртия отдѣлъ на проекта се пристѣпва къмъ едно разоръжаване и то да става последователно, на етапи.

Английскитъ проектъ, който бѣ предложенъ отъ високоблагородния г. Макдоналдъ на 16 мартъ т. г. въ Женевската комисия по разоръжаването, както е известно, предвижда въ своитъ основни линии сѣщо така единъ статутъ за осигуряване днешния миръ. Тукъ се изтъква, че всички държави, подписали пакта Келогъ, иматъ право при опасностъ отъ застрашаване на мира да поискатъ свикването на конференцията, въ която, по единодушното решение на великитъ сили и на болшинството отъ останалитъ, да се опредѣлятъ отговорнитъ и да се установятъ мѣркитъ за отстраняване на злото.

Втората точка опредѣля въ цифри размѣра на въоръженията за всѣка отдѣлна държава, безъ нѣкоя отъ тѣхъ да има право да надвишава това, което открито е дадено на всички.

Съ третата точка се установява сѣщо така единъ контроленъ органъ, който да действува ефикасно, автоматически и непрекъснато въ всички държави, въ всички области, за да може да се гарантира лоялното изпълнение на едно такова задължение.

Въ четвъртата точка се предвижда намалението или по-право, премахването на нѣкои отъ нападателнитъ орѣжия, които нѣкои отъ днешнитъ армии притежаватъ — голѣмокалибърнитъ орѣжия, голѣмитъ аероплани, тежкитъ танкове; забранява се химическата, бактериологическата и подпалителната война.

Въ заключение се подчертава, че подписването на тази спогодба има за целъ да обвърже всички народи за единъ периодъ отъ 5 години, съ задължението до края на тоя периодъ да се уговори свикването на нова конференция, която да предвиди втория етапъ на разоръжение.

Къмъ 20 мартъ т. г. се яви и третиятъ проектъ, — проектътъ на италианското правителство, изложенъ отъ г. Мусолини при срещата му съ г. Макдоналдъ въ Римъ. За този проектъ навремето не можаме да получимъ сведения. Но и сега имаме само частични сведения, взети отъ декларацията, която на 22 май т. г. подсекретарятъ на външнитъ работи, г. Сувичъ направи въ римската камара при разискването на бюджетопрокта на Министерството на външнитъ работи.

Г. Сувичъ, както е известно, очерта главно дветъ точки, въ които този проектъ изнася идеята за разоръжаването, която се изразява въ желанието на Италия: конференцията за разоръжението да постигне своята целъ и нейното

поведение да се вдъхновява от следното: 1) (Чете) „Разоръжението изисква, като предварително и съществено условие, намаляването на военния материал, понеже разоръжението трябва да бъде преди всичко качествено. Следователно, необходимо е отказването от нападателните оръжия; 2) Конференцията не може да постигне своите цели, ако въпросът за неравенството в правата между двете групи сили не бъде разрешен — ревизирант“.

Това е една част от пакта по разоръжаването, който бѣ предложен; има и други части.

Но от тогава насам в пресата проникнаха много сведения за онова, което се извърши между четирите велики сили, които трябваше да подпишат този четворен пакт, както и за някои други политически групировки в Европа, за да можем да узнаем точно какво е съдържанието на въпросния пакт. Въ всеки случай, станаха някои осветления и корекции, които, по всичко изглежда, много промениха основната мисъл, която бѣше вложена в четворния пакт по разоръжението.

Проектът на правителството на Североамериканските съединени щати — бѣ изнесен както съ посланието на г. Рузвелт, отправено на 16 миналия месец, така и съ допълнителните осветления, дадени от г. Норман Дейвис по него. Онова, което г. Рузвелт каза в своето послание, бѣше: крайната цел на конференцията за разоръжаването трябва да бѣде премахване напълно на нападателните въоръжения. Непосредствената ѝ задача е количественото намаляние на някои от тези въоръжения и окончателното премахване на много други.

Г. Норман Дейвис, изнасяйки становището на Съединените щати в комисията по разоръжението в Женева, на 22 май т. г. едновременно съ това, което г. Сувич декларира в Рим, изтъкна по-подробно становището на Съединените щати по този въпрос. Тамъ, в Женева, той заяви: (Чете) Съединените щати се противопоставят на всяко въоръжаване наново и предлагат разоръжаването на силно въоръжените държави чрез премахването на нападателните оръжия и чрез възприемането на членовете на английския пакт, отнасящи се до военните материали“.

Ако това предложение се възприеме, Съединените щати обещаваат своето сътрудничество да преговарят за отстранение на всяка опасност за световния мир. Тѣ заявяват също така, че приемат единъ ефикасен контрол, въ който ще участвуват, като едновременно съ това подчертават необходимостта от засилване властта на постоянната комисия за разоръжаването, която ще съблюдава за ефикасното изпълнение на мирните договори. И най-после Съединените щати настояват да се сключи една международна спогодба, която да забрани изпращането на военни сили извън националните територии.

Тѣзи точки в американския проект сочат главните линии, по които се развива днесъ въпросът за разоръжението.

Както виждаме, тия проекти се различават единъ от други, но, въ всеки случай, главната цел си остава намаляването на днешното въоръжение. Искреност и добра воля има у всички, но различни политически и стратегически условия, нужди и възможности прѣчат за навлизането на всички международни единици под еднаква норма. Така също явни и тайни амбиции на всички народи — съ твърде малки изключения — не позволяват на отговорните правителства да вземат една наистина спасителни решения по тия въпроси, защото за разумното приложение на подобни решения е необходимо преди всичко човѣчеството коренно да промени своите чувства, разбирания и интереси. Необходимо е, още, човѣшкият дух да се облагороди, а заедно съ него и легитимните стремежи на народите към добро да се канализират въ едно благородно съревнование за мирно разбирателство и сътрудничество за общъ прогрес и благоденствие.

За голямо съжаление, обаче, тѣзи условия не сѣ налице, нито към тѣхъ ни тласка днешната официална международна политическа действителност. Високъ и неоспоримъ е идеализмът на г. Магдоналдъ и голѣми и искрени сѣ усилията на Велико-Британия. Много велики и малки държави одобриха по принципъ общия планъ за разоръжението, внесенъ лично от първия британски министър на 16 м. в Женева. Обаче, събитията през последните дни и изявленията, които се направиха от особено мѣрдавини лица въ най-големите държави, не оставят достатъчно мѣсто за оптимизъм по този въпрос, отъ извънредно голямо значение за цялото човѣчество.

Не сме ние от тази трибуна, които ще разрешимъ голѣмата световна проблема, която историята вече доста конкретно поставя предъ всички правителства, но ние имаме право и дългъ да се изкажемъ — макаръ и съвсемъ накратко — защото от правилното ѝ разрешение зависи спокойното развитие на нашия народъ и сигурното съществуване на нашата държава. Нашето разоръжение, което фактически надхвърли размѣра, който ни бѣ наложенъ от жестокия Ньойски договоръ, създаде от нашата малка страна примамливъ обектъ, къмъ който се насочват агресивните намерения на нашите съседи, а даже и на някои от силните по-далечни държави. Така, ние сме обектъ на чести въоръжени заплашвания и даже нахлувания на наша територия.

Въ изтеклите три петилетия единъ от нашите съседи 5 пъти заплашва нашата държава: първиятъ път съ две дивизии, а при останалите съ по три дивизии и много авиационни и конни сили. При първото заплашване стана нужда София да бѣде бранена съ съгласенски щикове. Ние преживѣхме моменти, презъ които нашиятъ юженъ съседъ, съблазненъ от нашата прекомерна разоръженост, се остави да бѣде подведенъ и да нахлуе въ нашата територия съ два армейски корпуса. Така се създаде Петричкиятъ инцидентъ. Пристъпите бѣ отблъснати и смутителите на мира примѣрно наказани, обаче, народътъ ни преживѣ сериозно смущение и ръководството на държавата бѣ подложено на най-тежки изпитания.

Нашата разоръженост е една постоянна латентна опасност за държавата ни. И ние считаме, че това положение повече не може да продължава. Въ мирния договоръ намъ се предложи да приемемъ и признаемъ създаването на института на Обществото на народите. Чрезъ неговия пакт всички прехва задължението да се разоръжат. Досега никой не се разоръжи. Напротивъ, победителите увеличиха въоръженията си и някои дори сключиха отбранителни и нападателни съюзи — съ евентуаленъ обектъ, вѣроятно, и нашата държава. Голѣмата диспропорция на въоръжените сили отсамъ и отатъкъ на нашите граници е постоянна и латентна опасност за мира на Балканите.

Затуй ние заявяваме, въ изпълнение на тържествено поетите задължения и въ интереса на мира и спокойствието на Балканите, а заедно съ тѣхъ и на цялтъ святъ, че нашите съседи трябва да намалятъ своето преголмо въоръжение. Ето защо, нашето правителство, чрезъ своята делегация, трябва да направи възможното въ това отношение, за да облекчи положението на страната, а заедно съ това да подкрепи по този начинъ дѣлото на разоръжението и умиротворяването на свѣта, което Обществото на народите си е поставило като главенъ обектъ, като целъ въ първите години на своето съществуване.

Ревизията на мирните договори е другиятъ голѣмъ въпросъ. Винаги договорите, когато се сключватъ, отбелязватъ точно положението на двете страни въ момента на подписването. Но отъ момента, въ който сѣ сложени подписите, се почва едно неминуемо изменение, което животътъ винаги носи за едната страна въ положителенъ смисълъ, а за другата страна — въ отрицателенъ смисълъ. И това различие — което времето постепенно увеличава — между истинското положение и онова, което договорите отбелязватъ, има за своя неотмѣтна последица, че договорите ставатъ все по-малко и по-малко извърляни, или все по-малко и по-малко отговарятъ на действителните сили на народите. Максимумът, че времето руши, се прилага и къмъ договорите; и тѣ действително съ времето губятъ своята сила и значение.

Победителите въ всички времена сѣ се опитвали да намерятъ ефикасни сѣрдства за по-дълготрайно запазване силата на мирните договори. Така е било въ отдалечените епохи, така е и въ по-близките времена. Така въ началото на миналия вѣкъ Свещенниятъ съюзъ поиска да увѣковѣчи мира, сключенъ въ Виена, следъ голѣмия периодъ на Наполеоновите войни. При сключването на този миръ бѣ определенъ статутътъ на Европа въ XIX вѣкъ. Но само няколко години по-късно се започнаха бунтове, въжжения, смутове и революции, които коренно промениха положението, установено въ Виена въ 1815 г.

Сега, следъ голѣмата война, между редицата мѣрки, които бѣха предвидени въ мирния договоръ, бѣ предвидено и създаването на института „Общество на народите“, съ който се целѣше и запазването на мирните договори за възможно по-дълго време.

Не искамъ да бѣда криво разбранъ и да се счете, че азъ подценявамъ стойността на Обществото на народите въ неговата голѣма, човѣколюбива и културна мисия. Съвсемъ не! Обществото на народите има своите голѣми задачи за създаване на по-добри отношения между всички

народи, за взаимопомощ, разбирателство и за културен напредък на всички — на голъми и на малки. Въ това отношение българската държава не е била на последно място да изпита благотворната роля на дейността на Обществото на народите, колкото по свои външни, толкова и по вътрешни болни въпроси. Но, казвам, една от целите въ статута на Обществото на народите е запазване на мирните договори — с него се целеше да бъдат запазени настоящите мирни договори за по-дълго време. При все това, обаче, поради общи съображения, както казах, които историята изнася за всички времена, и сега специално имаше мотиви, които подложиха на критика мирните договори, създадени така грижливо около Париж. Първи победените почувстваха не само отрицателността и непоносимостта на клаузите на мирните договори, но и тяхната фаталност, която отиде толкова далече въ своята безогледност и крайност, че виеща, едва ли не, загиването на народите, или най-малко тяхното извиредно голямо изтощение и разложение, че да престанат да бъдат културни единици или каквито да е единици от значение въ международното семейство. Но поради факта, че международният живот — и стопански, и финансов — е свързан, както скачените сждове въ физиката, частното или нещастieto на един народ носи отражение и въ живота на съседите, то, при преголмото изтощение и пълното разстройство, което войната донесе на победените, отрицателните последици от мирните договори постепенно започнаха да чувствуват и победителите, и неутралните.

Това растяще кресчендо. Настъпиха години, когато не само цъли производителни области — индустриални и минни — замръха, но настана едно голямо затъгане на пазара изобщо въ свѣта и такова стопанско разстройство, че даже най-силните валути бѣха разколебани и последваха нѣколко финансови краха въ най-силните стопански и финансови срѣди. Понеже бедствието расте, а не намалява, то всички дойдоха неизбѣжно до общата прещенка, че, за да се намѣри изходъ отъ тежкото положение, необходимо е да се погледне по-нашироко на нѣщата въ свѣта. Защото даже и автархията, въ която се затвориха всички отдѣлни международни единици, не може да помогне на никого — нито на малки или на голѣми, нито на победени или на победители — да намѣрятъ въ себе си сили, за да се борятъ съ злото, което застрашава цѣлото човѣчество. Като резултатъ на това дойде съзнанието за нуждата да се прибѣгне къмъ общи мѣрки.

Така постепенно въпросътъ за ревизия на мирните договори, подетъ най-напредъ всрѣдъ малки кръгове, предимно въ победените страни, разраства и залѣ териториите на всички държави и осезателно засегна всички континенти. Въ тоя пътъ на проследяване развитието на идеята за ревизиране мирните договори, спирайки нашия погледъ за моментъ тукъ и тамъ, не може да не отбележимъ, че първа Унгария, унгарският народъ доде кампанията за ревизия на мирните договори, като непростанно изнасяше предъ цѣлото човѣчество отрицателността и неправдата на мирните договори; като изтъкваше и продължава да изтъква императивната необходимостъ да се пристъпи къмъ ревизирането на най-тежките и най-отрицателните имъ клаузи. Имената на Бетленъ, на благородния покойникъ графъ Апои, на графъ Кароли, както и на днешния министъръ-председателъ г. Гьомбошъ, сж свързани съ тази кампания. Тя унгарски държавни мѣже, като официални представители на своя народъ, изнасяха въ Унгария и вънъ отъ нея, на международните трибуни, по единъ смѣлъ и ясенъ начинъ тезата за наложителното ревизиране на мирните договори. Къмъ тѣзи имена се примѣси и името на лордъ Ротърмиръ, голѣмиятъ магнатъ на пресата въ Англия, който, чувствувайки справедливата кауза на унгарския народъ, въ пощадни усилия и възможности, за да направи достойно на свѣта тази неправда и да отпрати свѣтовенъ апелъ за коригирането несправедливото третиране на унгарския народъ.

Но, наредъ съ тия ратници за ревизия на мирните договори, виждаме усилията, които голѣмиятъ германски народъ еднакво положи въ тази посока. Германия следъ войната трѣбваше да преживѣе голѣми сътресения, за да може германците да пречупятъ она магталатетъ и она психика, които ги характеризираха преди войната. Условията следъ войната заставаха германците да се приспособятъ къмъ новото положение и да понасятъ новия режимъ. Всичко това се отразяваше много болезнено на германския народъ. Имената на Ратенау, на Стреземанъ и на много други сж свързани съ усилията на германския народъ да намѣри у себе си сили и срѣдства, за да излѣзе по миренъ начинъ отъ тежкото положение, въ което го поставиха мирните договори.

Локарно събра за моментъ надеждите на цѣлото човѣчество. На него се погледна като на начало за нова ера на разбирателство и помирение. Тия надежди между народите, обаче, както знаемъ, минаха и заминаха много скоро, за да не оставятъ голѣми следи. Направиха се въ Парижъ посещения отъ видни личности на германския народъ. Последваха посещения на видни личности отъ страна на французския народъ въ Берлинъ. И при все това, реални резултати отъ тѣхъ не се получиха. Напротивъ, имаше растящо изтощение на германския народъ, който вече редица години брои 7½ милиона безработни, които не само сж въ тежестъ на бюджета, но сж и заплашени отъ изграждане вследствие на тѣй продължителенъ периодъ на безработица. И само следъ трагичните изпитания, които този народъ преживѣ презъ последните години, едва на 11 декемврий миналата година се призна на Германия юридическото равенство за въоръжаването и наравно съ другите народи.

Но този актъ въ живота на германския народъ бѣ напразенъ. Той остана само на книга, не даде никакви реални резултати. Достатъчно е да припомнимъ следните по-характерни факти: създадената атмосфера отвѣн на недовѣрие и унижение; прогресивното затѣгане на стопанския и финансов обръчъ около Германия чрезъ отнемане на колоните и; възприемане на политиката на самозадоволяване; растящото обедняване на народа, което унищожи цѣли обществени срѣди — рентиери, голѣми индустриалци, банкери, голѣмо число занаятчи и хора на свободни професии — като голѣми предприятия въ цѣли индустриални и минни области запрѣха или до голѣма степенъ намалиха своето производство; безрезультатните усилия да се създадатъ полезни стопански връзки съ Съветска Русия; невидимиятъ отъ никѣде лѣчъ за по-добри дни въ морално, стопанско и политическо отношение — за да си изяснимъ причините и условията, които създадоха, закрепиха и направиха стихийно да разрастне хитлеризмътъ.

Хитлеризмътъ посвети голѣма частъ отъ своята енергия и идеология въ непрестанна работа за ревизия на мирните договори. На тѣзи условия отговаря една постепенна еволюция въ свѣтовното обществено мнение. Но презъ последните месеци тази еволюция премина въ особено трѣскавъ периодъ. Дадоха се ярки симптоми, че нѣкои части на човѣчеството още не сж изоставили своите стари похвати на шаблонност и бюрократизмъ. И това постави отново свѣта предъ неизвестността. Защото въ срѣдата на миналия месецъ преживѣхме криза на особено голямо нервно напрежение въ цѣлия свѣтъ. Изявленията на фонъ Нойратъ на 10 май, че Германия, като другите народи, трѣбва да гарантира своята сигурност чрезъ създаването на военна и морска авиация, събуди опасенията въ Великобритания и други страни, и въ отговоръ се получи изявления за протести и заплашвания, които бѣха отъ особено голѣмо значение. Председателятъ на Североамериканските съединени щати, г. Рузвелтъ, се видѣ принуденъ да излѣзе на 16 миналия месецъ съ свое послание, за да припомни отговорностите на онѣзи, които биха дрѣзнали да смутятъ мира въ наши дни, като ги държеме отговорни за това, че, ако направятъ подобна стѣпка, ще изложатъ на карта съществуването на днешната цивилизация.

Това, разбира се, накара председателя на германското правителство, райхсканцлерътъ г. Хитлеръ, на 17 м. м. да направи своята декларация предъ Райхстага, въ която той заяви, че Германия желае да уреди всички свои въпроси съ чуждите държави по миролюбивъ начинъ, а така сжщо, че тя иска да намѣри пътища за окончателно разбирателство съ всички на основание на равни права. Тази декларация бѣ посрещната съ общо одобрение въ Райхстага, като цѣлния Райхстагъ заяви, че стои задъ германското правителство по този голѣмъ въпросъ за равенството на Германия съ другите народи.

Разбира се, кризата бѣ изживѣна за тази седмица, но нейното отражение е извиредно голѣмо. Така или иначе, германското правителство съ своите действия вътре въ Райха, както и съ своите прояви вънъ, въ международния животъ, иска да създаде убеждението, че си поставя за главна целъ да се намалятъ въоръженията, като се запази мирътъ и се смекчи неравенството между победители и победени установено отъ мирните договори. Германия не иска нищо повече отъ това.

Австрия, измежду победените, подъ натиска на голѣмата мизерия и на бедствията, въ които живѣе отъ войната насамъ, съ и безъ идеята за аншлусъ, ловко маневрира по пътя на ревизията на мирните договори, но досега едва е успѣла да реализира само заемни и помощи. Държавниятъ й организъмъ си остава нежизнеспособенъ.

Тукъ, въ сърцето на Европа, кризисътъ е перманентенъ, той се отлага, но не се разрешава по този пътъ, по който засега се върви.

По пътя за ревизията на мирните договори се отбелязва една проява и отъ нашата южна съседка, Турската република. Това бѣ съ запитването, което тя направи въ Женева по въпроса за демилитаризирането на Протоцитъ и за неутрализирането на Тракийската граница, запитване, къмъ което се присъедини косвено и Съветската държава.

Турската република направи по-конкретни предложения преди нѣколко дни въ комисията по разоръжаването, съ които искаше да бждатъ ревизирани формално военните клаузи отъ Лозанския договоръ — за демилитаризирането на Протоцитъ. Тя се позоваваше на проектитъ, предложени отъ голѣмитъ държави на Западъ, които се разискватъ сега, и съ които се цели ревизията на военните клаузи на мирните договори.

Не е безъ значение да подчертая, че Съветската република подкрепя този актъ на турското правителство. Но що се отнася до точката за ревизиране на мирните договори, тя на нѣколко пѣти презъ последните седмици направи своите изявления, че е за интегрално запазване на днешното статукво, т. е., че Съветитъ желаятъ да пребждатъ общитъ условия, които донесоха бедствия на цѣлото човѣчество, и които създадоха свѣтовната криза, които застрашаватъ да създадатъ не нови политически войни, но нови голѣми социални войни и брожения. Въ това отношение тя не само се нарежда на страна на противниците на ревизията на мирните договори, но иска да останатъ такива, каквито сѣ, и така прилагани, както и днесъ ги прилагатъ победителитъ.

По въпроса за ревизиране на мирните договори четворниятъ пактъ, предложенъ отъ италианското правителство, има една своя бележка. Не е безъ значение да припомнимъ тази бележка, макаръ и така, както е дадена въ бюлетина на телеграфната агенция, взета отъ изявленията, направени отъ т. Свичъ на 22 миналия месецъ, за онзи моментъ, въ който тѣ бѣха направени. Въ нея се казва: че „между най-сериозните и най-деликатни въпроси се намира и тоя за ревизия на договоритъ, санкциониранъ, въпрочемъ, отъ самитъ договори. Понастоящемъ въпросътъ се отнася до приспособяване на договоритъ за миръ къмъ изискванията на действителността. И това би могло да се извърши не иначе, освенъ чрезъ сътрудничеството на четиритъ велики западни сили“.

Виждате вече изрично се споменава, че се желае ревизирането на мирните договори, но само до такава степенъ, че да бждатъ тѣ приспособени къмъ днешните условия на живота.

А въ проекта, излаганъ отъ Норманъ Дейвисъ сѣщия денъ — 22 миналия месецъ — въ общата постоянна комисия по разоръжението въ Женева, се казва, че за Съединенитъ щати тази конференция не е само конференция за разоръжаването, а тя незабавно трѣбва да премахне политическата несигурностъ и свѣтовната стопанска депресия.

При това положение на нѣщата, по моето разбиране, на проектитъ, които днесъ сѣ сложени на разглеждане и одобрение, ние можемъ да направимъ следната схематична характеристика.

Докато французкиятъ планъ ясно очертава, че трѣбва да се запази днешното положение съ създаването на една реална материална сила, която да бжде въ ржцетъ на арбитъръ, четворниятъ пактъ, предлаганъ отъ италианското правителство, иска ревизирането на договоритъ за миръ дотолкова, доколкото ще бжде възможно приспособяването на мирните договори къмъ днешните условия. Английскиятъ и американскиятъ проекти изрично не забравяватъ ревизията на мирните договори, но не я посочватъ — т. е. предлагатъ само ревизирането на военните и на политическите клаузи.

При едно широко тълкувание струва ми се, че сме въ правото си да считаме, че проектътъ, предложенъ отъ правителството на Съединенитъ щати допуска, или поне не се противопоставя на ревизията, щомъ като иска премахването на днешната политическа несигурностъ. А всички вече сѣ убедени, че мирните договори, такива, каквито сѣ, сѣ докарвали днешната политическа несигурностъ, за премахването на която човѣството е загрижено и поради която представителитъ на държавитъ се събиратъ сега въ Лондонъ, за да установятъ стопанския миръ, а въ Женева — за да установятъ политическия миръ. Това сѣ, по моя преценка, характеристикитъ, които могатъ да се дадатъ на предложенитъ проекти, които днесъ се разискватъ отъ правителствата на великитъ сили.

Много хуманитарни и стопански дружества сѣщо така работятъ за ревизията на мирните договори. Досега фак-

тически ние имаме ревизиране на нѣкои клаузи отъ тия договори. Приложенитъ последователно планове на Доусъ, на Ижнгъ, заключителниятъ протоколъ отъ Хагската конференция отъ 20 януарий 1930 г., както и предложението, направено отъ председателя на Североамериканскитъ щати, г. Хувъръ, презъ юний 1931 г., фактически ревизираха финансовитъ клаузи, но юридическите и политическите си останали. Сега въ всички проекти, които вече се разискватъ, е поставенъ въпросътъ за ревизиране на военните и политическите клаузи. Но въпросътъ за ревизията на териториалните клаузи днесъ спѣва бързия процесъ на съгласуване действията на всички — голѣми и малки, бивши победители и победени.

Както виждате, освенъ победенитъ, въ изнасянето на идеята за ревизия на мирните договори участвуватъ вече и победители, колкото тѣхнитъ отговорни правителства, толкова и самитъ народи, защото тази ревизия се диктува отъ разума, логиката и висшия моралъ.

Не липсватъ, разбира се, и държави, които сѣ направили и правятъ всичко възможно, за да спратъ развитието на идеята за ревизия на договоритъ. Нѣщо повече: Тѣ упорито поддържатъ идеята за запазване на мирните договори, едва ли не като светиня, като ненарушимостъ, като една институция, която трѣбва да пребжде въ вѣковетъ. Това, естествено, не е по силитъ на никого. Въ историята никога това не е било, нѣма да бжде и днесъ, и заради това и въ странитъ, които изнесоха най-много тази съпротивителна кампания, пакъ се проявиха отдѣлни гласове, личности, а вече и цѣли обществени срѣди, за да създадатъ настроение въ полза на ревизията, като цель, къмъ която човѣството трѣбва да се стреми и за която тѣхнитъ правителства трѣбва да дадатъ своето съдействие.

Считамъ за нейзлѣпно да се спра на онова, което става въ една отъ странитъ на Малкото съглашение, приятелската за нашия народъ, Чехия. Тамъ се направи всичко възможно, за да се спре изнасянето на тази теза, която е общочовѣшка, права, и неизбѣжна. Но, въпреки всичко, което тѣ сториха въ тази насока, за да спечелятъ общественото мнение на своя страна, и тамъ си пробия пътъ идеята за ревизия на мирните договори. И ние виждаме, че макаръ презъ втората половина на м. мартъ, цѣлиятъ апрѣлъ и май чехитъ водиха упорита кампания въ международно отношение, въ печатъ и въ дипломатическите канцеларии, за да отблъснатъ всѣки проектъ за ревизия на мирните договори, особено за ревизията на териториалните клаузи, тѣ не успѣха да спратъ движението, родено отъ нуждитъ на живота, и се принудиха да приематъ, напр., четиристранния пактъ, макаръ и при известни уговорки. Кои сѣ тѣ? Тѣ сѣ: да се пояснятъ нѣкои отъ точките отъ пакта на Обществото на народитъ, именно § § 16 и 19.

§ 16 предвижда участието на всички членове отъ Обществото на народитъ при вземане мѣрки срещу нападателя, а § 19 предвижда единодушие при вземане решения въ Обществото на народитъ, т. е. да се иска съгласието на всички. Така сѣщо въ Чехия поискаха да се дадатъ изрични увѣрения, че сега съществувашитъ области, режими, оналнии спогодби, които гарантиратъ днешния миръ съ собствени тѣхни срѣдства, да останатъ въ сила, да бждатъ признати като назасегнати въ тѣхната сѣщина. И накрай тѣ поискаха да получатъ официалната декларация отъ голѣмата французка република, че наистина ревизия на договоритъ, по отношение териториалните клаузи, нѣма да се допусне въ течение на периода, предвиденъ въ пакта, който да важи за цѣли 10 години, както е проектирано сега.

Въпреки всичко това, и въ Чехия има вече прояви, които сѣ отъ значение. Не само отдѣлни лица и дружества, но даже отговорни лица, като уважаемиятъ г. Бенешъ, въ края на м. апрѣлъ и въ началото на м. май, въ едни свои изявления въ пресата изказа мисълта, че най-после ревизия на мирните договори въ териториалните имъ клаузи може да става, но това да бжде съ съгласието на заинтересованитъ и то следъ единъ периодъ отъ многогодишенъ миръ и разбирателство. Въ всѣки случай, отговорното лице намѣри въ себе си сили да заяви, че наистина териториалните клаузи въ договоритъ за миръ могатъ да бждатъ ревизирани; тъй че догмата за ненарушимостта на договоритъ е отречена по принципъ.

Що се отнася до общественото мнение въ голѣмата французка република, трѣбва да подчертая, че и тамъ еволюцията е осезателна. И тамъ общественото мнение не остана глухо и даде своя дѣлъ на правдиво ценене свѣтовните бедствия, прояви искреното желание да се из-

дъже от затрудненията, въ които изпадна цялото човечество, благодарение на мирните договори и на другите условия, които сж налице. И там след големата борба да се запази ненарушимостта на договорите и светостта на подписите, след физическата невъзможност за французката държава да устои на своите задължения на 15 декември м. г. да изплати своята вноска по военните дългове към Съединените щати, тежестта на аргументите за свещената сила падна, защото животът се оказа по-силен и по-неумолим от пожеланията, намъренията и книжните установявания. Животът неотмънно носи своите санкции за всички и затова трябва да се държи сметка за тях.

Прочее, от 15 декември м. г. насам фактически и големата французка република дойде да се присъедини към преценките, които всички дотогава правиха. Оттогава насам по изнесените проекти за общо разоръжаване французкото правителство взема своето становище и основно изучава всичко, което иде от другите сили. И, както изглежда досега, четирите велики сили сж на път вече да съгласуват усилията си за създаване на един възможен изход от днешното положение с надежди за цялото човечество.

При приемането на този пакт, макар и още официален, въ оторизирани лица се чувства, обаче, желанието странично да се подчертае, че е необходимо да бъде ясно установено за всички какво § 16 и § 19 от пакта на Обществото на народите остават въ пълна сила и че съществуващите областни спогодби, сключени до момента на подписването на този нов пакт, сж въ сила и никой не може да ги оспори — те си остават тъй, както сж декларирани въ Обществото на народите.

Това сж преценки, които се дават от меродавната преса въ чужбина. При все това, обаче, въ времето, когато г. Ерио беше въ Вашингтон за важни разговори с председателя на Североамериканската република, г. Рузвелт, от отговорния ръководител на французката външна политика, г. Поль Бонкур, бяха направени изяснения, макар по един друг въпрос, „че действително днешното положение не е вѣчно, но въ сегашните моменти, които човечеството преживява, ние трябва да бъдем внимателни да не усложняваме повече проблемата, отколкото тя е днес“.

Трябва да констатираме, че до този момент официално правителството на великата република остава на първоначалните свои позиции — за неревизиране на териториалните клаузи на мирните договори.

Какво сме могли ние да направим по този въпрос досега? От войната насам никое българско правителство не е повдигало нито официално, нито формално въпроса за ревизия на мирните договори. Ние сме само изнасяли сж големия божка тежест, непоносима, неизпълними клаузи на Ньойския договор и сме апелирали към ония, които могат да решават въпросите и ръководят съдбините на народите, да се преникнат от съзнание за неизпълнимостта на тия клаузи от страна на българската държава и да не искат повече тяхното изпълнение, или пък да смекчат това изпълнение. Ние въпроса за ревизия на мирните договори не сме изнасяли. Та, не ни остана време да отидем към тази стъпка, затова защото и самите мирни договори не сж приложени. За нас клаузите, помѣстени въ мирните договори, които отчасти държат сметка и за нашите интереси, не сж намѣрили животъ за българите и българския народ.

Въпросът за малцинствата, така ясно изнесен, така категорично определен и въ мирните договори, и въ пакта за Обществото на народите, както знаете, за нас остана един въпрос — неревизиран, неизпълнен.

Въпросът за излаза на Егея, така ясно даден за българската държава, остана неревизиран. Въпросът за смекчаване атмосферата около нас чрез съответно разоръжение на всички наши съседи — едно задължение тържествено поето от тях, санкционирано от всички на времето — също не е изпълнено. Та за нас не остана време, както казах, да минем въ такъв ход, въ такава стъпка, за да изнесем нашето истинско положение и да искаме при все това ревизия на договорите. Дължен съм, макар сж болка, да припомня, че не по наша инициатива, но по желание на други, бѣхме принудени да ревизираме мирните договори, но въ наша вреда — толкова сж конвенцията за заем за бѣжанците от 1926 г., чрез който косвено българите изгубиха правото да владѣят имотите си край Бѣломорието, колкото и сж конвенцията от февруарий 1930 г. за владѣнието на двувластните имоти на западната граница, чрез която загубихме права,

които имахме по Ньойския договор. Последната стана сж съгласието на нашето правителство.

Въ живота, както въ историята изобщо, въ края на краищата доминира висшият морал. Ако обаче, разгледаме внимателно всичко, което стана и става въ международните отношения през последните три петилѣтия, не можем да не дойдем до заключения, които сж въ пълна разрезъ съ току-що изказаната максима. И въроятно тази ще да е една от важните причини, поради която свързът живѣе дни на постоянно растяща криза и постепенно приближаваща се анархия. Въ това ще се убедим, ако хвърлим само един бѣгъл поглед на онова, което стана и става от войните насам, като обща характеристика на положението.

Победителите диктуваха и подписаха мирните договори, но ето вече три петилѣтия, не само че не ги изпълниха, а системно и флагрантно ги нарушиха. Първо, създаде се Обществото на народите, което, вѣрно е, трябваше да изживѣе период на начално закрепване, но победителите не го подкрепиха искрено, а го оставиха безпомощно да гледа развитието на редките войни по всички континенти: Мароко, Сирия, Южна Америка, Северен Китай, Източен Китай, Сакерия и Корфу.

Япония задържа мандата на островите въ Тихия океан, даже и когато напушна Обществото на народите. Второ, победителите разоръжиха прѣкомерно победените, а сами увеличиха въоръженията си.

Не можеше да бъде възможен Петричкият инцидент, ако ние не бѣхме свръхразоръжени; не можеше да станат и безредиците въ Виена преди нѣколко години, и тѣлните да хвърлят въ пламъци цяло министерство и да унищожат важни архиви, ако австрийското правителство разполагаше с достатъчна материална въоръжена сила. Достатъчно е да погледнем онова, което се извърши от войната насам въ областта на авиацията, на химическата война, на бактериологическата война и въобще на всичко, което знаем въ тази област, за да се убедим, че победителите се свръхвъоръжиха.

Трето, създадох се областни съглашения, напълно идентични с ония отбранителни и нападателни съюзи, каквито съществуваха въ Европа преди войната и които донесоха страшното развитие на свѣтовната война, сж колосалното изтощение, каквото днес човечеството още продължава да изпитва от нея.

Тѣзи спогодби сж: спогодбата на малкото съглашение, преплетена съ спогодбите на Полша и на Белгия; на Турция и Гърция; на Италия и Албания и т. н. Тѣзи прояви носят сж себе си много неизвестности на свѣта.

Четвърто. Правата на малцинствата, макар и най-тържествено обещани, останаха и до днес една мъртва буква. Народите бѣха тероризирани, като се използваха затрудненията им, за да ги насочат по пътища, неизгодни за тях, противни даже на тяхните желания, както е случалът сж Австрия, която, за да получи финансова подкрепа, бѣше принудена да върви по пътищата, които тя сигурно вътрешно не одобрява; какъто бѣше случалът и с нашите заеми въ 1926 и 1928 г. България претърпя такива давления, които сж отрицателни въ своите цели и достижения.

Председателът: Г. Калфов! Времето, което Ви е определено от правилника, изтече.

Х. Калфов (д. сг. Ц): Г. председателю! Понеже рѣдко говоримъ, по външната политика и понеже това сж голѣми въпроси, които днес вълнуват човечеството, и освен това, понеже на нашата държава предстои да каже своята дума, моля, да ми се даде възможност да се изкажа. Когато бюджетопроектите се разискват пѣл месец, нека се оставят поне две заседания за бюджетопрокта на Министерството на външните работи.

Председателът: Азъ Ви продължихъ времето съ 10 минути и сега само Ви подканямъ да завършите.

Х. Калфов (д. сг. Ц): По този начинъ въздействията, които се правятъ върху слабите и малките, не бѣха невинни и случайни. Съ тяхъ се целѣше достигането на определени резултати.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя Н. Захариевъ)

Но нека споменемъ нѣщо и за онова, което поспециално ние понесохме въ това отношение. Нашиятъ до-стъп и въобще нашиятъ излазъ на Егея, който трябваше да имаме, бѣ ни отказанъ отъ нашата южна съседка — Гърция. Това неизпълнение, обаче, не е само отъ нейна страна, то е неизпълнение общо отъ страна на

всички, които подписаха мирните договори, а така също и от самото Общество на народите. Не само че не ни се даде излаз на Егея, но незаслужено и безпричинно ни се отне Бълморска Тракия. Намъ се наложи пълно демилитаризиране на границата с Тракия, тогава, когато другите бяха оставени свободно да правят каквото тѣ желаятъ. Това отрицателно държане на страните, бивши победителки, не може да се извинява с това, че не се разполага с материална възможност, че липсват съответни финансови срѣдства, по какъвто начинъ се прикриватъ мнозина въ такива случаи. То се обяснява с липсата на искреност и добра воля въ международните отношения и следъ свѣтовната война, която трѣбваше да завърши ужъ с тържество на правдата, на морала и на дружелюбното сътрудничество на всички.

Колкото и да не желаемъ да бждемъ и колкото и да не трѣбва да бждемъ песимисти, по неволя трѣбва да признаемъ, че картината на свѣтовното стопанско и политическо положение е мрачна. Достатъчно е да си спомнимъ седмицата, която преживѣхме въ срѣдата на миналия месецъ, съ последователните изявления, които се направиха отъ германска страна, и онѣзи, които се направиха едновременно въ Лондонъ отъ представителитѣ на всички течения: лордъ Хайлшамъ, лордъ Робертъ Сесилъ, лордъ Пармуръ и съръ Остинъ Чембърлейнъ — които едновременно преминаха даже къмъ заплашвания, поради това, че видѣха сигурността на Великобритания наново застрашена по въздухъ, тогава когато по море тя е осигурена.

Даже и думата война бѣ спомената на 11 миналия месецъ въ доклада на комисията по външните работи до парламента въ Римъ, съ желание да отстранятъ отговорноститѣ отъ шефа на италианското правителство и въобще отъ Италия, ако такава евентуално избухне. До тамъ стигнаха работитѣ.

Още единъ фактъ не мога специално да не отбележа, поради огромното значение, което той има. Цивилизованите народи трѣпватъ политически, социални и морални „дѣмпинги“, които съюзътъ на Съветскитѣ социалистически републики имъ прави, и настойчиво подновяватъ своитѣ „разностранни“ връзки съ него, даже и когато хронически изпитватъ всичката отрицателност на большевишките концепции, конспирациитѣ на агентитѣ на Третия интернационал и циничното отнасяне къмъ всичките установления на международното право и обичаи. Това не е въпросъ на сантиментализъмъ. Той е преди всичко въпросъ: да има или не свѣтовна съвѣст, да има или не общъ човѣшки моралъ — условия, безъ които не е възможно съществуването на едно културно, напредничаво и благоденствувашо общество.

Нѣкои може би ще запитатъ: съ какво право ние ставаме съднии на голѣми и малки и хвърляме обвинения на много мѣста? Азъ се осмѣлявамъ да кажа, че истината е една, вѣчна и безконечна, и че преценките на общочовѣшката съвѣст сѣ тържествували въ всички времена и срещу всички насилия. Моето скромно мнение е, че ревизията на мирните договори трѣбва да дойде, тя ще дойде, тя иде — постепенно, благоразумно, но — неминуемо.

Минавамъ на последния въпросъ, който интересува по-отблизо насъ: въпросътъ за балканскитѣ конференции. Наредъ съ другитѣ усилия, които се положиха, за да се запазятъ мирните договори, въ нѣкои срѣди и мѣста се изнесе и идеята за създаване на пактове, които, като си поставятъ за главна целъ запазването на днешния миръ, обещаващъ едно стопанско и културно сътрудничество между народитѣ, съ които, така да се каже, тѣ правятъ мира по-мораленъ и по-траенъ. Отъ друга страна, водими отъ такива желания, общественици отъ балканскитѣ страни, подкрепени и отъ общественици на голѣмитѣ народи, възвестиха идеята за създаване на балкански пактъ. И както знаете, ние вече имаме тритѣ балкански конференции: едната въ Атина, другата въ Цариградъ и третата въ Букурещъ. Първитѣ две бяха за опознаване, за създаване и проектиране на пакта. На втората конференция въ Цариградъ се опредѣли, че въ заседанията на третата конференция пактътъ трѣбва да бжде основно прегледанъ и одобренъ. За тази целъ се поиска балканскитѣ страни да уредятъ всички въпроси, които тѣ намиратъ за необходими, като предварителни, за да се дойде до сключване на пакта и да се гарантира неговата искреност и трайност. Поставиха се на разглеждане въпроси, които не сѣ нито маловажни, нито малобройни, но отъ които най-важниятъ бѣше въпросътъ за прилагане клаузата на мирните договори по отношение малцинствата. Както е известно, за голѣмо съжаление, миналата есенъ въ Букурещъ нашата делегация бѣше поставена предъ дилемата: да подпише или да не подпише пакта, безъ да е

имала възможностъ българската делегация да уреди тѣзи въпроси, които бѣше решено въ втората конференция да бждатъ уредени въ отдѣлни срещи на националните делегации. Нашата делегация имѣ само една такава среща съ албанската делегация; съ другитѣ, не по наша вина, не бѣше имала; и при това положение естествено бѣше да откаже да подпише пакта. И българската делегация не го подписа, но другитѣ го подписаха. Една отъ нашитѣ съседни държави — западната — го подписа съ резерва за частъ IV, уреждаща именно въпроса за малцинствата, а другата — албанската — тури единъ периодъ отъ една година време, въ който пактътъ да бжде подписанъ отъ всички; въ противенъ случай и тя ще се счита освободена отъ ангажмента, който е поела.

Начинътъ, по който тамъ се процедираше, голѣмиятъ фактъ, да се подписва пакта, безъ ние да сме дали съгласието си, даже противъ нашитѣ апели, които правихме, е отъ значение и ние трѣбва да се замислимъ върху него. Този фактъ се засилва още повече съ това, което стана тази пролѣтъ, въ срѣдата на мартъ, когато въ Букурещъ се събра съветътъ на балканскитѣ конференции, за да опредѣли дневния редъ на четвъртата конференция и мѣстото, където тя ще заседава. Въ началото, при опредѣляне дневния редъ, пакъ въпросътъ за малцинствата ги смущаваше и не желаеха да го сложатъ на разглеждане. После го поставиха, но въ такава свѣтлина, въ каквато не заслужаваше да бжде поставенъ. Когато дойде въпросътъ да се опредѣли Българъ за мѣсто, където да се събере четвъртата конференция, делегатитѣ на Югославия отказаха да дадатъ съгласието си по съображения ясни и понятни. Нашата делегация при това положение също не можеше да даде своето съгласие, четвъртата конференция да се състои въ София. Така се установи тя да бжде свикана насенъ въ Солунъ.

Онова, което е още по-болно, то е изявлението, което направи сръбската делегация, въ лицето на своя представителъ Йовановичъ. Той заяви открито, че за тѣхъ Македония не съществува, че българско малцинство въ Югославия нѣма и поради това този въпросъ не може да се разисква. Нека нашата делегация има винаги въ своето съзнание това отношение на представителитѣ на Българъ по тия въпроси. Защото това е единъ фактъ отъ твърде голѣмо значение, за да ни накара да се запитаме: трѣбва ли и за въ бждеще ние да изпрашаме делегации на тѣзи балкански конференции? И за да можемъ да си дадемъ обективно и спокойно отговоръ на този въпросъ, би трѣбвало да разгледаме не само това, което стана въ тѣзи конференции, но и онова, което е изтекло въ тѣзи три петилѣтния отъ войната насамъ между насъ и нашитѣ съседи, за да извадимъ заключение дали, вървейки по този пътъ, ние ще дойдемъ до истинския, справедливъ и траенъ миръ за всички балкански народи. Дали наистина ще се постигне едно лоялно сътрудничество между тѣхъ, което да допринесе за благоденствието на всички балкански народи или не?

Тукъ, именно, не мога да не отбележа, че въ отношенията ни съ нашата южна съсѣдка, въ тия три петилѣтния ние имаме прояви отъ голѣмо значение. Първата е конвенцията за доброволно изселване, която бѣ тѣй прилагана, че имената на Търлисъ, Драма, Деде-Агачъ и други ще останатъ записани въ българската история като имена, свързани съ най-голѣми жестокости надъ българското население, каквито не сѣ били отбелязани и презъ най-тежкитѣ дни на черното робство. Тази конвенция завърши съ едно обезбългаряване въ Бълморие, което ужъ не бѣ нейната целъ.

Въ 1923 г. и 1924 г. българското правителство положи най-искрени и усърдни усилия, за да можемъ да разчитимъ пътя за сближение и сътрудничество. Въпросътъ бѣ да се турятъ въ изпълнение клаузитѣ за малцинствата. Презъ септемврий 1924 г. въ Женева се подписа протоколъ, който, както знаете, не по наша вина не бѣ приложенъ, а затуй защото не бѣ ратифициранъ отъ грѣцката камара. Въ всѣки случай на нашето желание да нормализираме отношенията ни и да създадемъ една атмосфера за разбирателство, отъ другата страна се отговори съ отказъ. Къмъ насъ бѣ адресирана и друга отрицателна проява — това бѣ изнасянето на 18-тѣ рекламации, които първиятъ грѣцки делегатъ въ Харската конференция успѣ да приложи къмъ заключителния протоколъ. Тия неоснователни рекламации доотровиха нашитѣ междусѣдски отношения. После идва опитътъ преди две години да се свържатъ двата въпроса, които нѣматъ нищо общо помежду си: плащанията, които грѣцката държава дължи на българитѣ, оставили своитѣ имоти въ Бълморие, съ плащанията, които българската държава има да извършва по репарационнитѣ задължения къмъ бившитѣ съюз-

ници на Гърция, към победителите. Разбира се, гърците употребиха всички усилия в срѣди и мѣста, които оставиха въпроса неразрешенъ, и съ това тѣ прекратиха изплащането на сумитѣ, което не трѣбваше по никой начинъ да се допуска, ако тѣ желаятъ да поддържатъ добритѣ отношения между дветѣ съседни държави. Така сѣщо една отрицателна проява къмъ насъ бѣ и окончателното денонсиране търговската спогодба въ 1931 г., която бѣше сключена съ голѣми усилия и жертви отъ страна на българското правителство.

Наистина, отъ друга страна се правятъ предложения чрезъ печата за стопанско и културно сътрудничество между Гърция и България, както и за свързването на желѣзнопътнитѣ съобщения при Демир-Хисаръ, или за излазъ на България въ Солунъ. Но каква стойностъ могатъ да иматъ тия предложения, когато и днесъ г. Папанастасиу, голѣмиятъ апостолъ за балканско разбирателство, чрезъ тия балкански конференции продължава да поддържа становището, че малцинственитѣ и политическитѣ въпроси трѣбва да бѣдатъ поставени на по-заденъ планъ, а да се третира най-напредъ въпросътъ за стопанското и културното сътрудничество между балканскитѣ народи? Онова, което грѣцкото правителство изказа презъ последнитѣ седмици като свое официално становище по въпроситѣ, които се повдигнаха на Западъ за ревизия на мирнитѣ договори, е отъ значение. Грѣцкото правителство застава на гледището, че не е нито за, нито противъ ревизиониститѣ, но държи за своето днешно статукво — толкова териториално, колкото и политическо. Имаме често пѣти изявленията на официални лица тамъ, споредъ които спороветѣ между двата народа сѣ само отъ финансово естество. Какъ могатъ да бѣдатъ тѣ само отъ финансово естество, когато стои откритъ въпросътъ за нашия излазъ на Егея, когато стои откритъ въпросътъ за малцинствата — въпроси за права, дадени ни отъ мирнитѣ договори? И затова азъ считамъ, че при тия прояви ние не можемъ да не признаемъ, че още не е настанала психологическата и политическата промѣна въ нашия юженъ съседъ, която да ни позволи да върваме, че можемъ въ близкитѣ дни да създадемъ по пѣтя на балканскитѣ конференции не само трайно мирно съжителство, но и траенъ, справедливъ миръ и искрено сътрудничество.

Нашиятъ северенъ съседъ е, трѣбва да признаемъ, и по-малко язвителенъ, и по-малко отрицателенъ, отколкото нѣкои други; обаче и той въ края на краищата по голѣмитѣ линии на поведение спрямо насъ е сѣ една отрицателност, за която не можемъ тукъ да не споменемъ. Аграрната реформа, която ромѣнитѣ прокараха следъ войната и която имаше за целъ обезземляването на голѣми български маси въ Добруджа — едни отъ които следъ това бѣха принудени да дойдатъ въ майката отечество, а други да останатъ тамъ съ малко количество земя, за да влачатъ мизерно съществуване — не е отъ естество да улесни работата и искренитѣ усилия за създаване добри отношения между дветѣ страни. Тази аграрна реформа бѣше отречена отъ всички голѣми европейски юристи; тя не почива на никакви основи, освенъ на желанието да се вземе туй, което принадлежи на българитѣ; за да се направи невъзможно оставането имъ тамъ. Българското население въ Добруджа е лишено отъ своитѣ училища въ селата, които имаше до войната; нему се забранява да има свои свещеници.

Всичко това сѣ спънки, които сѣ отъ значение за отношенията между България и Ромѣния.

Отъ 1926 г., презъ пролѣтѣта, ромѣнското правителство получи съгласието на българското правителство да открие консулство въ Видинъ. Това е фактъ. Ромѣнското правителство, обаче, не изпълни срещу това обещанието, което бѣше дало за три наши консулства въ пунктотѣ: Кюстенджа, Галацъ и Добричъ. Нѣмаше тая взаимностъ, която трѣбваше да съществува. Отъ друга страна, сѣщо нашиятъ северенъ съседъ взе участие презъ лѣтото на 1926 г. въ колективна нота, когато по поводъ четнишки действия ние бѣхме сомирани отъ тритѣ наши съседи и то по начинъ такъвъ, който уронваше нашия престижъ — начинъ, по какъвто не сме били злоупоставяни въ продължение на 50 години. Не трѣбваше и не биваше да се върши това, ако нашитѣ съседи иматъ желание за добросъседски отношения.

Дохождамъ на въпроса за секвестъра — въпросъ, който вече 10 години се разисква. Редъ перипетии се преживѣха. Подписаха се спогодби, платиха се суми, а голѣма частъ отъ имотитѣ оставатъ още подъ секвестъръ. Това, разбира се, има своето значение.

И ромѣнитѣ въ своя печатъ, даже при официални прояви, често изнасятъ тезата за засилване на стопан-

скитѣ и културнитѣ връзки. Идватъ у насъ повече или по-малко високопоставени тѣхни личности — това е една проява, къмъ която и ние сме чувствителни. Говори се за постройка на мостъ на Дунава между дветѣ държави, обаче този въпросъ, както знаете, е разрешенъ и въ близки дни се запрѣчва постройката на тоя мостъ, но не вече между България и Ромѣния, а между Ромѣния и Югославия, при селата Циганашъ и Кривина.

Минавамъ на отношенията ни съ нашата западна съседка — Югославия. При все че уредихме тежкитѣ, мъчителнитѣ и болни въпроси между насъ — изпълнихме всички клаузи отъ мирния договоръ спрямо тѣхъ — ние видѣхме, че тѣ упорито държатъ за отнемане правата на двувластничитѣ да владѣятъ имоти на тѣхна територия. Ние виждаме, че тѣ сѣ барикадирали своята граница отъ северъ до югъ; че извършиха многобройни дипломатически „сомирания“ на българското правителство въ София за съвсемъ незначителни случаи и то по начинъ, който нащърбява пристига на правителството и дълбоко засѣга нашето национално чувство. Ние ги виждаме методически, при всѣко наше явяване въ Женева, да изнасятъ невѣрни сведения по нашъ адресъ, за да създаватъ настроения въ наша вреда. И тия сведения, които тѣ изнасятъ, засѣгащи както вътрешното, така и външното наше положение, сѣ най-екстравагантни и най-отрицателни за насъ. Ние видѣхме най-последъ, че презъ лѣтото на 1930 г. на западната ни граница паднаха 208 човѣшки трупове. Това бѣха невинни хора, старци, жени, свещеници, моми и деца, хора, които не бѣха обвинени нито въ бунтъ срещу държава, нито заловени съ оръжие въ рѣка. Всичко това се извърши, разбира се, безъ да може да се намѣри оправдание за него. Нашиятъ постѣпкъ предъ Обществото на народитѣ, за да получимъ анкета за този случай, не бѣха възприети благосклонно и работата заглѣхна. Това е единъ много боленъ, много тежъкъ въпросъ за насъ.

Още по-бѣгло ще се спра на акта отъ 16 февруарий т. г. — спогодбата, която подписаха тритѣ държави отъ Малкото съглашение въ Женева, за да създадатъ общо ръководство въ своитѣ действия вънъ и вътре. Този актъ трѣбва да бѣде разглежданъ отъ насъ грижливо и сериозно, трѣбва да му дадемъ нужното значение. Той фактически не е друго, освенъ едновременно публикуване на онова, което бѣше вече уговорено съ двустраннитѣ нападателни и отбранителни съюзни договори, които бѣха сключени преди 10—12 години между сѣрби и ромѣни, между ромѣни и чехи и между сѣрби и чехи. Това е истината. Движени въротно отъ желанието да спратъ вълната, която се надига, за ревизиране на мирнитѣ договори, тѣ сключиха тоя актъ. Това е истинското тълкуване на тая спогодба.

Тълкуването, което правятъ г. г. Иефтичъ, Титулеско и Бенешъ, както и тѣхнитѣ приятели и съюзници, дава да се разбере, че това билъ единъ актъ на миролюбие, за запазване на днешния миръ и едва ли не — за запазване устоитѣ на днешната цивилизация отъ пристѣпнитѣ на варваризма, въ какъвата форма се изражда въпросътъ за ревизия на мирнитѣ договори. Въ това отношение характерни сѣ изявленията, направени на 31 миналия месецъ въ Прага — въ комуникето, дадено следъ срещата на тримата министри на външнитѣ работи.

Отъ тия изявления става ясно, следъ срещата на тримата министри на външнитѣ работи, че тритѣ държави на Малкото съглашение сѣ си поставили за задача и целъ образуването на една отдѣлна свръхдържава, която да послужи като ядка на мира, като начало на една нова Европа на сътрудничество и на разбирателство. И тѣ канятъ и други да имъ подадатъ ръка — разбира се, по пѣтя, който тѣ считатъ, че е спасителенъ. Сѣщо така тѣ заявиха, че сега, повече отъ всѣки другъ пѣтъ, сѣ единни и сѣ решени да бранятъ съ всички срѣдства днешното положение, което тѣ иматъ като територии, права и преимущества, дадени имъ отъ мирни договори, и то онова, което тѣ фактически иматъ отъ едностранчивото прилагане на мирнитѣ договори.

Тѣхни приятели въ Атина и въ Варшава малко по-иначе преценяватъ този актъ, а всички други, като започнете отъ Римъ, Буда-Пеща, Берлинъ и други, даватъ оная преценка на извършеното отъ тритѣ държави на Малкото съглашение, както азъ вече направихъ, че това е единъ отбранителенъ и нападателенъ договоръ отъ рода на сключенитѣ преди голѣмата война, които не само че не запазва мира, а, напротивъ, разразиха войната така грѣмотевично, и я разразиха по всички континенти на земното кълбо. Шо се отнася до влиянието на въпросния актъ въ вътрешнитѣ отношения на тритѣ държави, то се изразява въ поставената целъ — да засилватъ своитѣ финансови, стопански и културни връзки, за да израстнатъ до степенъ

да представляват едно стопанство, една сила, една мощ, която да бъде като опора на тяхната външна политика.

Актьът от 16 февруарий т. г., по мое скромно мнение, не повдига престижа на Малкото съглашение въ международно отношение. Струва ми се, нивото на неговия престиж е и сега там, где то беше по-рано. За нас отдалечно този акт има това значение, че за левия път по един много суров начин ни се казва, че ще се бранят съ всички сили и средства постановленията на мирните договори, обаче не въ тяхната истинска редакция, но приложението на тях договори такова, каквото е днес.

Върно е, че имаме и един нов факт от немаловажно значение. Това е идването на епископите Николай и Иринеи въ София и тяхното пребиваване тук от 28 април до 8 май т. г. Цялата същност на тази проява, официалните стъпки, действия и декларации, които се направиха, според мене, сж неясни и нерезултатни за усилията, които се подлагат.

Нъкои у нас сж склонни да считат, че това е начало на една ера на морално разоръжение и на духовно обличение. При все това, обаче, като преценим изявленията, направени от мбродавините лица от сръбска страна, ще дойдем до едно заключение, което ми сочи тъмно обратното. Така, ние имаме изявленията на г. Иванович, представител на сръбската делегация въ балканската конференция, направени въ Букурещ тази пролет, че нма Македония и че нма български малцинства въ Югославия, че тѣ отказват да дадат подслон на една балканска конференция въ Българя, въ която да се разискват въпроситъ за сближение и приятелство между балканските народи.

Ние имаме така сжщо и изявленията на официалния представител не, но на оторизирания изразител на външната политика на югославянската държава, г. Иефтич, който неотдавна заяви, че за тях не само нма Македония и български малцинства, но че, ако има български малцинства въ Югославия, тѣ ще бъдат асимилирани. Имаме така сжщо, не преди много, и изявленията на члена от кралската династия Принц Павел Сръбски въ Париж, направени въ един парижки орган, какъвто е „Le Journal“, който заявява сжщото. Най-после ние имаме и изявленията на министъръ председател на Югославия г. Сръкич, който онзи ден въ Сараево заяви изрично, че за Малкото съглашение никога въпросъ за ревизия на договоритъ не може да бъде поставен, че тѣ иматъ сила да гарантиратъ днешното положение и че никакъвъ другъ свѣтовенъ арбитър не може да има за тях, извън Обществото на народитъ.

На всичко това отгоре имаме и един друг акт, който е от голямо значение: това е работата въ комитета за сигурността въ Женева от страна на конференцията за разоръжаването. Тамъ, преди нколко дни, при разглеждането на проекта по въпроса да се определят, кой трѣбва да се счита нападател въ случай на усложнения, определени се, че ще бъде сѣтана за нападателка онази държава, която — изброяват се 4 случая и въ една пета точка се казва — подкрепя въоръжени акции, въоръжени банди, образувани на нейната територия и нахлуващи въ други държави, или отказва, по искането на други държави, да лиши тия банди от своята подкрепа и покровителство.

Това правидно е проява на искреност и обективност, но при нашата балканска действителност, при нашитъ сурови балкански условия, това значи да се даде възможност на заинтересовани мѣста всѣки мигъ да намерятъ casus belli тукъ на Балканитъ за действия срещу тогава или оногова.

При изнасянето и въ защитата на една такава теза направениятъ проява не сж безъ значение и ние трѣбва да се сипемъ върху тях. Но понеже времето е напреднало твърде много, и за да не отнемамъ повече вашето внимание, азъ завършвамъ този прегледъ на отношенията ни съ нашитъ съседи, за да дойда на въпроса, който бѣхме си поставили: трѣбва ли да продължаваме да изпращаме делегации на балканските конференции или не?

Азъ считамъ, че когато ние изпълнихме отдавна всичко изпълнимо, ако победителитъ, които ни наложиха да подпишемъ договора въ Ньойн, още не сж помислили да изпълнятъ единствениятъ справедливъ точки, които последниятъ съдържа въ наша полза — клаузата за малцинствата, излезътъ на Егея и общото разоръжаване на всички — нашето по-нататъшно участие въ балканските конференции ще бъде оправдано само ако веднага се започне съ искрено и резултатно туряне въ изпълнение на всички клаузи отъ мирните договори, които досега сж останали неприменовани въ вреда на победителитъ. Въ противенъ случай нашето по-нататъшно отиване въ заседанията на балканската конференция ще има за последица

нашѣрбяването въ висока степен на престижа на българската нация предъ всички държави и, особено, предъ народнитъ маси на нашитъ съседи.

Следъ всичко, което направихме въ Атина, въ Цариградъ и въ Букурещъ, азъ считамъ, че, въпрѣки максимата: *les absents ont toujours tort* — отсъстващитъ сж винаги виновни — ние не трѣбва да изпращаме по-нататъкъ нашата делегация въ балканските конференции, и то поради следнитъ съображения: първо, защото горешложенитъ отношения на нашитъ съседи, както видате, не сж отъ естество да ни убедятъ, че е наставала психологическа и политическа промяна, при която да можемъ да изградимъ траенъ, справедливъ миръ и сътрудничество на балканските народи; второ, защото загрижеността и заетостта на великитъ сили съ тяхнитъ голѣми и трудни международни проблеми не имъ позволява да проявяватъ своето благосклонно съдействие за изработването на единъ пакт, който да е отъ значение за балканскитъ, па и за другитъ по-далечни народи; трето, поради невъзможността за Обществото на народитъ да вземе ефикасно участие въ нашитъ разисквания, за да подкрепи правото разрешение на въпроситъ, които ни интересуватъ и които сж отъ общо значение, предимно — въпросътъ за малцинствата.

Тукъ искамъ да се поясня, за да не бѣда разбранъ криво, че съмъ движень отъ преценката или отъ критерия, какво въ нашитъ отношения трѣбва да имаме за ръководство максимата: „или всичко, или нищо“. Дълга отъ тукъ да подчертая, обаче, че има единъ минимумъ, подъ който не може да се отиде, ако искаме действително да изградимъ справедливъ и траенъ миръ на Балканитъ и искрено сътрудничество между народитъ, които ги населяватъ.

Г. г. народни представители! Дохождамъ на последния въпросъ, който е най-важниятъ, но по който ще говоря твърде малко — въпросътъ за бюджета на Министерството на външнитъ работи. Този въпросъ трѣбва да бѣде разглежданъ отъ две страни: по форма и по същество. Разглеждането по същество трѣбва да се изрази въ това дали се одобрява политиката, която се води, и следъ нейното одобрение да се подкрепятъ бюджетопроектитъ на правителството чрезъ вотирване на сумитъ, които се искатъ за воденето на тази политика. А разглеждането по форма трѣбва да установи дали разпредѣлението на сумитъ въ връзка съ организацията и доброто отпиране на службитъ въ министерството е правилно извършено, за да може пакъ да бѣде вотиранъ бюджетопроектитъ.

По тази втора точка — за формата на бюджетопроекта — азъ ще се спра само за мигъ, за да направя две бележки, които, струва ми се, не сж отъ малко значение.

За съжаление, изостави се една практика, която бѣше усвоена отъ десетъ години: при приемане на младежитъ да постѣпятъ по дипломатическата кариера тѣ се подлагаха на единъ предварителенъ конкурсенъ изпитъ, който е отъ значение, за да може да се определятъ кои сж най-добритъ, най-годнитъ и да могатъ по-нататъкъ да бѣдатъ поставени въ условия, за да се усъвършенствуватъ, та единъ денъ съ нужната компетенция да поематъ отговорнитъ постове по българската дипломация, която е една отъ най-труднитъ и деликатни служби въ наши дни.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Вие грѣшите, г. Калфовъ. И сега се подлагатъ на изпитъ кандидатитъ за служба по кариерата.

Х. Калфовъ (д. ст. Ц): При постѣпването имъ въ министерството?

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Да, при постѣпването имъ. Сега стажуватъ и следъ стажа държатъ изпитъ за аташета.

Х. Калфовъ (д. ст. Ц): Добре. Но важно е да се решатъ кой да влѣзе и кой да не влѣзе съ конкурсенъ изпитъ и то преди да постѣпятъ въобще на служба, даже и на стажъ въ министерството.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Ами това се прави. Сега, преди 20 дена, четирима държави изпитъ.

Х. Калфовъ (д. ст. Ц): Второ. Единствениятъ нашъ вестникъ, който излиза на чуждъ езикъ, е „La Bulgarie“. Той е цененъ и тукъ, и въ чужбина. Това се е дължело главно на персонала, който го е списвалъ. Не мога да оти́на, обаче, безъ да отбележа тукъ, че при стария си редакторъ, за съжаление, бѣха допустнати такива ин-

формации от вътрешен характер, които отнеха онази обективна преценка, която се правеше във миналото на нашите работи изобщо. Слѣзе се по-долу от онова ниво, на което единъ такъв органъ трѣбва да бѣде. Ясно е, че това не е от полза нито за държавата, нито пъкъ дава върно и добро освѣтление за живота въ нашата страна.

Дохождамъ до въпроса по сѣщество — за общата външна политика на блоковото правителство. Формулата, която г. министърътъ на външните работи изнесе, че правителството води политика на миръ, разбирателство и съсредоточаване всичките си усилия за стопанско и финансово съвземане, като формула е добра. И тя твърде много се доближава до онази, която преди десетъ години бѣше изнесена тукъ, отъ тази маса (Сочи министерската маса), но която бѣ изнесена ясно, смѣло и резултатно. Тогава, обаче, се отправиха жестоки и упорити критики срещу тази политика отъ водачите и представителите на политическите партии, които съставляватъ днешния управляващъ блокъ. Но по сѣщество и по смисълъ външната политика на блоковото правителство се различава твърде много отъ онази, която преди 10 години бѣ изнесена и провеждана. Въ това ще се убедимъ, ако хвърлимъ само единъ погледъ на онова, което характеризира проявите на блоковата външна политика.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Свършвайте, г. Калфовъ.

Х. Калфовъ (д. сг. Ц): Ще свърша следъ 2 минути. — Въпросъ политиката на миръ и разбирателство, съ своите своеобразни дипломатически и политически манифестации, злополучно избрани моменти за инакъ невинни посещения въ чужбина, искането на агременти за лица неудобни за съответните постове, както и оставянето да се взиматъ други на видъ невинни инициативи отъ частни и полуофициални лица, които сѣ „разшита“, противоречиви едни на други и даже, които се взаимно отричатъ — блокътъ докарва работите до тамъ, че въ нашата външна политика се отбелязва сериозни отрицателни прояви. Така, търговската спогодба е окончателно денонсирана отъ гръцкото правителство; фактически вече въ България се установи финансовъ контролъ, ...

Министър-председател Н. Мушановъ: Кога? То не е въ наше време. Вие навѣрно говорите за кабинета на г. Ляпчевъ.

Х. Калфовъ (д. сг. Ц): ... а така сѣщо имаме сериозни враждебни манифестации въ Одринъ, Цариградъ, Горица и други по-важни мѣста, за които не може да не държимъ смѣтка.

Отъ друга страна, по голѣмите и общи политически въпроси ние не вземаме инициативи, защото сме много малки и слаби. Ние, обаче, трѣбва да ги следимъ, да бдимъ за тяхното развитие, за да може да бѣдатъ информирани своевременно и правителството, и съответните комисии по министерствата на външните работи, на търговията, на земледѣлието и т. н. Това е необходимо, за да следимъ въпросите, които днесъ вълнуватъ цѣлото човѣчество, било въ финансовата областъ, било що се касае до планирането на земледѣлските произведения, било за фискалните мѣроприятия, които се създаватъ отъ законодателството, и за да имаме ония сведения, които сѣ необходими на комисията по Министерството на външните работи, за всичките въпроси, по които трѣбва да бѣдемъ освѣтлени не само отъ телеграфните агенции, но и съ допълнителни сведения — напр., по онова, което направиха Турция и Съветска Русия въ Женева за неутралитета на Протоцитъ, въ какво положение е въпросътъ за унгарските опанти, въ какво положение е репарационниятъ въпросъ и пр и пр.

По мѣстните, областните, регионалните въпроси тукъ на Балканите не само че инициативата не принадлежи намъ, но ние се оставяме да бѣдемъ ввлечени въ акции и прояви, които пасивно възприемаме, колебливо извършваме и обикновено трагично завършваме, защото тѣ не сѣ частици отъ единъ добре обмисленъ общонароденъ или даже блоково-правителственъ политически планъ, въ който и правителство, и народъ да вѣрватъ, че чрезъ него ще се дойде до тъй желаното разбирателство и взаимно подпомагане — напротивъ, тия акции сѣ резултатъ повече на настроения, на случайности, на късогледство или даже биватъ подемани отъ други, за да ни злоупоставятъ и изложатъ.

Не бихъ желалъ да конкретизирамъ и подробно изброявамъ, но, безспорно, визитите mai à propos въ разни столици, приемането особени и странни мисии, правенето мно-

гоборни полуофициални посещения въ близки и далечни страни съ особени задачи, които ни излагатъ предъ други, сѣ прояви, които, за нещастие, даватъ материалъ и аргументи на известни срѣди да поставятъ и подновяватъ старата легенда за „традиционното българско въроломство“.

Азъ свършвамъ, като и тази година настоявамъ, щото при ръководене външните ни отношения да проявяваме ясностъ въ нашите схващания, благоразумие при вземане на решенията, голѣмъ тактъ въ действията, а така сѣщо непоколебима вѣра въ правото и светостта на народната ни кауза. (Ръкоплѣскания стѣ сговориститѣ, крило Александъръ Цанковъ)

Председателстващъ Н. Захариевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Чолаковъ.

Х. Чолаковъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Разглеждайки кредитите, които се искатъ за Министерството на външните работи, народното представителство не може да не каже своята дума и по въпроситѣ, свързани съ дейността на това министерство.

Азъ сподѣлямъ мисълта, какво по външната политика по-добре е да се мисли, по-добре е да се действа, отколкото да се приказва. Това е една политическа дейностъ, въ която значение има дейността, а най-вече резултатътъ и приказките, особено когато тѣ сѣ не навреме и не намѣсто казани, намѣсто полза, принасятъ обикновено вреда.

Говорейки за нашата външна политика, ние не можемъ да не спремъ вниманието си върху условията, при които се провежда тази политика. Външната политика на една малка, на една притѣснена държава, каквато е България, е органически свързана съ живота и съ условията, при които живѣятъ преди всичко великите сили и народи въ свѣта. Днесъ, банално казано, свѣтътъ се намира подъ ударитѣ на една голѣма стопанска криза — азъ ще кажа и политическа. Тази криза е последица отъ войната — войната, въ която бидоха изразходвани много материални сили; войната, която създаде едно политическо положение твърде различно отъ предвоенното; войната, която извика на животъ нови държави — сѣщата война, която хвърли въ историята три велики империи. Всичките тѣзи резултати на войната не могатъ да не тежатъ дълго време върху живота на човѣчеството.

Напоследъкъ положението, специално въ Европа, нѣкакъ-си се усложни, появи се едно нервничене като резултатъ отъ събитията, които станаха въ една велика сила, каквато е Германия. Ние бѣхме свидетели на една интензивна дейностъ не само на дипломатическите канцеларии — ние бѣхме свидетели и на манифестации въ Обществото на народите въ парламентитѣ, където събитията въ Германия оказаха едно непосредствено и силно въздействие.

Казвамъ това, за да изтегля едно заключение, какво днесъ, повече отъ всѣкога, положението въ свѣта е несигурно и нестабилно. А за насъ поуката ще трѣбва да бѣде, че повече отъ всѣкога ни е необходимо внимание и осторожностъ — повече работа, а по-малко приказки.

Различни рецепти се предлагатъ за изходъ отъ днешното тежко положение, въ което се намира свѣтътъ. Ние виждаме, че най-голѣмите сили въ свѣта, господаритѣ на свѣта, правятъ върховни усилия, за да могатъ да намѣрятъ изходъ отъ това положение, въ което, ако свѣтътъ продължава да седи, ясно е, че ние може би ще бѣдемъ свидетели на една катастрофа, размѣритѣ на която отъ сега никой не може да опредѣли.

Лондонската голѣма стопанска конференция, споредъ мене, не е нищо друго, освенъ единъ голѣмъ напѣвъ, преди всичко на великите сили, да могатъ да се справятъ съ положението, въ което е изпадналъ цѣлъ свѣтъ. И ние, като малка държава, имаме всички интересъ тази голѣма конференция да може да приключи съ резултати. Дано не стане това, което обикновено става на тия голѣми конференции — да има голѣми паради, да има тържествени заседания, да бѣде пълно числото на комисии, подкомисии, секретаритѣ и т. н., но резултати да нѣма.

Азъ, г-да, си позволявамъ да кажа, че провалата на Лондонската конференция, въ която на прѣвъ планъ сѣ изтъкнати за разрешаване стопански и финансови въпроси, органически свързани съ днешния социаленъ строй, ще бѣде отъ извънредно значение за цѣлия свѣтъ. Повтарямъ: ние имаме всички интересъ — и нека пожелаемъ — тая конференция, въ която ще си дадатъ срѣща господаритѣ на свѣта, да свърши съ успѣхъ и отъ полза за цѣлото човѣчество. А ние трѣбва да разберемъ, че щастieto на малка България не можемъ да го памѣримъ вѣнъ отъ щастieto на цѣлото човѣчество.

Друго едно обстоятелство, което напоследъкъ направи впечатление, което е отъ естество, така да се каже, да

постави единъ видъ на преценка и усложни положението не само на нашата политика, но и на политиката на великите сили, е фактътъ, че авторитетътъ на голѣмия за насъ институтъ — Общество на народитѣ — трѣбва да признаемъ, биде нѣкакъ-си малко нащърбенъ. Конфликтътъ въ далечна Азия, който непосредствено насъ не ни засѣга, конфликтътъ, въ който е ангажирано бъдещето на една велика сила, каквато е Япония, повтарямъ, нѣкакъ-си нащърби авторитета на Обществото на народитѣ. Имаме ли интересъ ние българитѣ този авторитетъ на Обществото на народитѣ да бѣде нащърбенъ? Имаме ли интересъ ние човѣчеството да бѣде лишено отъ едно мѣсто, каквото представлява този Женевски институтъ?

Не, г-да. Азъ, въпрѣки нещастно стеклитѣ се обстоятелства за дейността на Обществото на народитѣ, оставамъ и до днесъ единъ горещъ поклонникъ на това Общество на народитѣ и смѣтамъ, че неговото заздравяване ще бѣде само отъ полза и ще кореспондира напълно на интереситѣ и на малка България. Ние, обаче, не трѣбва да забравяме въ случая едно, а именно, че ако Обществото на народитѣ нѣкакъ-си бѣше безсилно да се справи съ конфликта въ далечната Азия, затова защото, както казахъ преди малко, тамъ бѣха ангажирани интереситѣ на една велика империя, каквато е Япония, азъ си позволявамъ да вѣрвамъ, че това Общество на народитѣ има предостатъчно сили въ себе си, за да може да се намѣси въ единъ конфликтъ, който би ангажиралъ по-малко сили, особено, ако тѣ сѣ въ Европа. Нѣкои ще ми кажатъ: какво направи Обществото на народитѣ, когато то по радиото слушаше бомбардировката на Йехоу или Пекингъ, столицата на Китай? Нѣкои ще кажатъ: какво направи Обществото на народитѣ, когато се дойде до факта, че между Боливия и Парагвай — две страни, формално подписали пакта Келогъ — избухна война? Ако при конфликта между Япония и Китай се отбѣгна това формално обявяване на война, Боливия и Парагвай си позволиха лукса да си обявятъ война. Но, г-да, азъ разглеждамъ въпроса отъ по-друга страна. Какво интересува единъ запасенъ войникъ въ Франция, единъ запасенъ войникъ въ Англия, че имало нѣкакъвъ конфликтъ между Боливия и Парагвай, па даже, ако щете, и между Китай и Япония? Но ако на този запасенъ войникъ му кажатъ, че има конфликтъ тукъ, на Балканитѣ, че има конфликтъ, който може да докара пламъка до неговата черга, увѣрявамъ ви, че той нѣма да разсѣждава така, както разсѣждава при другитѣ конфликти. Изхождайки отъ това, азъ смѣтамъ, че Обществото на народитѣ е единъ институтъ, който има преди всичко нравственъ авторитетъ, за да може да се намѣси решително при едно нарушение на мира.

Коя е днесъ основната мисълъ, която движи политиката на всички народи? Основната мисълъ, която днесъ движи политиката на всички велики и малки сили, е запазването на мира. Може това запазване на мира да не е въ интересъ на пострадалитѣ отъ договоритѣ и да става за тѣхна смѣтка, но така е, г-да: днесъ народитѣ не желаятъ да воюватъ, днесъ и правителствата не желаятъ да воюватъ. Защо? Защото, нека бѣда откровенъ, никой не знае каква ще бѣде една нова война. А азъ отсега смѣя да кажа, че една нова война може-би ще тури точка на европейската цивилизация. На такъвъ рискъ нѣма авантюристъ, който да е готовъ. И нашата външна политика, особено щастливъ съмъ да констатирамъ, има днесъ като свой най-главенъ двигателъ желанието да се запази мирътъ. Ние имаме всичкия интересъ нашата външна политика да кореспондира съ това законно, съ това искрено чувство на европейскитѣ маси да живѣятъ въ миръ.

Тукъ му е мѣстото да кажа две думи и за конференцията за разоръжаването. Многоуважаемиятъ преди мене ораторъ най-академично разгледа всички тия въпроси. Азъ ще кажа само две думи, защото има единъ фактъ, който е въ непосредствена връзка съ насъ. Конференцията по разоръжаването, знаете, заседава сума време. Какви ще бѣдатъ нейнитѣ резултати, мѣчно е да се каже, но въ всѣки случай тази конференция има да преодолява грамадни прѣчки. Въпросътъ не е само за разоръжаването. Въпросътъ е и за сигурността — това е французката теза. Французитѣ казватъ: за какво разоръжаване ще приказваме, преди да имаме гарантирана сигурността? Нѣмцитѣ повдигатъ въпросъ за равенството на силитѣ; италианцитѣ, отъ друга страна, повдигатъ въпросъ за равенството въ флотитѣ и т. н. Обаче въ основата на всички тѣзи спорове има едно: всѣки народъ желае да бѣде въоръженъ, защото човѣчеството още не е дошло дотамъ, да се смѣта гарантирано само отъ морала. Тази конференция за разоръжаването, въ която толкова много интереси на вели-

китѣ сили се преплитатъ, е органически свързана съ стопанското и социално стабилизиране на свѣта. Защото пъкъ много е права тезата на ония, които казватъ: за какво стопанското и социалното стабилизиране на свѣта. Защото пъкъ които, да кажемъ, 25—30 или 40% отъ своя бюджетъ харчатъ за поддържането на войска? Та, казвамъ, и въ тази голѣма конференция малката България пакъ бѣше изложена на известни подозрения, даже и на открити атаки. И азъ, г-да, трѣбва да констатирамъ щастливия фактъ, че ние, българитѣ, можемъ да се поздравимъ съ единъ малкъ успѣхъ въ тая конференция по разоръжението.

Известно е, че известни делегации повдигнаха въпроса за нашата трудова повинност. Тѣ искаха този институтъ да го поставятъ подъ едно специално освѣтление. Но официално се съобщи, че специалната комисиия е вписала въ протокола, какво трудовата повинностъ въ България изключва отъ себе си всѣкакъвъ воененъ елементъ. Това е единъ резултатъ много дребенъ, но въ всѣки случай той иде да покаже, че България и въ тая комисиия по разоръжаването не само че е добре поставена, но че има и тя своитѣ приятели.

Говорейки за положението въ Европа, азъ ще отдѣля две думи за поведението на една велика сила, на която отсъствието, активното отсъствие ще кажа азъ, е причината и за днешното положение. Това е Русия. Г-да! Азъ смѣтамъ и откровенно казвамъ, че ролята на Русия сега не се чувствава. Цѣлата тази Версайска система, която се установи съ мирнитѣ договори, бѣше създадена при положението, че отсъствува Русия. И моето убеждение е, че тази Версайска система ще рухне тогава, когато Русия ще се намѣси най-активно въ политиката на свѣта. Но тя ще се намѣси най-активно въ политиката на свѣта, когато нѣма да има това държавно устройство, което има сега. Не е тайна, не е инсинуация, ако кажемъ, че съветското правителство навсѣкѣде, въ всички конференции, въ цѣлата своя дейностъ, не гледа да тегли известни резултати добри за Русия или за човѣчеството, а гледа навсѣкѣде съ простени и непростени срѣдства да печели теренъ за социалната революция. И ние виждаме парадокса: че тая велика Русия, която пострада, наравно съ победенитѣ, отъ тия договори, ви заявява, че тя иска да поддържа статуквото! Тая теза не е нищо друго, освенъ познатата намъ комунистическа теза: колкото по-зле, толкова по-добре!

И понеже се повдига въпросътъ за ревизия на договоритѣ, единъ въпросъ грамаденъ, единъ въпросъ, около който сѣ преплетени интереситѣ не само на победители, но и на победени, единъ въпросъ, по който най-много се манифестира нервностъ, ние българитѣ ще трѣбва да бѣдемъ много тактични. За мене съществува следниятъ въпросъ: ние доволни ли сме отъ договоритѣ? Не сме. Ние не сме доволни отъ тѣхъ по простата причина, че тия договори намъ не ни позволяватъ едно спокойно съществуване. Ние не сме доволни отъ договоритѣ за миръ, защото тия договори не ни гарантиратъ едно мѣсто подъ слънцето. Но, г-да, явява се и другиятъ въпросъ: ние какво можемъ да направимъ? Сме ли въ състояние ние да помесемъ този лозунгъ напредъ? Сме ли ние въ състояние да наложимъ този новъ лозунгъ? Г-да! Моето дълбоко убеждение е, че договоритѣ за миръ нѣма да бѣдатъ скъсани чрезъ война, а ще изгниятъ, ако мога така да се изразя. И тѣ гниятъ вече. Цѣлата тази Версайска система гние. Тя прѣчи на развитието на човѣчеството и тя ще бѣде отхвърлена може-би отъ самитѣ ѝ автори. Но малка България, въ случая, следъ като каже своята дума, мене ми се струва, че нѣма тази възможностъ материална да бѣде въ първата редица на тѣзи, които се борятъ за една такава ревизия на договоритѣ.

Г-да! Обектитѣ на нашата външна политика — ще трѣбва да имаме куража да признаемъ това — необходимо е днесъ да бѣдатъ много добре премѣрени и много скромни. Обектитѣ на нашата външна политика днесъ не могатъ да бѣдатъ други, освенъ да гарантираме спокойствие на народа и да гарантираме, възъ основа на договори, незаличаването, неасимилирането, неизчезването на нашитѣ сънародници вънъ отъ границитѣ на България. Това сѣ нашитѣ задачи. За насъ войната е загубена не въ 1918 г., ние чувстваме загубата на войната сега. Днесъ нашата интелигенция е съ подрѣзани крила. Азъ знамъ, че мнозина нервничатъ, когато искатъ да манифестирагъ една външна политика съ скромни обекти, но ние ще трѣбва да имаме куража да посрещнемъ действителността такава, каквато е. Азъ лично се страхувамъ отъ едни напѣни, които ще ни направятъ смѣшни, които ще ни поставятъ въ положение да загубимъ и това, което имаме. Трѣбва да имаме куража да го заявимъ. Не е патриотизмъ, споредъ мене, да се приказватъ голѣми

приказки; не е патриотизъм върху плещите на един народ, на една държава да се слагат обекти, които не могат да се постигнат, а патриотизъм е, когато всеки един развие своите възможности и действа в тяхния кръг. Това е и трагедията, ако искате да знаете, на нашето поколение. Нашето поколение преживява именно тая трагедия, че даде всичко, каквото имаше, за да може да реализира идеалите на племето, но това поколение по всичко изглежда, че ще умре с отворени очи, защото не може да ги реализира. Ние имаме един дълг сега: да стабилизираме преди всичко икономическото положение на страната. Аз виждам тук един обект на нашата външна политика — Министерството на външните работи да направи всичко възможно, за да може да осигури един търговски обмен, един стопански отношения с близките и далечните държави. И аз мога да изкажа само една похвала за нашата външна политика в тая област. Ние сме свидетели от известно време, как се правят грамадни усилия, за да можем да установим редовни търговски сношения. С Германия имаме вече търговски договор. С Чехословакия сме вече в преговори; делегациите сж се срещнали, размятат мисли и подготвяват договора. Ние ще тръбва, значи, по пътя на това стопанско и финансово сътрудничество да направим всичко възможно, да тикнем България там.

Не може да не се намекне в случая, че и тая дейност, г-да, твърде, твърде много е спзната от обективните условия, при които днес живее България. България е една раг екселенс земледелска страна. 90% и малко повече даже, ако се не лъжа, от нейния износ е износ на земледелски продукти или пък на продукти от отраслите на земледелието. Но ние сме свидетели на една дейност, каквато я има в Германия и в Италия, които индустриални държави — такава е особено Германия — правят голъми напъни, за да могат да се трансформират в земледелски страни. За Мусолини може да се говори каквото ще, но тръбва да констатираме, че тоя човек направи грамадни завоевания в областта на земледелието. Неговата дейност по изсушаване на блатата, по заздравяване на земледелието и пр. не може да бъде отмината мълком. Хитлер напоследък сжщо прави грамаден напън, за да може да заздравя земледелието в своята страна. Изтъквам тези нъща, за да подчертая колко трудно е днес за българското правителство да може да установи един търговски договор с държави, които все повече и повече затварят границите си за притока на земледелски произведения отвън. Но, г-да, ние тръбва да разберем, че това се налага от голъмит интереси на държавата, и ние ще тръбва да вървим по този път на установяване един редовни търговски отношения с всички държави, с които имаме повече или по-малко стокообмен.

Г-да! Ще се спра много накратко на отношенията, които имаме и които, според мене, тръбва да имаме преди всичко с близките държави. Нашите отношения с великите сили сж ясно. Малка България има всички интерес да бъде приятелка с всички. Ние не можем да правим предпочитание на никого. Докогато самите господари на свѣта не сж напълно и ясно определили линията на своята политика, ние нѣма какво да бързаме в това отношение. Ние тръбва да бждем приятели с всички сили.

Съсседите си правим усилия да бждем добре. С Турция вече изглежда всичко е разрешено — нито в Тракия българи останаха, нито в Мала-Азия. С Турция ние сключихме вече и пакт за приятелство; с турците, както се казва, сме в положение на пълно уреждане всички въпроси.

П. Мърмев (мак): Изглежда, че пилатът, който се яде в Ангора, е бил много суров!

Министър-председател Н. Мушанов: Много духовито е това! Не го разбрахме.

П. Мърмев (мак): Казвам, че малко суров тръбва да е бил пилатът в Ангора!

Министър-председател Н. Мушанов: Какво предизвиква той — констипация?

П. Мърмев (мак): Не може да се смели!

Х. Чолаков (з): В отношенията си с нашия северен съсед сме имали един въпрос, който понѣкога не, но който е, така да се каже, прѣчка за напълно нормални и приятелски отношения. Това е, г-да, въпросът за положението на нашите сънародници в Добруджа.

Аз тръбва веднага да кажа, че не смѣтам за ползна тази политика на приятелство с кой и да е съсед, при която приятелството ще бжде изкупено с цената на жертвуване български ядра в съответната държава. Според мене, не е приятелство да дадеш всичко, каквото имаш, за да манифестираш нѣкакъв си платонизъм и нѣкаква си готовност за такова приятелство. В Добруджа, г-да, ние имаме компактни маси българи. Не е зле да се каже — и аз ще го кажа от тук — какво в това отношение нашите северни съседи не сж напълно приятелски настроени към това българско малцинство там. Вѣрно е, че липсват остри ексцеси, но там има една икономическа политика, която, провеждана, ще докара нашите българи в Добруджа до положение или да се изселят от нея, или да станат просяци и по тоя начин да загубят каквото и да е влияние в тая страна.

Г. Т. Данаилев (д. сг): Да станат пролетариатът.

Х. Чолаков (з): И понеже на тези хора е мжно да бждат пролетарии там, тѣ ще минат границата и ще дойдат тук, за да бждат в тежест и на тяхната и без това обеднѣла българска държава. А пролетариатът е един елемент — знаем го много хубаво — нестабилен и несигурен за когото и да било. Въпросът за училищата в Добруджа е един въпрос, който, доколкото зная аз, е на път да се разреши. Нашите съседи добре знаят, че тѣ завариха в Добруджа установени институти — и училищни, и църковни — и че, веднѣж заварени тия институти, тѣ ще тръбва да бждат запазени, а не унищожавани.

Отношенията ни с Гърция, г-да, сж почти в сжщото положение, в каквото сж с Румъния. Ние правим и ще правим усилия да урегулируем съвършено тия отношения. Но, както викат, за приятелство сж необходими поне двама души, не е достатъчно само един. И мене ми се струва, че това приятелство преди всичко тръбва да бжде манифестирано от гърците, които се числят в лагера на победителите; то тръбва да бжде манифестирано най-напред от хора, които нѣма какво да искат от нас, а ние имаме много да искаме от тях.

Но, г-да, нашите отношения сж най-деликатни с нашата западна съседка — най-деликатни сж затова, защото там живѣят повече от 10 милиона славяни, много близки по произход с нас; нѣкои даже отиват дотам, да твърдят, че в тая страна народът бил като нашия — нѣщо, което аз не сподѣлям. Тѣзи отношения ние имаме интерес — и не само ние, но и Югославия — да бждат поставени един път завинаги в здрав път.

Как могат да бждат поставени отношенията ни с Югославия на здрава основа? Според мене, това може да стане тогава, когато югославните официално не, но фактически приложат договора за мир по отношение правата на нашите малцинства.

Г. П. Генов (р): Не се съгласяват по никой начин. Всички усилия сж напразни.

Х. Чолаков (з): Аз не се съмнявам, че разумът навсѣкде ще надѣлѣ. Може днес в Югославия да има известни настроения, които да прѣчат на това решение, но мене ми се чини, че ако не днес, утре този разум ще надѣлѣ. Не може да се смѣта, че ще има едно пълно уреждане на нашите отношения тогава, когато, както казват нѣкои, сж необходими 15 години, за да може да бжде асимилирано всичко това, което е там.

Г. П. Генов (р): Това сж тяхните смѣтки. Тѣ не ги крият.

Х. Чолаков (з): Ако това сж тяхните смѣтки, ние пък на тяхните смѣтки можем да противопоставим една лоялност и едно упорство на българското племе. Аз вѣрвам в силата и бждещето на българското племе. Ако това племе преди 1.000 години можѣ да създаде един св. Царь Борис и св. св. Кирил и Методи, мене ми се струва, че то, по пътя на един мир и едно творчество, ще може да се противопостави на всѣка бруталност. (Ръкоплъскания от мнозинството)

Г. П. Генов (р): Това тръбва да разберат в Българд.

Х. Чолаков (з): И разчитайки на това наше упорство, имайки една лоялност и едно честно изпълнение на за-

дълженията, ние ще можем да се справим и с тези временни — аз ги наричам временни — настроения в нашата съседка. Защото и там има 12 милиона души, които искат да живеят в мир; и там има 12 милиона души, които работят, които произвеждат, които консумират; и в нейната история има много горчиви страдания, написани като резултат на една неразумна дейност. И аз съмтам, че е достатъчно ние българите да вървим спокойно и трезво по този път, по който вървим от войната насам; да манифестираме своите права, да търсим една закрила не в отделни институти, не в отделни правителства, ако щете, а в европейското, така да се каже, днес желание за мир и ние ще успеем. В това не се съмнявам. Опасно ще бъде за нас, ако ние в трагични моменти, каквито преживяваме, се поддадем на провокации и опасни внушения. Действително тогава ще станем жертва и ще загубим и това, което щастие ни остави.

Г-да! Не искам да задържам вашето внимание повече. Казах, и искам да остана вярно на първата своя дума — по външната политика по-малко да се приказва. Но аз съмтам, че тази политика, която се провежда днес — една политика, както казах, на мир с всички, една политика, която иска да кореспондира с постоянните желания в Европа, каквито са желанията за спокойствие и мир; една политика която, в рамките на установеното в договорите, ще иска защита на българското племе, е политика, която напълно заслужава да бъде подкрепена от народното представителство. Вярно е, че в тази политика липсва помпозност, липсват пози, но, г-да, поне ние българите ще трябва да разберем и разбрахме, че политиката на помпозност и на голъми салтанати е политика, която може да излезе скъпа даже и за голъми империи.

И аз завършвам своите мисли с една увереност в силите на българското племе; с една увереност, че този народ, който през толкова превратности в вековете успя да се запази, и днес ще преодолее голъмит пръчки. Необходимо е само той да не губи вѣра в себе си. И, вѣрвайки по пътя на мира, той ще може да дочака едно по-добро бъдеще. (Ръкоплъскания от мнозинството)

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Боян Смилов.

Б. Смилов (нац. л. о): (От трибуната) Г. г. народни представители! Днес е сложен на разглеждане бюджетният проект на Министерството на външните работи. Аз съвсем нямам за задача да се спирам върху организацията на министерството или, така да се каже, върху техническите въпроси, свързани с това министерство. Този въпрос го изоставям, защото намирам тъкмо момента да се спра върху външната политика на правителството; да очертая главните насоки на външната политика и да определя методите, с които трябва да се преследват целите, които тя си е поставила.

И ако, г. г. народни представители, се слага така въпросът, да се определят общите линии на външната политика на страната, не може да се откаже, че след приключването на голъмата война до днес българската държава е водила една и съща политика — политика на мир. Нито правителството на Стамболийски, нито това на Сговора, въ лице на г. Цанкова и на г. Ляпчева, респективно на г. Бурова, нито сегашното правителство, нито утрешното правителство може да води друга политика. Нашата политика ще бъде все една: политика на скромност; политика, която да отговаря на положението на българската държава; политика на въздействие с всички мирни сѣдства. Ние не можем да откажем, че тази политика, следвана до днес, е била само политика на това или онова правителство, но можем сме да подчертаем, че това е била политиката и дълбокото желание на целия български народ. И какво не се направи, за да се следва тъкмо тази политика? Всичко. И когато така слагам въпроса, заедно с това поставям и другия въпрос: какви резултати получихме ние при провеждането на тая обща политика, без разлика на това, кои отговорни министри стоят тук?

Г. г. народни представители! Спомнете си, че българската държава е единствената в Европа, която направи всичко, за да може да следва политиката, която е следвала досега. И това е не само по изпълнението на мирните договори. Ние сме даже отивали дотам, да изпълняваме онова, което не е предвидено в договорите. Ние сме съзнавали нашето положение на една победена, малка, повалена, обезвѣрена и наказана страна. Нѣщо повече, аз в този момент не мога да не си спомня думите, които г. Буров беше цитирал, чути непосредствено от

г. Бриян, думи, които характеризираха и определяха нашата външна политика — тя се направляваше не само от желанието на народа, но и от съветите на голъмит представители и изразители на общата европейска политика. Бриян казваше: „Българи, търпете. България е малка страна. Вие сте наказани. Даже Франция оценява вашата участ. Вие сте малък народ, който във всеки случай с значение на Балканите и не можем да ви откажем онуй значение за равновесието на Балканите. Бъдещето е пред вас. Историята не е приключила своите страници, тѣ ще се обръщат. И бъдете сигурни, че ако вървите по този път: да търпите, да не виждате онова, което гледате, да не приказвате онова, което трябва да кажете, да бъдете изключително скромни, с наведени очи, да чакате и да чакате — вие ще си извоювате един голъм морален капитал, който непременно ще ви обезпечи един ден да ви бъде обръната и на вас една свѣтла страница в историята“. Тога беше политиката на българският народ. Различното е било само в оценката на методите. Но по главните линии, по целите, никой не може да отрече, че тя беше общо следвана от всички правителства. Иначе не може да бъде: това беше политика на целия български народ.

А резултатите? Аз не мога, като повдигам този въпрос за резултатите, да отбѣгна да се не спра и върху онѣзи голъми надежди, които се възлагаха на Обществото на народите. Безспорно, Обществото на народите е една институция, на която българският народ не можеше да не гледа с голъми надежди. Тук даже наши голъми парламентаристи, добри политици и общественници сѣ изказвали най-голъмит си възхищения и вѣнцехваления към тази международна институция. Но ето събитията дойдоха да покажат, че ще трябва да се отнесем малко скептически към задачата и ролята на тази институция, защото безспорен факт е, че онова, което ние разчитаме да добием, по стечението на нѣщата, самата тя го измѣсти от себе си и като чели днес, по общо признание, не може да оправдае надеждите на свѣта.

Г. П. Генов (р): Но без нея е още по-зле.

Б. Смилов (нац. л. о): Аз констатирам само едно фактическо положение.

Резултатите от тази политика — нека ги кажем като българи. Когато аз слагам този въпрос, недейте мисли, че искам да подлагам на безпощадна и партизанска критика настоящия министър на външните работи. Не. Аз задавам този въпрос, защото по-нататък ще го свържа с друг, за да дойда до своите заключения: за насоките и тактиката на тази политика. А сега, за да покажем резултатите, нека почнем, г-да, от нашите сѣди.

Колкото се отнася до Ромъния, може ли нѣкой от нас да каже, че, въпреки най-добрата воля на българските правителства, въпреки послушанието, въпреки смиренното им, сме отишли поне една крачка напред в подобрене на нашите отношения с тая страна? Не. И аз намирам, че нашите отношения с нея сѣ там, откъдето започнаха, защото, въпреки усилията на нашите министри на външните работи да убедят тази наша съседка, че България може да бъде в най-добри, приятелски и сърдечни отношения с нея, ако се разреши един единствен въпрос — въпросът за нашето малцинство, съставляващо 400.000 българи. Въ Ромъния се прилагат два аршина, по два начина се отнасят към малцинствата, като отнасят към другите малцинства не се приравнява до отнасянето към българското малцинство. Съгласно пакта за малцинствата, държавата трябва да отпусна сѣдства за издръжката на училищата на малцинствата. Това се прави въ Ромъния за маджарското и за нѣмското малцинства, но не се прави по отношение училищата на нашите българи. Какви не усилия не сѣ полагани? Какво се иска най-сетне от този малцинствен елемент? Той е мирен. Той иска само да запази своето чувство на национална култура, на национална принадлежност. Той не е бунтар, защото е привързан към земята си. Нѣкога той я е намѣрил дива, необработваема; днес, когато я вземахте, вие я намѣрихте в състояние на прогрес, на напреднало развитие. Тези български малцинства нищо друго не искат, освен да се ползват с права еднакви с тия на вашите подданици* ромъни.

Вие виждате, г-да, че и там се констатира процесът на насилствено денационализиране. Говореше се тук за международна сѣдство, за европейска цивилизация, която трябва да бъде в основата на европейската политика. Г. г. народни представители! Аз не мога равнодушно да гледам факта, че представители на съвременната цивилизация, каквато тя се отбелязва в XX век, могат да про-

повѣдватъ чрезъ перото и чрезъ словото насилствената денационализация на което и да е малцинство. И азъ смятамъ, че въ отношенията ни съ нашата съседка, дотогава, докогато тя не осигури най-елементарните човѣшки права на нашето малцинство тамъ, ние не ще можемъ да мръднемъ напредъ. Нашата добра воля е, безспорно, доказана; тя е най-сърдечно проявена, не само за едни лоялни и коректни, но и за най-добри и чисто приятелски отношения. Съ тази държава можемъ да бъдемъ въ такива отношения, ако тя действително изпълни не нѣщо извънъ договоритѣ, но онова, което договоритѣ сж запечатали — да даде най-елементарни човѣшки права на нашето малцинство. И сега азъ мога да кажа тукъ, че съзирамъ, какво въпрѣки нашитѣ усилия да бъдемъ въ добри отношения, ние не ще успѣемъ. Фактътъ, че ромънската държава поиска да ѝ се признае правото да има ромънски учители въ Видинския край разкрива намѣрението ѝ. Това е нѣщо, за което никое българско правителство не би приело да преговаря. Това е единъ въпросъ, сложенъ за пръвъ път днесъ въ нашитѣ политически отношения — за пръвъ път, ромънската държава слага днесъ въпросъ за допускане на ромънски учители въ Видинския край. Дали това ще бъде или нѣма да бъде? Азъ зная, че нѣма да бъде, защото нѣма да се намѣри никое българско правителство, което по начало въобще да приеме да третира този въпросъ. Но азъ виждамъ вече намѣрението на тази съседка и отъ този фактъ заключавамъ предъ какви отношения съ нея ние можемъ да бъдемъ изправени. То е много важно обстоятелство, и затова пакъ подчертавамъ, че ако Ромъния иска да дойде до приятелски отношения, каквито ние сме готови да създадемъ, тя не трѣбва да слага този въпросъ предъ българското правителство. Защото, покрай този въпросъ, азъ подозирамъ намѣрението ѝ: единъ денъ Видинъ да бъде размѣйна монета, когато ще дойде, да се сложи открито въпросътъ за училищнитѣ права на нашитѣ малцинства въ Добруджа. Така щото, въ отношенията ни къмъ тази държава ние виждате, че не е направена нито крачка къмъ подобрение. Това е жалкиятъ безспоренъ фактъ.

Нашитѣ отношения съ Гърция сжщо тъй стоятъ замръзнали тамъ, където бѣха. Какво се иска отъ България? Че какво тя не направи и какво тя не даде? Днесъ тая съседка ни казва: „Дотогава, докогато вие не признаете или не приемете дълга по конвенцията Молдовъ—Кафандарисъ, къмъ милиардъ и сто милиона, да се компенсиратъ съ българскитѣ плащания по нашия дълъгъ отъ репарации, ние не можемъ да считаме разчистенъ пътя за подобрение на нашитѣ съседски отношения; и не би се намѣрило никога гръцко правителство, което би допустнало този дълъгъ да се третира като частноправенъ“. Г. г. народни представители! Единъ въпросъ, който азъ считамъ уясненъ — уясненъ юридически, правно — то е въпросътъ, който се третира съ тази конвенция, създадена отъ великитѣ сили. И азъ си припомнямъ думитѣ на тогавашния министъръ на външнитѣ работи въ Англия, Чембърлейнъ, казани при единъ опитъ отъ страна на гръцкия министъръ на външнитѣ работи да измѣни правния характеръ на този дълъгъ, които сж записани въ Женевскитѣ протоколи. Въпрѣки това, въпрѣки правото на България, въпрѣки правдата, която е на нейна страна, ние виждате, че когато г. Малиновъ въ 1931 г. отиде въ Женева, за да сложи на разрешение българското право, пратила това наше право за разглеждане въ Хага, а пъкъ вие, българитѣ — казахъ ни — ще потърсите личното разбирателство съ гръцитѣ. А оцѣзи права, които българската държава има, като излезе на Егея, даже не се споменаватъ.

Така щото нашитѣ отношения съ гръцитѣ днесъ стоятъ тамъ, където сж били вчера и не сж направили нито крачка напредъ.

Отношенията ни съ Югославия сж такива, каквито ги знаете. И тия отношения сж черната точка на нашата външна политика. Г. г. народни представители! Преди да дойда да говоря малко по-нашироко върху тия отношения, азъ не мога да не се спра на единъ фактъ отъ особено значение за политическото положение на България — на така наречената точка пета въ проекто-резолюцията на комитета за сигурността, излъченъ отъ общата конференция за обезоръжаването. Какво намираме тамъ? Една дефиниция на това: коя държава ще се счита за агресорка, за нападателка. И споредъ дадената дефиниция излиза, че държавата, отъ територията на която ще излезе една въоръжена банда, за да влезе и смущава реда въ друга държава, се счита нападателка. Но не е само това. Увредената държава може да поиска отъ държавата, отъ територията на която е излезла бандата, да приложи всичката своя властъ за унищожение на тази банда, и ако тя не я приложи, пакъ се счита държава нападателка.

Г. г. народни представители! Каква съдба ще има тази голѣма конференция за обезоръжаването, не знамъ. Нѣкои сж оптимисти, азъ съмъ песимистъ, защото нѣма нищо оригинално отъ политиката въ Европа: когато всички усилия се правятъ, за да се реши основниятъ проблемъ за омиротворяването на Европа, ние виждаме едно странно напрежение на енергии къмъ въоръжение. И когато този въпросъ — за държавата нападателка — сега се решава въ Женева, какво мислите вие? Като общъ принципъ ли се решава? Не! Азъ ще го кажа тукъ — визираща се България. Не знамъ дали това ще мине като решение на тази конференция, но азъ като българинъ нека да изкажа моя възторгъ отъ аргументацията на г. Еденъ — английскиятъ представител, подпомогнатъ впоследствие отъ германския и италианския; той пръвъ разви и по същество, и по форма тезата, че подобно решение на тази международна конференция не може да се възприеме, защото то ще затрудни още повече отношенията между държавитѣ, отколкото да влезе едно примиряване.

Г. г. народни представители! Когато ние констатираме фактитѣ отъ нашата външна политика, нека се запитаеме къде сме. Ето на, виждате, една международна конференция създава текстъ специално за България, защото азъ съмъ убеденъ, че когато е въмъкната тази точка пета, не се е целила никоя друга държава, освенъ България. И ако действително това нѣщо стане фактъ, ако действително конференцията вземе подобно решение и се създаде това ново международно право, което ще урежда отношенията между държавитѣ, азъ виждамъ отъ сега още — ще види и всѣки българинъ — голѣмата опасностъ за утрешния денъ, защото азъ не мога да си представя, какво би било положението на нашата страна при режима на точка 5 отъ тази проекторезолюция. Това значи, че всѣко българско правителство ще бъде поставяно и подлагано на постоянни дипломатически пресни, то никой пътъ нѣма да се успее, а това ще ни постави въ невъзможностъ да хвърлимъ нашитѣ сили за финансово и стопанско закрепване на страната; винаги ще ни влчатъ, ще ни разпъватъ все по-мощни и по-слаби, докогато — може би разпитатъ на това — народътъ ни ще издѣхне поради невъзможността да живѣе при това положение и да приеме нѣкои тѣхни тези. Но тѣ се маматъ, защото азъ още сега мога да кажа, че не знамъ дали въ България би могло да се роди правителство, което официално би потвърдило искането за приятелство съ Югославия, като откаже съществуването на македонскитѣ българи.

Та отъ сега още азъ виждамъ какво ще бъде положението не само на сегашното правителство, но на което и да бъде, ако действително тази точка пета отъ проекторезолюцията излезе като решение на конференцията. Азъ смятамъ, че най-големитѣ беди за българската държава ще произлязатъ отъ това.

Какво трѣбва да се направи, за да имаме добри отношения съ соседитѣ? Та ние всичко сме направили, г. г. народни представители. Че какво не е направила България? Че какво не дадохме ние? И кръвта ли дадохме! Но ако мислятъ, че трѣбва да дадемъ нашата честъ като народъ и като нация, тамъ нѣма да успѣятъ. Не сме ние, които можемъ да бъдемъ посочвани като причина за невъзможността да се намѣрятъ мостовѣтъ за едно приятелство. Дотогава, докогато къмъ македонскитѣ българи се прилага тази коравъ и безчовѣчна система на денационализация; докогато тѣ сж лишени отъ най-елементарни човѣшки права; докогава, докогато сърбитѣ считатъ, че въ Македония, може-би, тукъ-таме има малки групички българи-македонци — а то е потрѣшно, защото въ тази провинция, взета откъсната отъ Югославия, болшинството сж македонскитѣ българи, тамъ нѣма малцинство, а истинскиятъ народъ въ тази областъ сж македонскитѣ българи — дотогава не може да се говори за разбирателство.

Г. г. народни представители! Мирнитѣ договори създадоха едно неестествено положение на Балканитѣ. Нашитѣ съседи си вземаха земя колкото си поискаха и заробиха голѣмо българско население въ тия земи. Питамъ азъ, можаха ли тѣ да извикатъ у това население привързаностъ и любовъ къмъ новитѣ му господари? Не, защото у населението въ тия земи има чувство на национална принадлежностъ, има национална култура, различна отъ тая на завоевателитѣ. И за да могатъ нашитѣ съседи да задържатъ колкото се може по-здраво тази плячка, резултатъ отъ мирнитѣ договори, тѣ прибѣгватъ къмъ невѣроятни въоръжения, такива, каквито ние никой пътъ не можемъ да си представимъ. Борбата на македонскитѣ българи е една свещена борба за свобода. Тя нѣма да спре дото-

гава, докогато не се промѣнят режимитѣ. Може ли нѣкой да забрани на българскитѣ правителства, на българскитѣ народѣ, да не чувствува страданията и мъкитѣ на македонскитѣ българи? Тукъ имаме една 500-хилядна емиграция. Нашата кръвъ е кръвъ тѣхна. Македония е наша земя, македонскитѣ българи сѫ наши братя. Какъ можете вие, по силата на какви договори, на какви политики, да забраните на българскитѣ народѣ да чувствува и да понася най-дълбоко страданията на македонскитѣ българи, подложени подъ единъ режимъ коравъ, жестокъ и несъвѣстимъ съ съвременната цивилизация?

Г. г. народни представители! Преди известно време нѣколко благородни англичани, членове на долната камара на общинитѣ, отидоха да извършатъ анкета въ Македония и Хърватско. Тѣ писаха статии и писма, които възбуждатъ най-потресаво впечатление. Какъ искате сега да умирите България, т. е. какъ искате да накарате българскитѣ народѣ да не чувствува страданията, да не чувствува неволитѣ, които сѫ изсипани надъ обезпразненото македонско население? Това никога нѣма да бѣде.

Ние българитѣ сме склонни, когато нѣкой ни покаже свѣтлина на приятелство и на добри отношения, безъ разлика на цели и срѣдства, веднага да се поддаваме, като мислимъ, че действително ще постигнемъ нѣщо. Думата ми е за културнитѣ срѣдства за сближение. Азъ мога да ви кажа, г-да, че сърбитѣ знаятъ какво искатъ и знаятъ какво правятъ, но ние не знаемъ какво правимъ. Азъ виждамъ вече единъ обратъ въ тактиката на Югославия. Азъ виждамъ вече да посещаватъ нашата земя различни културни слоеве и организации отъ Югославия, за да се покаже, че тукъ, на Балканитѣ, има единъ братски народъ, съ тази само разлика, че е въ две държави, когато би трѣбвало да бѣде въ една. У насъ дойдоха сръбски духовници — тѣ можеха да дойдатъ — но отиването на наши трѣбваше да се отдалечи. Може би да ме обвините, че съмъ човѣкъ, който иска да спѣва всички възможни случаи за побратимяване и за възстановяване на едни искрени и приятелски отношения между насъ и Югославия, но азъ считамъ, че не е този пътътъ. Приятелски отношения между насъ и Югославия могатъ да се установятъ само тогава, когато Югославия разбере, че трѣбва да даде елементарни човѣшки права, гарантирани и отъ мирнитѣ договори, на нашитѣ сънародници, останали въ нейнитѣ предѣли; когато осигури правата: езиковни, черковни и училищни на българскитѣ малцинства — само тогава ще могатъ да се отворятъ вратитѣ на едни действително приятелски междусъседски отношения.

Г. г. народни представители! Говорейки за отношенията ни съ Югославия, азъ не мога да избѣгна и да не кажа нѣколко думи за това, което става у насъ — за така нареченитѣ македонски убийства. Въпросътъ за гѣзи убийства бѣ третиранъ при разглеждането на вътрешната политика на правителството, но азъ не мога да не кажа сега нѣколко думи за тѣхъ като фактъ, който е свързанъ и съ нашата външна политика. Азъ не знамъ дали би могло да се нанесе по-голямъ ударъ на борбата за свободата на Македония, за която сѫ дадени толкова жертви, отколкото нанасятъ тѣзи убийства, които ставатъ тукъ, въ София. И когато правителството чрезъ устата на своя министъръ на вътрешнитѣ работи казва: „Правителството не може да изпълни своя дългъ, защото македонското движение е раздвоено на две“, това значи, че самото правителство стои съ скръстени ръце. Нима вие мислите, че македонското движение може да се дѣли на две, на три? — Не. То е едно. Борбата за свобода е една. Правителството имаше пръвъ дългъ да действува безпощадно срещу престѣпницитѣ отъ този родъ, не само за да гарантира вътрешния редъ на страната, но и за да не дозволитъ подбиването престижа на едно дѣло, което е изстрадало съ толкова кръвъ и съ толкова страдания. И тукъ азъ вече мога да виня правителството. То може да стори това. Суверенитетътъ на държавата е (къмъ министритѣ) въ вашитѣ ръце. Вие казвате: „Какво можемъ да направимъ ние, когато има хора, които сѫ решили да мратъ и заради туй убиватъ?“. Въ 24 часа можете да спрете тѣзи скандални случаи, които толкова лошо действуватъ на престижа и името на България. И азъ не се съмнявамъ, че утре, когато г. Малиновъ пристигне въ Лондонъ, може — както писа единъ журналистъ — да го разглеждатъ отгоре до долу, за да търсятъ въ българина въобще признацитѣ на убиеца. Ами че въ Европа вече смѣтатъ, какво за всѣко мръдане у насъ по улицитѣ, дори съ лакетъ, се отговаря съ кама и съ револверъ! И какъвъ успѣхъ, какъвъ престижъ ще иматъ нашитѣ национални въпроси предъ европейското обществено мнение, за които толкова

жертви е далъ нашиятъ народъ? Трѣбва да спратъ убийствата, г. министъръ-председателю — трѣбва да спратъ по пътя на най-решителнитѣ мѣрки отъ страна на упраздненото! Аргументътъ, че имало дѣлене, не може да има значение за суверенната властъ въ една държава. Не могатъ убийствата, които ставатъ, да се мотивиратъ съ този аргументъ — дѣлене. Дѣлене въ тая борба за свобода не може да има. Тя е свещена.

Г. г. народни представители! Идвамъ на отношенията ни съ Турция. Турция е единствената държава, съ която сме приятели. Когато г. министъръ-председателъ отиде съ 10—15 души въ Турция, азъ бѣхъ първиятъ, който даже дадохъ интервю въ турскитѣ вестници и аплодирахъ постѣпката на министъръ-председателя — да се раздвижи България и да намѣри своитѣ приятели, защото изглежда, че сме едва ли не една висаща въ пространството държава. Кой досега можеше да се съмнява въ искренитѣ наши намѣрения, че ние третираме Турция като една действително приятелска страна? Но позволете ми сега, г. г. народни представители, да кажа, че азъ не ценя приятелството по декларации, по формули, по всички тържествени случаи на посещения на официални представители. Азъ ценя приятелството въ момента на нуждата. И азъ бѣхъ поразенъ, когато прочетохъ телеграмата отъ Женева, че представителътъ на турската република съ най-голяма горещина се е присъединилъ къмъ точка 5 отъ проекто-резолюцията на комитета за сигурността. Това ли е приятелство? Нова ли ориентировка е това на турската република спрямо насъ? Тя трѣбва да се уясни по този въпросъ. Най-големиятъ ударъ, г. г. народни представители, върху близкото бѣдеше на българската държава ще бѣде, ако действително точка 5 отъ проекто-резолюцията остане да урежда международнитѣ отношения на държавитѣ. То се знае, че е ударъ, а той се подписва, на него се аплодира и ржкоплѣска съ най-голяма горещина отъ Турция. Е, питамъ сега: къде е приятелството? Та нима нашата политика на приятелство ще се задоволи само съ формули, съ банкети, съ ласкателства, когато пиемъ наздравича, че нѣкой билъ готовъ да стане турчинъ, а другиятъ да стане българинъ, за да подчертаемъ по силно и по-ефектно приятелскитѣ отношения, които съществуватъ между дветѣ държави? Ето, вие виждате, че и съ тази страна — иначе добра наша приятелка, ние не можемъ да не я считаме като такава, защото нѣма какво да дѣлимъ, а имаме толкова много общи интереси — и съ нея като чели досега се е направила фалшива крачка напредъ.

Това сѫ фактитѣ, г. г. народни представители!

Ние имаме политика на пълзение като охлювъ, имаме политика на малодушие, на поражение съзнателно, на унижения. Ние казваме: така ще вървимъ, защото гие сме малки, повалени, бити, сразени; силата е другаде. Но въпрѣки насърчителнитѣ думи на представителитѣ на голѣмитѣ държави, ето ви фактитѣ.

Каква политика трѣбва да се води? Азъ ще кажа — пакъ политика на мирно въздействие. И ако би се намѣрило правителство, което да излѣзе, при сегашното политическо състояние на Европа, съ една политика на предизвикателства, тя би била фатална за съдбата на българската държава. Затова казвамъ: трѣбва една политика на мирно въздействие, но политика активна при защитата на националнитѣ интереси на българското племе. Не може вече да се мълчи, тамъ дето трѣбва да се говори. Ще трѣбва да се говори, г. г. народни представители, защото отъ фактитѣ, които ви изнесохъ, вие виждате, че следъ като сме паднали на котѣне, въ положение на унижени, резултатитѣ не сѫ мръднали нито крачка напредъ въ никоя област. Политика активна чрезъ всичкитѣ мирни срѣдства, черпени отъ договоритѣ за миръ; политика на мирно въздействие, но съ енергична защита националнитѣ интереси на българското племе — такава трѣбва да бѣде политиката на българскитѣ правителства. Вѣрно е, че политиката на малка България ще трѣбва да се съобрази съ политическото положение на Европа. Че какво е то? Лошо. Настрѣхналъ духъ, подозрения, дѣлене на победени и победители, грамадни въоръжения. Голѣмитѣ проблеми, които се подеа да се разрешаватъ, си стоятъ. Търкалятъ се въ разни конференции, комисии, резолюции. Обществото на народитѣ се зобикаля и днесъ вече никоя голѣма проблема, която засѣга отношенията и въобще живота на Европа, не намира мѣсто въ тази международна институция. Проблемитѣ бѣгатъ въ Лондонъ, въ Вашингтонъ, въ други градове.

Причинитѣ на кризата г. Чолаковъ ги търсѣше въ войната. Не! Азъ считамъ, че покрай многото причини, които

могат да намърят своя дълбок източник там, има една единствена причина, която днес затъга свѣта. Тя е политическото недовѣрие, което цари въ отношенията между държавитѣ на Европа. Дотогава, докогато народитѣ и държавитѣ чувствуват и виждат раната, а нѣматъ куража да сложатъ лѣкарството право тамъ, да сложатъ своя прѣстъ върху раната, нито една международна конференция нѣма да завърши съ разрешени проблеми, разрешението на които да се отрази благотно върху стопанския напредѣкъ и да премахне кризата, която души цѣлия свѣтъ. Това нѣма да стане дотогава, докогато Европа не се освободи отъ политическото недовѣрие, което направлява нейната политика.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Г-да! Часътъ е 8.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ще моля заседанието да се продължи до 12 часътъ.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Който е съгласенъ съ предложението на г. министъръ-председателя, моля, да вдигне ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Кризата е обща. Трѣбватъ общи решения и общи мѣрки, но когато дойдатъ да ги взематъ, духътъ на подозрението, духътъ да се отдѣлятъ приятели отъ неприятели, съществуването на договори извън пакта на Обществото на народитѣ — всичко това идва да отдалечи, да спъне резултата на една или друга международна конференция.

Г. г. народни представители! Преди да свърша, дълженъ съмъ да премина къмъ политиката, която се следва по отношение на нашитѣ портърни — носителитѣ на титри отъ предвоеннитѣ и следвоеннитѣ наши заеми. Г. министъръ-председателъ прибѣгна до посрѣдничеството на Финансовия комитетъ. Азъ мисля, че ако бѣше се дошло до едно прѣко разбирателство, безъ да се прибѣгва до това посрѣдничество, може би щѣхме да имаме едни по-бързи, по-ефикасни и реални резултати. По пѣтя, по който се трѣгна, работата дойде дотамъ, че решенията и указанията на Финансовия комитетъ ставатъ основа на финансовъ контролъ у насъ. И ако не бѣше декларацията на г. министъръ-председателя, че се задължава да прокара извѣстни законодателни мѣроприятия, може би този контролъ щѣше да бѣде пълнен, решителенъ, откритъ, явенъ. Вѣрно е, че Финансовиятъ комитетъ констатира невъзможността на България да превежда въ чужда валута исканитѣ суми; но той същевременно констатира една нередовност, едни недѣлзи въ финансовата администрация, въ приходния и расходния бюджети, неправилно облагане, разхищение — изобщо недѣлзи, които ние знаемъ. Ние дойдохме дотамъ, че европейецътъ да дойде да бѣрка въ нашитѣ чекмеджета и да реди нашата къща!

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Не е дошло дотамъ, но да не го докараме!

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Вие ми възразявате, че нѣма контролъ? Азъ Ви казвамъ, че като прочетете тъкмо онова, което е докладвано въ Обществото на народитѣ, ще видите, че контролъ съществува. И ако, не дай, Боже, презъ септемврий, когато ще отидете да дадете рапортъ за онова, което сте се задължили да извършите, и заявите, че не сте го извършили, и ако тѣ констатирайтъ това, азъ не зная какво може да бѣде положението на страната! Защото — позволете ми да Ви кажа, г. министъръ-председателю — азъ виждамъ Вашето положение. Не е лесно да се бѣде министъръ на външнитѣ работи на България сега. Знамъ и Вашитѣ усилия по въпроса съ портъоритѣ. Знамъ, че никой отъ насъ не би искалъ, нашиятъ финансовъ министъръ да ходи по два пѣти въ годината на докладъ предъ Финансовия комитетъ въ Женева. Вие можехте да отидете съ докладъ, но азъ считамъ, че — за престижа на страната — не биваше да подписвате никаква декларация, защото чувствувамъ и зная, че никоя държава, колкото и финансово затруднена да е била тя, не е подписвала чрезъ своя министъръ-председателъ такава декларация, която убива достоинството и независимостта на страната.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Защо съ тия приказки, г. Смиловъ!

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Защото Вие сте подписали декларация.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Когато се батиралъ бюджетътъ на Министерството на финанситѣ, азъ

можехъ да Ви отговоря на всички въпроси, но сега де батираме бюджета на Министерството на външнитѣ работи. Тѣзи приказки, които се приказватъ, съ едни глупави приказки и не прилича да се приказвагъ отъ единъ представител на партия!

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Г. Мушановъ! Недейте гледа така леко!

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Нѣма какво да гледамъ! Азъ искамъ факти.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Какво значи това, г. Мушановъ: Вие, като министъръ-председател на една държава, да отивате да давате, да подписвате — предъ кого? — предъ Финансовия комитетъ декларация за мѣроприятия, които Вие ще трѣбва да изпълните?

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Да, защото азъ искамъ да ги изпълня.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Предъ единъ Финансовъ комитетъ, съ строго опредѣлени функции, да подписвате декларация Вие, министъръ-председателъ на една независима държава!

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Азъ я подписахъ и давамъ доказателства, че тая държава се управлява тъй, както азъ казвамъ, за да убеди Финансовия комитетъ, че ще вървимъ въ здравъ пѣтъ. Вие, г. Смиловъ, трѣбва да знаете и друго: ромѣнската държава не бѣше задължена съ нищо, защото никакъвъ заемъ не бѣше направила, но тя по свой начинъ даде заявление до Финансовия комитетъ да дойдатъ да ѝ помогнатъ: и ѝ наложиха трима финансови чиновници да я управляватъ. Това става и съ другитѣ държави.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Какво става съ другитѣ държави не ме интересува.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Искамъ да кажа, недейте ми приказва, че съмъ давалъ декларация. Азъ давамъ декларация отъ името на българската държава, която представлявамъ, за това, което самъ искамъ да направя. Искамъ да кажа, че вземаме мѣрки ние сами да се оправимъ, защото не искамъ чуждитѣ да ни оправятъ. Азъ виждамъ какво съмъ направилъ, защото зная протокола, който вчера се подписа. Не ща само дрънканици тукъ, отъ трубуната!

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Азъ това го знамъ, г. министъръ-председателю, азъ го виждамъ.

Г. г. народни представители! За да свърша, азъ обръщамъ вниманието ви по моя преценка . . .

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: (Казва нѣщо)

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Ще говоримъ, когато дойде септемврий. Вие така говорѣхте и миналата година.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Винаги съмъ говорилъ така, защото съмъ отивалъ за това, което съмъ печелилъ. Не съмъ приказвалъ приказки, а съмъ доказвалъ думитѣ си съ дѣла; и то се вижда отъ това, което съмъ носилъ. Ще ви донеса пакъ. Азъ не отивамъ, за да губя — азъ отивамъ, за да печеля. Това трѣбва да знаете. Досега каквото съмъ казалъ, съмъ го доказалъ.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Г. Мушановъ! Оставете! Това не издържа критика.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Азъ представлявамъ държавата съ достоинство, и когато видя, че тя ще падне, азъ преди нея ще падна. (Ръкоплѣскания отъ мнозинството) Бъдете спокойни въ туй отношение.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Недейте чака този моментъ, когато държавата ще падне.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Не го чакамъ, а искамъ да го предотвратя.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Ако чакате държавата да падне, . . .

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Азъ казахъ, че ще падна преди нея.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): ... държавата нѣма да падне. Вие единъ денъ все ще паднете.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Азъ казвамъ, че по-рано ще падна. Трѣбва да разберете: азъ за нея се боря, не за себе си; боря се за единъ народъ и за една държава, а не за себе си. И трѣбоваше това да отдѣлите отъ партизанството, за да бѣдете на правъ пътъ.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Още преди 2 години, при дебатитѣ по отговора на тронното слово и при разискванията по миналия бюджетъ, отъ васъ се искаше да дадете единъ реаленъ бюджетъ на държавата. На васъ се обръщаше внимание: дайте да се наредятъ финанситѣ, защото ще дойдатъ чужденци да ги нареждатъ. Въ това отношение обръщаше се внимание на правителството. Защото, следъ като се констатираха разхищенията, ...

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Какви разхищения?

Б. Смиловъ (нац. л. о.): ... да бѣдете принудени да съставите бюджетъ такъвъ, какъвто тѣ ни показваха.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ама чѣ отъ три години тѣ ни показватъ бюджетъ 7 милиарда лева.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Г. Мушановъ! Ви сте слѣзли съ 100 милиона.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Какъ сме слѣзли съ 100 милиона?

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Намаленията въ тазгодишния бюджетъ спрямо миналогодишния се изразяватъ само въ нетрансфериранитѣ суми.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Плюсъ 300 милиона, които сега извадихме.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Фактически това сѣ намаленията. Какви икономии сѣ направени тогава? Фактически икономитѣ въздизатъ на 100 милиона лева.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Защо 100 милиона лева? Цифритѣ сѣ явни. А бе Вие защо не приказвахте тия работи при общитѣ дебати по бюджета? Действително, трѣбва сега да започнемъ наново да дебатираме този въпросъ!

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Това е важенъ въпросъ отъ бюджетната политика на правителството, въ свързка съ външната политика.

Г. г. народни представители! Считаю, че за да може България да успѣе, ще трѣбва ние не толкова да се нагаждаме къмъ рѣководителитѣ на общата политика въ свѣта — защото ще си опаримъ рѣцетъ, ще се изгоримъ — а първата ни работа трѣбва да бѣде да се затегнемъ вътрешно: тѣзи убийства, които ставатъ тукъ, трѣбва да изчезнатъ; трѣбва да се стегнемъ и финансово, и колкото по-скоро българската държава затегне своитѣ финанси, толкова тя ще бѣде по-силна въ отношенията си съ другитѣ държави.

Второ, стремехътъ на правителството трѣбва да бѣде въ посока на засилване националния духъ, който трѣбва да бѣде надъ всички интернационални идеи, за да може българската държава по своята външна политика да бѣде едно сърдце, една душа, една мисль, една воля.

Само по този пътъ ние ще можемъ да чакаме успѣхъ и да осигуримъ едно по-добро, по-свѣтло и по-сигурно бѣдеще на измѣчена България. (Рѣкоплѣскания отъ националлибералитѣ — обединени)

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Мърмевъ.

П. Мърмевъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въ връзка съ бюджетопроекта на нашето Външно министерство, азъ искамъ да повдигна нѣколко въпроса относно международното положение въ Европа и това на нашата страна, за да подчертая, че то абсолютно въ нищо не се е промѣнило, а, наопаки, има симптоми, които говорятъ, че то се влошава отъ день на день.

Азъ искамъ при това, г. г. народни представители, да сподѣля съ васъ нѣколко мисли върху външната политика на нашитѣ правителства, която, по преценка на македонската парламентарна група, не е достатъчно активна, нито

достатъчно устойчива, за да защити легитимнитѣ права и интереси на българския народъ въ царство България, както и правата на ония българи, които се намиратъ вънъ отъ него. Искамъ да сподѣля тия мисли съ народното представителство, защото смѣтамъ, че когато се засѣгатъ въпроси отъ такъвъ жизненъ интересъ за българската нация, партийнитѣ страсти ще затихнатъ, партийнитѣ знамена ще се свиятъ, за да се даде мѣсто на онова знаме, чисто и свѣтло, което се казва България и български народъ.

Но за да изпълнимъ този дългъ, по наше гледище, ние сме длъжни да кажемъ истината такава, какъто си е. Само чрезъ истината, г. г. народни представители, ние ще можемъ да отхвърлимъ дрѣмката, въ която българскиятъ народъ се приспива толкова време. Само чрезъ истината ние ще можемъ да събудимъ заспаднитѣ морални и материални сили въ българския народъ; само чрезъ истината ние ще му вдѣхнемъ вѣрата, която не угасна въ продължение на толкова вѣкове, на толкова борби. Повтарямъ: истината трѣбва да блесне предъ Народното събрание; българскиятъ народъ трѣбва да я чуе.

Често пѣти отъ тази трибуна се засѣга въпросътъ за свѣтовната криза. Азъ имахъ честта още миналата година, когато взехъ думата по отговора на тронното слово, да подчертая предъ народното представителство, че свѣтовна стопанска криза нѣма, нито пъкъ тя е първопричината за всички тия нещастия, които постигнаха една частъ отъ Европа. Кризата е преди всичко политическа.

Кризата не е свѣтовна, защото тя засегна само ония страни, които бѣха по единъ най-жестокъ начинъ онеправдани чрезъ така нареченитѣ договори за миръ. Криза има въ България, криза има въ Германия, криза има въ Унгария, криза има въ всички победени страни, обаче свѣтовна криза нѣма.

Вие чухте преди нѣколко време дългоочакваната речъ на райхсканцлера Хитлеръ, който вече не говори за ония, които страдатъ днесъ, но който говори отъ името на ония, които се самоубиха отъ страдания, отъ гладъ и мизерия. Вие чувате неотдавна, когато виенскитѣ майки отправяха апелъ до свѣта, да се притече на помощъ на тѣхнитѣ деца, защото нѣматъ млѣко да изхранятъ своитѣ деца.

Ето защо, г. г. народни представители, казвамъ, че кризата не е свѣтовна. Криза има сѣщо така и въ България. Често пѣти отъ отговорни мѣста се казва: ние въ България не сме много зле, въ сравнение съ други страни. Г-да! Отишли ли сме ние да погледнемъ въ какви бордеи и въ каква мизерия живѣятъ бѣжанцитѣ на крайнитѣ квартали? Отишли ли сме ние да видимъ въ каква мизерия живѣе Петричкиятъ край, Мостанлийскиятъ край, за да си съставимъ ясна представа докъде е стигнало положението на нашата страна? Ето въпроси, които българскиятъ народъ трѣбва да види ясно.

Отъ иде това нещастие? Това нещастие иде отъ оня моментъ, г. г. народни представители, когато станаха известни резултатитѣ отъ така нареченитѣ договори за миръ; отъ оня моментъ, откогато победенитѣ народи непрекъснато чакатъ многоочакваната ревизия, за да се поправи онова престѣпление, онова зло, което се извърши въ Версайль, въ Ньойн, въ Трианонъ, въ Сенъ-Жерменъ.

Праздна надежда! Въмѣсто миръ, ние виждаме въ тѣзи подписани народи да се култивира чувството на мѣсто, на реваншъ. И си задаваме въпроса: защо? Кои въпроси разрешиха мирнитѣ договори? Разрешиха ли националния въпросъ, въ името на който се водѣше европейската война? — Не. Напротивъ, 40 милионенъ народъ остана подъ чуждо робство. Днесъ има малцинства почти въ всички държави: има малцинства въ Чехия, има малцинства въ Польша, има малцинства въ Гърция, има малцинства въ Сърбия. И какво е положението на тия малцинства? Тѣхното положение е безизходно.

Азъ почвамъ съ нашитѣ малцинства, които се намиратъ подъ сръбска власть. На Македония, класическата страна на българския духъ, Македония, която взема най-живо участие въ духовнитѣ борби на българското племе, Македония, която е единъ отъ главнитѣ фактори за създаването на Екзархията — и днесъ сръбитѣ казватъ: „Ако не бѣше Екзархията, нѣмаше да има български народъ въ Македония“ — на нейното население днесъ се отрича българската националност и езикътъ; тамъ сѣ затворени черквитѣ, училищата; на това население не му се дава даже възможността културно да се развие въ своята страна.

Положението на Македония подъ грѣцка власть е сѣщото. И тамъ българскитѣ църкви, българскитѣ училища сѣ затворени и грѣцитѣ се мѣчатъ, както и сръбитѣ, насилва да денационализиратъ населението.

Обаче, както казахъ и по-рано, недостатъчно е активна, недостатъчно е устойчива българската политика да може

да защити тѣзи права на нашѣтѣ братя останали подѣ чужда властѣ. Напротивъ, напоследѣкъ видѣхме да дойдатъ тукъ, въ столицата на България, духовници отъ Македония, единъ отъ които се титулува Охридски митрополитъ, за да може по този начинъ да се санкционира едно престѣпление, едно насилие, извършено надъ нашето духовенство въ Македония. Охридскиятъ митрополитъ днесъ е въ Цариградъ, другитѣ митрополити сѣ въ изгнание, и ако трѣбваше да дойдатъ въ България представители на духовенството отъ Македония, трѣбваше именно тѣ да се явятъ.

И ние, македонската парламентарна група, питаме: това полигика ли е на правителството или пъкъ е политика на тукашното духовенство, и кой трѣбва да върши тази политика — правителството ли или тукашнитѣ иерарси? На този въпросъ ще искаме да ни отговори г. министърътъ на външнитѣ работи. Ние смѣтаме, че духовницитѣ ще трѣбва да си гледатъ своята черква, своитѣ треби, а политиката да оставятъ на българското правителство, то да се занимава съ нея.

Има ли, г. г. народни представители, по-голъмо престѣпление отъ това: когато македонската емиграция изпраца своитѣ представители въ Обществото на народитѣ, за да протестира противъ насилническото изгонване на македонскитѣ митрополити отъ тѣхнитѣ епархии, ние тукъ да приемаме представителитѣ на тѣзи епархии, които нито сѣ избрани отъ населението, нито сѣ посочени отъ нѣкого, а сѣ назначени отъ диктатурата? Това е ударъ, който се нанася на българския духъ, ударъ върху духа на българското население както въ България, така и вънъ отъ нейнитѣ предѣли.

Нашето становище по този въпросъ е ясно и определено: никакво отиване на български духовници въ Македония, защото тѣмъ нѣма да имъ се даде възможностъ да видятъ тамъ истинското положение и защото не бива по такъвъ начинъ да се санкционира едно престѣпление, противъ което трѣбваше да опредѣли своето становище цѣлитъ български народъ.

Г. г. народни представители! Освенъ този въпросъ, азъ ще повдигна инцидентно и още единъ — въпросътъ за с. Горица, въ Албания.

Когато се нареждаше новата карта на Европа, около 16 чисто български села отъ Костурско попаднаха въ предѣлитѣ на Албания. Между тѣхъ е и с. Горица. Тамъ единъ бей, който е въ близки връзки съ дворцовия лѣкаръ, успѣ да наложи изселването на това население. Българското правителство, чрезъ своитѣ органи въ Албания, не направи нищо, за да защити интереситѣ на тѣзи нещастници. Наопаки, представителътъ на българското правителство въ Албания се подигра съ тѣхъ по най-жестокъ начинъ. А въ това време сръбски емисари сновѣха между това българско население и го канѣха: „Елате въ нашата Югославия, ние ще ви дадемъ и земи, ще ви дадемъ и къщи, ще ви дадемъ всички удобства“.

Тѣзи нещастници напустаха Албания, за да бѣдатъ заселени въ Косово въ сграшна мизерия, въ най-лоша обстановка и сега се спасяватъ единъ по единъ чрезъ роднини и близки. Независимо отъ това, колкото наши сънародници сѣ успѣвали да избѣгатъ отъ сръбска тирания, да минатъ въ Албания, тѣ сѣ били най-жестокото третираны не само отъ представителя на българското правителство тамъ, Минчевъ, но сѣ били гонени съ тояга отъ неговията гавазинъ. Казвано имъ е: „За васъ нѣма мѣсто въ България“.

Его на кое трѣбва да обърнемъ вниманието на г. министъръ-председателя и министъръ на външнитѣ работи, да си вземе бележка и да ни обясни този фактъ.

Г. г. народни представители! Положението на нашитѣ сънародници въ Македония подѣ сръбска и гръцка властѣ е непоносимо. Всяка усилия, които македонската емиграция употребява по легални пѣтища, за да може да облекчи тѣхното положение, оставатъ напраздно. Толкова пѣти ние се обръщаме къмъ Обществото на народитѣ да защитимъ правата на тѣзи малцинства, за които се казваше, че сѣ свещени — покойниятъ Бриантъ заяви, че правата на малцинствата сѣ свещени — обаче това си остана гласъ въпиющъ въ пустиня.

Сърбитѣ чрезъ своитѣ денационализаторски сръдства искатъ, колкото е възможно по-скоро, да асимилиратъ това население. А важно е — и това е, което сграшно боли — че ги подкрепя една велика сила, Франция. Франция, чиято история се преподава въ всички български училища; Франция, чийто идеи се разнасятъ и въ които се възпитаватъ българската младежъ — тази Франция е, която подкрепя демоническото дѣло на сърби и гърци.

Азъ ще си позволя да ви прочета нѣколко цитати отъ това, което Франция преди 100 години е създала и въ което е учила по-малкитѣ и по-малко културнитѣ народи.

Конституцията отъ 22 май 1790 г. е прокламира, че френската нация отхвърля всѣка война, която цели завоювания и никога не ще си послужи съ своята сила противъ свободата на който и да е народъ. По-нататѣкъ, въ конституцията отъ 8 ноември 1792 г., националното събрание обещава да даде братство и помощъ на всички народи, които искатъ да спечелятъ своята свобода.

Още по-категорично е обещанието за правата отъ 1795 г. „Народитѣ сѣ независими и суверени, каквото и да е числото на жителитѣ, които ги образуватъ, както и пространството на територията, която заематъ“. Ето, г. г. народни представители, какво Франция проповѣдва.

Д. Ачковъ (нез): Проповѣдваше.

П. Мърмевъ (мак): Обаче това е само въ нейната конституция. Въ сжщностъ тази Франция е, която подкрепва демоническото дѣло както на сръбската, така и на гръцката денационализация.

Ние много пѣти сме отправяли апелъ къмъ цѣлото европейско обществено мнение за подкрепа, обаче ние сме увѣрени, че нѣма да настѣпи правдата дотогава, докогато не рухнатъ ония граници, които се създадоха по единъ тѣй жестокъ и тѣй безчовѣченъ начинъ. Нашата вѣра не угасва; въпрѣки всички насилія, произволи, капризи, жестокости на всички завоюватели, угнетители, въпрѣки всички произволно начертани граници, жестоки и крѣпки режими, нечувани инквизиции по затвори и заточения, националната идея остава като доминираща надъ всичко. Рано или късно тя ще възтѣржествува и въ това тържество очакваме и нашето спасение. Дотогава, обаче, ние искаме политиката на българското правителство да бѣде по-активна, да бѣде по-дейна, за да може да се защитятъ интереситѣ на българската нация. Нашата кауза е права. Всѣки министъръ на външнитѣ работи на България съ факти и документи нарѣкча може да пледира каузата на българскитѣ малцинства по единъ най-достоеенъ начинъ. Положението въ Добруджа, положението въ Западнитѣ покрайнини, положението въ Македония вече стига до своя предѣлъ. Следователно, българскиятъ народъ, неговото правителство и правителство трѣбва да взематъ всички мѣрки, за да може да бѣдатъ спасени нашитѣ братя тамъ. Прави ми впечатление, че въ София до хаврата, его вече се издига ромѣнска гимназия. Въ шопска София, където нѣма половинъ грѣкъ, имаме грѣцко училище и грѣцка черква. Нашитѣ съседи иматъ консулства почти въ всички по-голъми наши градове. Пигамъ азъ: защо българското правителство да не може да наложи по единъ търговски представителъ или консулъ въ Скопие и Солунъ, откъдего той ще има възможностъ да наблюдава страданията на този народъ. Върху този въпросъ азъ ще искамъ да чуй мнението на г. министра на външнитѣ работи.

Завършвамъ съ вѣрбата, че звездата на българския народъ, която не угасна въ продължение на вѣкове, и сега нѣма да изгасне; тя ще блести съ още по-силенъ блѣсъкъ. Съ тази вѣра и поробенитѣ български части живѣятъ, борятъ се и чакатъ да видятъ своята свобода (Ржкоплѣскания отъ всички страни)

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Има думата на роднитъ представителъ г. Атанасъ Буровъ.

А. Буровъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Върху общитѣ линии на нашата външна политика нѣма да се спирамъ, тѣй като имамъ съмъ случай порано, и като министъръ, и като представителъ отъ опозицията, да излагамъ моитѣ разбирания върху тия линии, които разбирания — трѣбва да прибавя — въ нищо не сѣ изменили. Онсва, което смѣтамъ, че ще бѣде по-интересно за народното представителство, то е, да се прецени новото международно положение, което съществува днесъ.

Една година се мина откакъ дебатирахме тукъ по външната политика, редица крупни факти дойдоха да характеризиратъ международното положение на Европа. И азъ смѣтамъ, че тѣзи факти заслужаватъ да бѣдатъ преценени отъ тази трибуна, за да бѣде чуто мнението на българското народно представителство — изразено отъ отговорнитѣ представители на партиитѣ, не само отъ отговорното правителство, но да бѣде чуто и по-далечъ, задъ границитѣ на България.

Новитѣ факти сѣ нѣколко. Едни отъ тѣхъ вдѣхвватъ песимизъмъ, други — оптимизъмъ.

Единъ отъ най-крупнитѣ факти, който вдѣхва лично на менъ дълбокъ песимизъмъ, е доказаното презъ тази година безсилие на Обществото на народитѣ да бѣде действително оня органъ, който предотвратява войнитѣ и конфликтитѣ между народитѣ, или пъкъ, когато тѣ вече из-

бухнат, да ги прекрати. Обществото на народитѣ за пръв път бѣ поставено предъ голѣми изпитания да бѣде сѣдия не между два малки народа, върху които то може да наложи своя авторитетъ, а между два голѣми народа, между две голѣми държави — Япония и Китай. Единъ конфликтъ, който макаръ че не езе отъ първия още денъ формата на обявяване на война, фактически бѣ нѣщо по-лошо отъ обявена война, защото не се спазиха дори ония форми, които вѣковното обичайно международно право предвижда като най-малкото, което трѣбва да се спазва при избухване на единъ конфликтъ между две държави. Обществото на народитѣ си даваше твърде добре смѣтка, че неговиятъ престижъ е дълбоко ангажиранъ въ успѣха на неговата намѣса: то си даваше смѣтка, че вѣнъ отъ китайския народъ, който очакваше отъ него помощъ и спасение, милиони човѣшки съвѣсти искаха да видятъ дали действително организацията за запазване свѣтовния миръ е достатъчно напреднала, за да може единъ конфликтъ да бѣде избѣгнатъ или веднаж избухналъ, да бѣде спрѣнъ.

И следъ дълги месеци на безплодни конференции, на опити да се маскира действителността съ формули, повече или по-малко задоволителни, най-накрая свѣтътъ бѣ принуденъ да констатира пълното безсилие на този голѣмъ институтъ да изпълни една отъ своитѣ, ако не дори своята най-голѣма, своята първична, бихъ казалъ, задача. И предъ мислящитѣ хора, дори предъ онѣзи, които сѣ били искрено убедени и най-горещи поддържатели на този институтъ, се поставя въпросътъ: дали действително свѣтовното мнение, психологията на голѣмитѣ народи е достатъчно узрѣла, за да може да даде на този институтъ ония сръдства и ония възможности, безъ които, въ подобни случаи, той ще доказва само своето безсилие и ще внася само разочарование и отчаяние въ настроенята и въ надеждитѣ на страдащитѣ народни маси.

Втори фактъ, влѣхващъ песимизмъ, свързанъ пакъ съ дейността на Обществото на народитѣ, е неговото безсилие да тикне въпроса за протекцията на малцинства въ единъ пътъ на едно по-правилно разрешение. Азъ бѣхъ смаянъ, когато преди нѣколко дни прочетохъ една полемика, твърде характерна, станала въ Женева между представителя на Германия и представителя-докладчикъ, ирландскиятъ делегатъ Ренделъ, ми се струва, по единъ малцинственъ въпросъ — за нѣкои силезийски евреи. Германскиятъ делегатъ обвини Обществото на народитѣ, че то не винаги е било така внимателно къмъ оплакванията на пожертивувани малцинства. Докладчикътъ отговори, че това не е вѣрно; че Обществото на народитѣ винаги е изпълнявало абсолютно своя дългъ; че то винаги се е прониквало отъ формулата на покойния Брианъ — че дългътъ на Обществото на народитѣ къмъ малцинствата е единъ священъ дългъ, който не може да бѣде пренебрегнатъ. Е добре, г-да, да се каже това нѣщо публично, да се казва това нѣщо *inibi et obibi*, азъ сиѣтамъ, че е по-тежко, отколкото едно лоялно признание, какво Обществото на народитѣ въ днешната фаза на своето развитие и при днешното положение на международнитѣ отношения е безсилно да изпълни мандата, който му е даденъ по отношение протекцията на малцинствата. Да се поддържа, че то е изпълнило този дългъ, то значи да се казва една очевидна неистина, то значи да се убива вѣрата, че не само въ днешния денъ Обществото на народитѣ е въ положение да се справи съ тая проблема, но да се убие вѣрата, че дори и въ бъдеще то ще бѣде въ положение да се справя. Азъ бихъ предпочелъ едно лоялно обяснение, което се дава между четири уши и четири очи и което се изразява въ съображението, че мирътъ на човѣчеството днесъ е по-цененъ дори отъ правата на малцинствата и че не може единъ институтъ, какъвто е Обществото на народитѣ, за да изпълни своя дългъ къмъ тѣзи малцинства, да тури въ рискъ мира между народитѣ. Такова едно обяснение бихъ го разбралъ, защото, колкото то и да може да бѣде критикувано, то отговаря на една действителност. Но да се маскира безсилието на този институтъ задъ една формула на отказъ или задъ единъ твърдения, които противоречатъ на фактическата истина, това, г-да, уронва престижа на Обществото на народитѣ, който престижъ за менъ е много цененъ и който, азъ сиѣтамъ, е достоенъ на цѣлото човѣчество, защото надеждитѣ на милиони хора ще продължаватъ да се уповаватъ пакъ на този институтъ.

Азъ, въпрѣки този песимизмъ, не се отказвамъ отъ Обществото на народитѣ, защото не виждамъ какво може да го замѣсти. Колкото и да съмъ жестокъ въ своята критика, азъ признавамъ неговата неизбежна необходимостъ. Но преди всичко сиѣтамъ, че ние сме длъжни отъ това мѣсто да кажемъ и нашитѣ критики, за да остане навсѣ-

кѣде впечатлението, че има будни съвѣсти, които следятъ, че има народи, които страдатъ, че тѣхното упование въ този институтъ е било твърде голѣмо и тѣкмо заради това и тѣхнитѣ разочарования, и тѣхнитѣ оплаквания сѣ сприведливи, сѣ умѣстни, сѣ неизбежни.

Другъ единъ източникъ на песимизмъ е новото засилване на връзкитѣ между Малката антанта. Не е наша задача отъ тукъ да се бъркаме въ политиката на други независими държави, нито да ги критикуваме, нито да ги осъждаме. Но наше право е да констатираме тази политика, да почерпимъ поука отъ нея и да теглимъ за насъ ония заключения, които логически следватъ.

Какво е новото въ отношенията на Малката антанта? — Че тя постепенно се преобрѣща въ единъ организиранъ съюзъ, съ свое определено представителство, повече или по-малко постоянно, насоченъ преди всичко да запази статуквото не само така, както то фактически съществува, а така, както е изразено и въ дипломатическиятъ договоръ; да образува единъ блокъ за борба противъ всѣкакъвъ опитъ за ревизия на договоритѣ за миръ, противъ всѣкакво смекчаване на отношенията, противъ всѣкава гъвкавостъ, тъй необходима въ еволюцията на международната политика въ всички времена, а още повече въ времената, които живѣемъ. Колкото повече чрезъ подобни обвързвания се консолидира и кристализира дадено политическо положение, толкова по-трудна става задачата на онѣзи добри и съвѣстни умове, които се мѣчатъ по миренъ пътъ да приспособятъ къмъ новитѣ положения съществуващитѣ договори, толкова повече се заприщаватъ всички изходни пунктове, презъ които набранитѣ недоволства могатъ да се канализиратъ и осуетятъ възможноститѣ за поправки, чрезъ които формалното положение непрекъснато да се приравнява къмъ действителното. И, естествено, това поведение на държавитѣ отъ Малката антанта не улеснява дѣлото на политическо разведряване, което е тъй необходимо въ днешно време и безъ което — ще кажа азъ както казаха и преди мене ораторитѣ — ще бѣде илюзия да очакваме какъвто и да било стопански, финансови и пр. заздравявания. Трети източникъ на песимизмъ е доказаната и презъ тази година твърда воля на всички наши съседи, безъ изключение, не само да не внесатъ въ своята политика спрямо българскитѣ малцинства каквото и да било подобрене въ духа на мирнитѣ договори, но дори да не допустнатъ едно лоялно разискване и едно приятелско изясняване на тази проблема между тѣхъ и България. Всичката наша многогодишна, лоялна, дълготърпелива политика, всѣкитѣ наши апели къмъ една елементарна правда, отъ която тѣ нѣма какво да страдатъ, която ще засили фактически тѣхното положение вътре въ тѣхъ, която ще издигне и тѣхния престижъ вѣнъ отъ тѣхъ, която ще издигне престижа имъ предъ Обществото на народитѣ — всички тия наши опити останаха суетни. Единъ, като нашитѣ западни съседи, по принципъ отхвърлятъ, че въ тѣхната държава съществува каквото и да било българско малцинство и въ своята категоричностъ отиватъ дотамъ, да твърдятъ явни нелепости — които съвършено изобличаватъ тѣхната теза въ очитѣ даже на тѣхни най-привѣрзани приятели — да отказватъ българско малцинство дори въ Цариградския край, дори въ Босилеградския край, дори въ Видинския край — не говоря за Македония отсамъ или отатѣкъ Вардара. Известно е, г. г. народни представители, вамъ и на всички, че отъ стотицитѣ училища и църкви, които имаме въ Западнитѣ крайнини, днесъ не съществува ни едно училище, ни една църква. Какъ може да се обясни това положение? Какъ може да се оправдае то дори и отъ тѣхна гледна точка? Нима ще смѣе нѣкой отъ тѣхъ да поддържа, че въ Цариградско българитѣ, които 50 години живѣятъ въ свободна България, а хиляда години преди туй сѣ живѣли съ българско съзнание, изведнѣжъ сѣ престанали да иматъ това съзнание, добили сѣ сръбско съзнание и не искатъ български училища, не искатъ български църкви, предпочитатъ сръбски училища, предпочитатъ сръбски църкви, предпочитатъ сръбски свещеници, сръбски владии? Това сериозно може ли да се поддържа? Това сериозно може ли да се вѣрва? Това може ли да бѣде предметъ на една политическа теза днесъ? Очевидно не. И въпрѣки това, нашата западна съседка не се срами, не се стѣснjava да поддържа дори и тамъ една политика, която е фактически пълненъ отказъ на съществуването на каквото и да било малцинство, на каквито и да било права на малцинствата.

Ромъния. Отъ войнитѣ насамъ ние искрено и лоялно ѣ протѣгаме рѣка за приятелство. Убеденъ съмъ, че и тя съзнава цената на приятелството на 6-милионенъ народъ, който е неинъ съседъ по една граница отъ 600 и нѣколко

километра. Не сж глупави, за да не могат да разберат това нѣщо. И въпреки това, и тамъ подъ една друга форма българското малцинство е поставено при непоносими условия. Ако то има нѣколко училища и църкви въ градовете, тѣ се издържатъ съ непоносими жертви отъ страна на мѣстното българско население. А икономическото положение на туй население отъ день на день става по-лошо. Една частъ отъ неговитѣ земи се вземаха подъ претекстъ да се раздадатъ на неимачитѣ. По всички справки направени, нѣма нито единъ българинъ, ромънски подданикъ, който да е получилъ една педя земя отъ земитѣ на българитѣ, които бѣха иззети и раздадени. Очевидно е, че тамъ нѣма раздаване на земя по социални съображения, а има разграбване земитѣ на българитѣ, за да се дадатъ на колонизирани куцовласи, съ целъ да се постави българскиятъ елементъ въ едно безизходно положение.

Никакъвъ кредитъ българинъ въ Добруджа и Бесарабия не получава — нито отъ държавни банки, нито отъ кооперации, нито отъ популярни банки. И въ тия тежки и неволни години, когато цената на неговитѣ земеделски произведения се свежда къмъ 30% отъ цената имъ преди 5 години; когато половината негова земя се взема чрезъ незаконни държавни актове; когато често пѣти въ неговата къща се настаняватъ куцовлашки семейства; когато често пѣти жетвата отъ нивата, която той е сѣялъ, се прибира отъ куцовлашки заселници; когато тоя българинъ го лишаватъ и отъ кредитъ; когато той е принуденъ отъ кръчмаря-колонистъ да взема пари съ 30—40% лихва, за да купи единъ волъ и да замѣсти умрѣлия си волъ или да замѣсти ступения си плугъ — бждете увѣрени, че той следъ 2—3 години ще бжде така задлъжнилъ, че нѣма да бжде въ положение да изплати, че неговиятъ имотъ ще бжде продаденъ на търгъ, и останалъ безъ имотъ, той ще дойде тукъ въ България като пролетарий, за да търси препитание. И тамъ, пролетарий, и тукъ пролетарий — той ще предпочете да бжде не тамъ, а тукъ, където животътъ поне му е сигуренъ.

Ето една малцинствена политика, която, безъ да отказва формално съществуването на българското малцинство въ Ромъния, която безъ да взема тия форми на борба срещу българщината, които взема, да кажемъ, нашата западна съседка, фактически гони смцата целъ: да постави това малцинство въ едни условия непоносими, да го обезимоти и да го принуди да се изсели, за да се открие мѣсто за нови колонисти отъ ромънско потекло.

За Гърция. Тя извърши тая операция заблаговременно още преди 10 или 12 години. И малкото българско ядро, което е останало въ югозападната частъ на днешна Гърция, живѣе тамъ въ пълна неволя, лишено отъ каквито и да било права, лишено въ официалнитѣ статистики, които се публикуватъ отъ гръцкото правителство, дори отъ името „българи“; наричатъ ги „българофони“ и т. н., но не „българи“. И при всичкитѣ усилия, които азъ като министъръ на външнитѣ работи съмъ правилъ — а, не се съмнявамъ, и г. Мушановъ е правилъ — въ името на приятелството между двата народа и дветѣ държави да се даде възможност на това малцинство, за което нѣма никакъвъ рискъ да го присъединимъ териториално единъ день къмъ българската държава, да живѣе човѣшки, да се ползува отъ свои църкви и училища, винаги се е отговаряло многозначително: „Да, но какво ще кажатъ другитѣ съседи?“ Съ правата на българското малцинство се търгува, за да се печелятъ симпатии и довърне на други държави, вмѣсто съ тия права, като се признаватъ, да се печелятъ симпатии и довърнето на България! Такава политика, естествено, не може да разведри атмосферата, нито да създаде условия, които биха могли да позволятъ едно решително сприятелстване, сърдечно, лоялно, дълготрайно, безъ задни мисли, между насъ и тая наша съседка.

И азъ използвамъ тукъ случая да направя една декларация отъ мое име — нека се чуе тя добре — декларация на представителъ на една отъ най-миролюбивитѣ политически партии въ България, декларация на единъ бившъ министъръ, който мнѣва за прекаленъ миролюбецъ: каквото и да се говори въ банкети и въ публични речи, никой да не си прави иллюзията, че е възможно искрено, дълготрайно приятелство между България и нейнитѣ съседи, ако цената на туй приятелство бжде пожертвуване правата на българскитѣ малцинства. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ). Дори ако временни политически интереси на България биха диктували да се направятъ известни жертви, нѣма да се намѣри българско правителство, което да има силата да ги наложи, защото тия жертви ще бждатъ въ пълно, въ абсолютно противоречие съ волята, съ чув-

ствата и съ разбиранията на цѣлия български народъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Не може да се гради здрава политика, г-да, върху измамливи формули и върху празни, суетни надежди, както не може да се гради трайно приятелство върху случайни формули, усвоени отъ ладени политики, формули, обаче, които не отговарятъ на разбиранията на голѣмитѣ народни маси и на цѣлото обществено мнение. Тежко и горко на оная политика, която търси да намѣри въ България платени или безплатни агенти на своитѣ интереси и която си въобразява, че тѣзи агенти представляватъ България, представляватъ българското обществено мнение и че тая политика чрезъ тѣхъ може да поробва и да унищожава български малцинства! Такава политика нѣма да бжде ни здрава, ни много умна. И азъ предпочитамъ високо да кажа истината. Нека поне тази истина да бжде нашъ съюзникъ, вмѣсто да блуждаемъ въ двусмислени формули, които всѣки ще тълкува по своему и които ще внесатъ само недовѣрие, разочарование, безъ да дадатъ абсолютно никакви резултати.

Както виждате, до тукъ азъ намирамъ редъ причини и съображения да бжда песимистъ. Но азъ казахъ въ началото, че има известни нови явления, които ме каратъ да бжда оптимистъ.

Първото такова явление това е американската инициатива или, нека се изрази по-точно, то е промѣната въ поведението на Съединенитѣ щати по отношение на европейскитѣ проблеми и на сътрудничеството имъ съ Европа за търсене изхъдъ отъ днешното критическо положение. Вие знаете, г-да, че Съединенитѣ щати, следъ като сенатътъ имъ отказа да ратифицира подписанитѣ отъ Уйлсонъ конвенции, се дезинтересирахъ отъ европейскитѣ работи и при всѣки случай заявяваха недвусмислено, че тѣ никакъвъ ангажментъ не искатъ да поематъ, който евентуално би ги довелъ до нѣкаква намѣса въ европейскитѣ конфликти. Тѣ оставиха стара Европа — болна още отъ ранитѣ на голѣмата война, изпълнена още съ чувствата, които тогава сж я вълнували — да разрешава проблемата на мира въ една атмосфера на недовѣрие, на враждебност, на злопаметство, на антагонизмъ, на раздѣляне народитѣ на Европа на два голѣми лагера: победени и победители, парии и привилегирани. Естествено бѣше, че Европа, която живѣеше още съ психозата на войната; Европа, която още живѣеше оплетена и обвързана въ всевъзможни голѣми и малки антанти, които ограничаваха свободата на политиката на голѣмитѣ и малки държави, мѣжко можеше сама да извърши тая голѣма еволюция отъ войната къмъ мира: еволюция не само формална, чрезъ подписване мирнитѣ договори, а еволюция действително нормална, чрезъ едно морално обезоръжаване, Америка, стояща по-далечъ, бидейки по-независима по отношение своята политика къмъ европейскитѣ държави, бидейки въ положение да бжде по-обективна, бидейки най-силна, най-неуязвима, най-лишена отъ необходимостта да търси малки и голѣми съюзници, ако бѣ се намѣсила, тя би могла да изиграе голѣмата роля на върховенъ арбитъръ въ името на правдата, въ името на мира, въ името на създаване на ония условия, които сж необходими за развитието на човѣщината въ нейния миренъ животъ. Америка, обаче, стоя дълго време далечъ отъ Европа. И когато общото свѣтрово положение се влоши дотолкова, че се отрази и на самата нея; когато тя видѣ, че не само Европа представлява една система отъ скачени сждове, които сж въ взаимна зависимостъ единъ отъ другъ, но че свѣтътъ днесъ е станалъ толкова малък, че цѣлиятъ той представлява една по-голѣма система отъ скачени сждове; когато тя видѣ, че не може 120-милионнитѣ американски народъ да добрува въ излишество, когато 350 милиона европейци плуватъ въ мизерия и сж смазани отъ непосилни въоръжения; когато тя разбра, съ една дума, че нейната собствена икономика, колкото и да бжде силна и мощна, не може да задоволи нуждитѣ на нейнитѣ подданици и че безъ една Европа умиротворена, способна да плаща, да консумира, не може да има и за американската голѣма република условия на благоденствие, тя излѣзе отъ своето изолиране и чрезъ акта на Рузвелтъ нагази въ най-важния и деликатенъ моментъ върѣдъ най-болнитѣ проблеми, които днесъ тежатъ надъ Европа и върху европейскитѣ народи. Туй нагазване, може би, не е тъй пълно, както би се желало. Америка продължава по старъ навикъ да прави известни резерви. Американскитѣ сенатъ държи твърде отъ близко изпълнителната властъ, за да не отиде тя до ангажменти, които утре биха поставили тоя сенатъ предъ свършени факти — война или миръ. Но всетаки инициативата на г. Рузвелтъ е пълна съ мирово значение. И отъ туй мѣсто азъ смѣтамъ, имамъ дълтъ на скромнъ български общественъ деятелъ да изкажа моята

благодарност за тази инициатива и да изкажа пожеланието да бъде тя разширена, да бъде тя ефикасна, да допълни тя онова, което липсва на съвременна Европа: обективното чувство на политически разум, на стопанска предвидливост и на действителен мир между народите, основан върху зачитане на техните най-свществени, неотемливи права.

Азъ не знамъ тая инициатива какво ще даде, но азъ предвиждамъ голъмитъ мжчнотии, които тя ще срещне. Тая стопанска конференция, замислена тъй широко, подготвена тъй систематично, обемаща тъй разнообразни проблеми, е едно грамадно дѣло. То предполага преди всичко създаване на известно доверие между народите. То предполага преди всичко известенъ политически *détente* между народите. Ако тѣ стоятъ настрѣхнали единъ срещу другъ, съ чувството на утрешни противници, тѣ, мжчно биха се решили на известни стопански жертви, които биха ги обезоружили материално при една евентуална война. Боя се, че докато въ политически отношения не се създаде една промѣна, която да се отрази върху психиката на народи и на правителства, голъмитъ цели на тая стопанска конференция нѣма да бъдатъ тъй лесно достигнати. Но самиятъ опитъ вече е едно важно дѣло и този опитъ ние трѣбва да го поздравимъ съ най-голѣма искреностъ и да дадемъ и ние, скромна България, въ крѣга на нашитъ малки сили, нашето най-лоялно, най-безусловно съдействие, за да се увеличи солидарността, взаимомощта и сътрудничеството на народите въ областта на икономическия животъ.

Друго явление, също така отъ естество да вдѣхне оптимизмъ, е инициативата за тъй наречения директоратъ на четиритъ велики държави. Не че азъ, представителъ на малка държава, съ леко сърдце се отказвамъ отъ правото да бъдемъ третираны като равноправни, но азъ съмъ убеденъ, г-да, че колкото повече голъмитъ държави на Европа, които раздѣлятъ Европа на два лагера, сѣ въ постояненъ контактъ, колкото повече тѣ обсъждатъ известни проблеми помежду си безъ влиянието на малкитъ тѣхни сателити, помощници, съюзници или клиенти, толкова повече има вѣроятностъ, че въ своя широкъ духъ и въ своя похватъ тѣ ще намѣрятъ по-лесно и по-бързо оная пътъ на компромиси, който ще доведе до мирни и до сравнително по-справедливи разрешения. Колкото народитъ сѣ по-малки — наблюдавайте, г-да, психиката на нашитъ съседни — толкова тѣхнитъ националистически амбиции сѣ по-голѣми, толкова тѣ сѣ по-болезнено чувствителни около тѣхнитъ националистически блѣнове, толкова по-малко тѣ сѣ податливи на компромиси или дори на едно елементарно чувство на правда и обективностъ. Ако остане всѣки отъ тѣхъ да бъде отдѣлно питанъ, да даде отдѣлно съгласието си, да се правятъ потдѣлно съ всѣки отъ тѣхъ преговори, не си правете илюзии, г-да: за дълго време ние ще бъдемъ осѣдени, а съ това и мирътъ ще бъде осѣденъ, да тѣпчемъ на едно мѣсто.

Но представители на четиритъ голѣми народи, представители на цѣла културна Европа въ свщностъ, представители на цѣла въоръжена Европа, на цѣлата физическа и морална сила на Европа, когато се събератъ да търсятъ срѣдства за разведряване атмосферата, срѣдства, за да се живѣе по-леко, срѣдства, за да се избѣгнатъ конфликтитъ, ще работятъ за мира, защото голѣми народи съ своитъ правителства и делегати не могатъ да търсятъ друго, освенъ мира. Азъ не мога да си представя голѣмъ народъ въ днешно време, който съ леко сърдце ще отиде на каква да е политическа конференция, за да предизвика конфликти. И ако се намѣрятъ неразумни правителства да вървятъ въ този пътъ, моето дълбоко убеждение е, че тѣ ще бъдатъ пометени още на първия день отъ своитъ народи, защото туй, което днесъ характеризира психологията и волята на народите, то е абсолютната привързаностъ къмъ мира. Това трѣбва да се чуе, това трѣбва да се разбере.

И затова, г-да, подъ каквато и форма да излѣзе тоя пактъ за директоратъ на четиритъ велики държави, дори ако се приеме френската формула, че тѣ нѣма да решаватъ нищо безъ съгласието на заинтересованитъ държави, дори ако се приеме, че тѣхната работа ще бъде само една подготвителна работа, азъ смѣтамъ, че този директоратъ ще бъде единъ инструментъ за мира, ще бъде инструментъ за поправки на крайнитъ неправди, единъ отдушникъ за набралитъ се негодувания и страдания, следователно, единъ инструментъ за миръ и за сближение между народи, между държави.

Трето явление, което ме прави оптимистъ, това е разоръжението. Тая проблема голѣмъ прогресъ не направи,

но тя върви, тя вече идва до една точка на конкретни обсъждания. Редъ години се губиха въ общи пожелания или въ чисто технически обсъждания: дали картечницата е нападателенъ инструментъ, дали е отбранителенъ и т. н. Днесъ вече тая конференция е сезирана съ широки и практически проекти, които предвиждатъ всичкитъ подробности по състава на въоръжението въ материали и хора, по продължителностъ на военна служба, по автоматиченъ контролъ и по етапите, презъ които ще мине дѣлото на разоръжението.

Мжчно могатъ правителства на голѣми държави да поематъ предъ своитъ собствени народи отговорността да се върнатъ отъ Женева съ празни рѣце. Мжчно могатъ да кажатъ: 5 години се борихме да изпълнимъ едно предписание на пакта, но сега признаваме, че сме безсилни да го изпълнимъ, и оставаме да продължи курсътъ на въоръженията, който ще ни доведе неминуемо до нова война. И народитъ и правителствата знаятъ, че една отъ голѣмитъ причини за днешното финансово разстройство на бюджетитъ на държавитъ, това сѣ грамадниятъ разходъ по въоръженията. Тѣ знаятъ, споредъ една статистика, изработена отъ Обществото на народите, че днесъ разходитъ за въоръженията на нѣколко велики държави сѣ два пѣти и половина повече отколкото въ 1914 г. При една обща икономика отслабнала, при податни сили на населенията намалени, при окострюване въ бюджетитъ на разходитъ за обществени нужди, да продължи туй положение — а то ще продължи неминуемо и ще се засили, ако конференцията по разоръжението свърши съ крахъ — това е абсолютно немислимо. Азъ съмъ твърдо убеденъ, че, каквито и мжчнотии да срещне тая конференция, отъ тамъ ще се излѣзе съ известни решения. Може би тия решения нѣма да бъдатъ още въ първата си форма изчерпателни; може би тѣ нѣма да разрешатъ веднѣжъ-заведнѣжъ въпроситъ на мира и на въоръжението, но все-таки тѣ ще бъдатъ единъ твърде свщественъ етапъ къмъ дѣлото на разоръжението, а следователно, и къмъ дѣлото на мира. И тогава една отъ неправдитъ, извършени спрямо насъ, неправдата, която може би най-много тежи на нашето национално самолюбие — да бъдемъ третираны като нѣкои безправни парии, да бъдемъ лишени отъ правото да имаме наборна система, тази наборна система, която, както съмъ го казвалъ много пѣти, е направила отъ българската казарма една школа за политическо и човѣшко възпитание на редица български поколения — поне тази неправда ще бъде премахната, защото отъ всичко се вижда, че принципътъ на наборната система ще бъде възприетъ въ Женевската конференция за разоръжението.

Но покрай този оптимизмъ, който черпя отъ дѣлото на конференцията въ Женева, и тамъ се явяватъ черни точки. Говорѣ се тукъ за петата алинея отъ предложението на г. Политисъ. Спомнете си какво гласи тя — че ще се смѣта като нападателъ оная държава, отъ територията на която, съ съдействието на правителството или безъ неговото противодействие, се организиратъ банди, които нахлуватъ въ съседни територии. Единъ отъ предшествуващитъ оратори тукъ каза, че тоя текстъ е написанъ специално за България. Азъ искамъ да вървамъ, че тая алинея има по-широко предназначение, че тя визира много случаи, че тя визира изобщо една форма на война, която се върши не чрезъ организираната военна сила на една държава, а чрезъ организиране на тѣлпи, които не носятъ униформа. Тя може да засегне и операциятъ въ Китай, макаръ тамъ да има и друго нѣщо; може да засѣга известни опасения за Данцигския кулоаръ; може да засѣга известни събития въ Южна Америка. Сигурно, обаче, тя засѣга и нашето положение, макаръ че, тъй както е действителността, ние можемъ да бъдемъ спокойни, защото никой досега не е смѣлъ да обвини българското правителство, че то организира банди въ своя територия или че помага на подобни банди, за да правятъ нашествия въ чужди територии. Давали сѣ ни много ноти, давали сѣ ни ултиматуми, хвърляли сѣ противъ насъ несправедливи обвинения, но никогато не сѣ смѣли да отидатъ до такива твърдения — никога повтарямъ. Въпрѣки това, азъ се боя отъ този текстъ. Боя се, защото си спомнямъ какъ почна войната въ 1914 г. Азъ си спомнямъ какъ австрийската дипломация маневрира, за да изкара, че убийцитъ на архидукъ Фердинанда сѣ били изпратени отъ Сърбия, а веднѣжъ застанала на тая позиция, много лесно бѣше за австрийската дипломация да иска да участвува въ анкетитъ, които ще се направятъ, за да се провърши отговорността на сръбски държавни органи, да провърва единъ видъ издирванията дори на съдебнитъ органи на сръбската държава, т. е. да вмѣшателствува въ вътрешния животъ на една суверена държава, каквото

вмѣшателство никоя държава, която уважава себе си и своето достоинство, не може да допусне. Отъ тамъ дойде видимиятъ външенъ поводъ за тая война.

Вие си спомняте, че кабинетътъ на Бѣлградъ прие всички искания, освенъ това последното. Една подобна клауза, каквато е тази, която е предложена отъ г. Политисъ, не само не е клауза, която гарантира мира, не само не е сръдство да се избѣгне едно прикрито нападение, а, по моето дълбоко убеждение, е единъ източникъ на конфликти, предумишлено създадени, въ които нападателтъ, ще бѣде не този, който ще бѣде обвиненъ, че въ неговата територия сѣ образувани чети, а оный, който иска да го обвини, за да намѣри единъ претекстъ за нахлуване въ неговата територия. То значи да се даде на известна държава, която има завоевателни планове, единъ законенъ поводъ и едно оправдание да извърши единъ актъ на война въ едни форми предварително узаконени отъ конференцията за разоръжаване; то значи да се улеснятъ подобни нападения; то значи да се работи съзнателно противъ мира; то значи да се поставятъ обезоръженитѣ, особено слабитѣ и малки страни, а la merci на по-голѣмитѣ и по-въоръжени. Съблазнява за тѣзи, които сѣ по-въоръжени, да могатъ, по този претекстъ, да направятъ едно нахлуване, ще бѣде толкова голѣма, че тѣ могатъ сами да организиратъ известни банди, за да дойдатъ на другия денъ да ви кажатъ: а-а-а, вие сте нападателтъ, вие подпадате подъ пунктъ 5 — никакви анкети, никакви провѣрки, никакви решения на Обществото на народитѣ; фактътъ е констатиранъ, вие сте вънъ отъ протекцията на Обществото на народитѣ; вие сте наша жертва. Е добре, г-да, азъ не мога да допусна, че голѣмитѣ умове, вдъхновени отъ искрена любовъ къмъ мира, ще се уловятъ, тъй да се каже, на тази въдица, за да извършатъ едно дѣло, което, вмѣсто да приближи мира къмъ насъ, ще го отдалечи. И азъ съ удоволствие констатирамъ, че представителитѣ не само на победенитѣ страни, но и на победителки — на Съединенитѣ Штати и Англия — решително сѣ отхвърлили тази формула. Азъ съмъ убеденъ, че при тѣхната опозиция, къмъ която се прибавя опозицията на Италия, на Германия, на Унгария, на България, на нѣкои северни държави, тая формула нѣма да мине. Но нека тя ни служи за поука, да си отваряме очитѣ, да си даваме смѣтка за настроенята, които съществуватъ около насъ, за недовѣрята, които неоснователно сѣ създали, и да си спомнимъ римската формула, че жената на Цезаря не трѣбва да бѣде дори и подозирана. Ние сме въ туй положение, че най-малкиятъ поводъ за подозрение, който можемъ да дадемъ, веднага мобилизира срещу насъ стари омрази, нови недовѣрия, които будно бдятъ.

Не ви ли прави впечатление, г-да, тая последна история, която отъ половинъ месецъ пълни европейската преса, за нѣкаква българска чета, която навлѣзла въ гръцка територия и направила чудеса, и следъ туй четоме дори въ гръцки вестници, че не се касало за българска чета, а за военни отдѣления отъ една и съща дивизия, които въ мѣлата не сѣ могли да се разпознаватъ и сѣ се стреляли помежду си. Поне Гърция нѣма право да се оплаква отъ нѣкакви чети. И азъ се питамъ: когато ние вършимъ сѣ нея ужъ едно дѣло на братство и помирение, каква нужда има тя да прибѣгва всѣки месецъ къмъ тия печални атаки, абсолютно безосновни, неправдани, но които ни излагатъ вънъ, като единъ народъ непоправимъ, на когото не стигатъ неговитѣ разправи съ западната съседка, ами едновременно води борба и на северъ, и на югъ, и на изтокъ — по всички линии — и като нѣкакво жестоко чудовище възбужда навсѣкѣде ужасъ и омраза, отъ което мирътъ на всички съседи е застрашенъ. Има нѣщо тревожно тукъ и то ми напомня една французка поговорка: когато човѣкъ иска да убие кучето си, набедява го, че е побесѣло. Азъ се питамъ: дали не могатъ да ни простятъ всичкото онова зло, което сѣ ни направили, защото ние зло не сме направили? Ние бѣхме ограбени, ние бѣхме унижени, тѣ скѣсахъ подписитѣ си върху договоритѣ, тѣ ни ошетиха по всички линии жестоко, безжалостно. Е добре, поне-сохмѣ го търпеливо, мълчимъ. Мълчимъ се да цѣримъ, ранитѣ си вътрешно, мълчимъ се да се съберемъ въ черупката си, мълчимъ се сѣ нашитѣ собствени сръдства да решаваме тежкитѣ проблеми, които три войни ни оставиха. Какво искате повече? Като-че-ли у тѣхъ има чувство, че нѣщо твърде жестоко е извършено спрямо България. И имайки тѣ това чувство, явява се у тѣхъ съзнание, че България мѣчно може да прости, мѣчно може да забрави тия жертви, мѣчно може да се примиритъ съ своето положение и, следователно, тя, битата, трѣбва да бѣде доbita, за да се ликвидира сѣ нея.

Е добре, г-да, азъ дължа да кажа тукъ — и съмъ убеденъ, че ще изразя убежденията на всички ви — че въ 20 вѣкъ народи не се доубиватъ, че ние имаме твърдата

воля да живѣемъ, като независима държава, като самостоятеленъ народъ и че ние ще живѣемъ. (Ржкоплѣскания отъ всички страни)

Ние правимъ апелъ къмъ всички свободни човѣшки съвѣсти, които смѣтатъ, че и българскиятъ народъ има право да запази своето мѣсто подъ слънцето, и откровенно имъ казваме: искаме съ всичкото си сръдце и съ всичката си сила да сътрудничимъ на дѣлото на мира, безъ задни мисли, безъ скрити намѣрения, безъ интригантски цели — готови сме. Но ние искаме да живѣемъ, искаме да бждемъ обезпечени въ нашитѣ териториални граници, искаме да бжде зачетено нашето достоинство, като свободенъ народъ, искаме да бждемъ третирани като равноправенъ членъ на голѣмото европейско семейство. Стига изпитания! Ние вече 15 години даваме доказателства за нашата лоялност. Нима не стига това? Нима на този периодъ на оглашенство, на този периодъ на безправие не му е дошелъ краятъ? Нима вие срещу насъ, обезоръженитѣ, срещу насъ, ослабенитѣ, ще търсите нови мѣрки и нови гаранции, за да запазите, кого? Силнитѣ, въоръженитѣ, тѣзи, които сѣ образували съюзи, които като нѣкой обръчъ се виятъ около врата ни, тѣзи, които иматъ високи приятели и високи покровители? Нѣма ли нѣщо смѣшно въ този парадоксъ? Вие сериозно ли поддържате тия тези. Вие сериозно ли се боите отъ българската военна сила, вие сериозно ли мислите, че мирътъ на Балканитѣ е застрашенъ отъ българската войска и отъ македонскитѣ комити, или това сѣ фрази и претексти? Могатъ ли умни хора да поддържатъ, че България е нѣкакъвъ нарушителъ на спокойствието на свѣта и че сега въ Женева, когато се говори за разоръжаване и за осигуряване на мира, първата проблема, която интересува г. Политисъ, г. Бенешъ — мой добъръ приятель, съ което се гордя — ще бѣде, какъ тази опасна България да се обвърже, да не би да стане нападатель и да нападне — кого? Да нападне едновременно Ромъния, Югославия и Гърция! Не можемъ да нападнемъ отдѣлно само едната държава, защото имаме потиснати българи и въ тритѣ държави и защото тѣ сѣ въ съюзъ.

И следъ туй същата тая комисиия или подкомисиия да губи часове да дебатира въпроса, българскитѣ трудоваци сѣ своитѣ кирки и мотики дали не застрашаватъ европейския миръ! Та това сериозно ли е? Кого дѣжемъ ние? Какви сѣ тия комедии, които разиграваме? Или има нѣкои държавни мѣже, които мислятъ, че когато се правятъ подобни диверсии, ние ще престанемъ да викаме за нашитѣ малцинства? Е добре, тѣ се мачатъ дълбоко. Едното не покрива другото. Тамъ, където има неправда, за нея прескрипция нѣма, давностъ нѣма. Неправдата ще остане вѣчно неправда и правото на единъ народъ да се бори противъ несправдливъ остава непогасимо съ никаква давностъ, съ никакво насилие, съ никакво извърстване, съ никакви формули. (Ржкоплѣскания отъ стовориститѣ)

Яви се новъ въпросъ г-да, свързанъ съ инициативата за тоя *Directoire à quatre*, или по-право старъ въпросъ, който влиза въ нова фаза — въпросътъ за ревизията на договоритѣ. Има известни държавни деятели, известни общественици, които подкачатъ като ужилени при напомнянето само на тая проблема. И това сѣ, обаче, разумни хора, които познаватъ историята, които знаятъ, че нѣма вѣчни договори, макаръ че всички договори за миръ — всички безъ изключение — да се сключаватъ за вѣчни времена: винаги се почва съ „миръ и приятелство за вѣчни времена“, но тѣ траятъ най-много 10—20—30—40 години. Азъ не зная — може да грѣша, тукъ нашитѣ професори историци ще ме поправятъ — дали има миренъ договоръ, който въ цѣлия си съставъ да е траялъ повече отъ 50 години.

Г. П. Геновъ (р): Само Франкфуртскиятъ миренъ договоръ за Елзасъ и Лотарингия трая 50 години.

А. Буровъ (д. сг): Тогава, какво чудно има въ това, да се говори за ревизия на договоритѣ, щомъ исторически се констатира, че договоритѣ, дори когато сѣ писани за вѣчни времена, непремѣнно подлежатъ на измѣнение? Да не се говори за тази ревизия, значи да се мисли за ревизиране чрезъ военна сила. А който мисли за ревизиране чрезъ военна сила, нѣма защо да говори за ревизия по миренъ начинъ, той ще я наложи. Това ли искатъ тия господа? — Тукъ е една дилема. Договоритѣ, по дългъ исторически опитъ, се ревизиратъ. Тѣ се ревизиратъ или чрезъ взаимно съгласие, мирно, или чрезъ силата на победителя. Не стане ли едното, става другото. Ако победителитѣ отхвърлятъ абсолютно да се говори за мирна ревизия, значи, насочватъ събитията къмъ едно насилствено ревизиране на сѣшитѣ договори. Е добре, ние това не желаемъ. Ние заявяваме, че дори за най-спра-

ведливата ревизия на договоритѣ, ние война нѣма да правимъ. Азъ смѣтамъ, че по тоя пунктъ изразявамъ мнението на цѣлия Парламентъ и на цѣлото българско обществено мнение. Война ние нѣма да правимъ. Войната е проклета за насъ, освенъ когато се касае да защитимъ нашата държава, нашата земя, нашата страна. Тогава ще станемъ всички и камъни, и дървета! Но ние война нападателна нѣма да правимъ. Неправдитѣ може да тежатъ, ние можемъ да чувствуваме болезнено тия кървави ампутации, направени върху нашето национално тѣло; кръвъ отъ тѣхъ може още да тече и да ни смущава; тия ампутации могатъ да пораждатъ вътрешни борби, вътрешни кризи, остри, болезнени — ние ще търпимъ. Ще изживедемъ и тѣхъ, ние война нѣма да правимъ. Но има ли нѣкой право да ни каже: нѣмате право дори да се оплаквате; нѣмате право дори въ името на интереси по-големи отъ националнитѣ, дори въ името на задачи по-ценни отъ точка зрение на интереситѣ на мира и на сътрудничеството на народитѣ да искате такива поправки; не, ние сте длъжни да мълчите; това, което стана въ 1918 г., е нѣщо уникално въ историята на човѣшкитѣ разпри; то е вѣчно, то е не накърнимо, никой не може да го бутне, то ще остане вѣкъ-вѣковъ като нѣкакъвъ символъ на вѣрата, осветенъ отъ нѣкакъвъ съборъ всесвѣтски, като нѣкакво вѣруу на новото човѣчество и на новото право. Кой смѣ да каже и съ какво ще подкрепи такова твърдение? Ами животътъ върви, той еволюира, той налага своето. Постепенно ще се дойде до една дилема: или тѣзи малцинства, които сѣ присъединени, ще добиятъ правата, които имъ гарантиратъ мирнитѣ договори — и тѣ се гарантираха тия права именно, за да се оправдаятъ тѣзи мирни договори — или нѣма да се намѣрятъ достатъчно съзнание и мъдростъ у държавитѣ-победителки, които анексирала малцинствата, да извършатъ този актъ на изпълнение на договоритѣ, който ще бѣде актъ на предвидливостъ, на държавничество, на мъдростъ и на справедливостъ, и ще има тогава потиснати малцинства; ще се докаже, че за малцинствата, откъснати отъ майката-отечество, нѣма правда, че единствениятъ начинъ за разрешаване проблемата за малцинствата е да стане ревизия за териториалнитѣ клаузи на мирнитѣ договори, съ което да се върнатъ тѣзи малцинства къмъ тѣхното отечество, къмъ държавата, отъ която сѣ откъснати. Тая дилема почва да се налага. Азъ знамъ, че тя нѣма да се възприеме най-напредъ отъ правителствата на заинтересованитѣ държави; че тя нѣма да се възприеме и отъ правителствата на голѣмитѣ държави, които ще бждатъ арбитри, но тя постепенно прониква въ умоветъ на съзнателното човѣчество, въ умоветъ на културнитѣ срѣди въ всички западно-европейски народи, които виждатъ и чувствуватъ тѣсната органическа зависимостъ между проблема на малцинствата и проблема на ревизията на териториалнитѣ клаузи на мирнитѣ договори. Ще кажете: празна работа — обществено мнение, обществена съвѣсть! Недейте, г-да, така мисли. Голѣмитѣ национални проблеми не се решаватъ въ месецъ-два, нито въ година. Който народъ нѣма търпение да дочака узрѣването на своитѣ проблеми, той нѣма да достигне никакъвъ успѣхъ. Вземете Полша. Отъ колко вѣка тя е жертва на ябление? Полското национално чувство не умрѣ. Полската държава изчезна, но полското съзнание не изчезна. Полша бѣ обзоржана не като насъ, Полша бѣ поробена, както е поробена и Македония. И, въпрѣки това, искрата на полското национално съзнание подкрепи този народъ и дочака да види своето обединение въ едни размѣри и рамки, каквито не е сънувалъ. И нека тукъ изкажа едно дълбоко съжаление, че тоя народъ, който дължи своето национално пресъздаване и възкресяване на идеята за правото на народитѣ да живѣятъ самостоятелно; тоя народъ, който е длъженъ да бжде пионеръ, бихъ казалъ, и ратникъ на всички потиснати народи и на всички потиснати малцинства; да бжде глашатай, който да се бори за тѣхнитѣ права, защото въ името на тѣзи права той е възкрѣсналъ — за голѣмо съжаление, тоя мълчи, той става съюзникъ на държави, които потискатъ малцинства, той подкрепя тѣхната противомалцинствена политика...

И. Василевъ (з): Народътъ не е станалъ съюзникъ. г. Буровъ.

А. Буровъ (д. сг): Добре, народътъ не, правителството, но винаги, драги колега, народитѣ не се управляватъ, а ги управляватъ правителства. И азъ желая да чуе полското обществено мнение, че насъ дълбоко ни боли, когато по такива, за тѣхъ тѣй близки и тѣй понятни, проблеми ние не намираме нужния отзвукъ и нужната активна помощъ ако не чрезъ държавни актове, поне чрезъ тѣх-

ната преса, чрезъ едно проявление на тѣхното обществено мнение, което има грамадно значение, защото ще бжде мнение на единъ народъ отъ 20 и нѣколко милиона души. Но това бѣше една скоба, която азъ случайно отворихъ.

Моето време изтича, г-да. Азъ бихъ продължилъ още, но ще трѣбва да заключа. При тѣзи перспективи, при тази картина, която чертая, каква политика препорѣчвамъ? Сѣщата — политика на търпеливо чакане, политика на непрекъснато доказателство за нашето лоялно миролюбие и нашето желание и воля да бждемъ разбрани отъ нашитѣ съседи; политика на близостъ и на търсене подкрепа у всички велики държави безъ изключение; политика на непрекъснато отстояване на онѣзи минимални права, които мирнитѣ договори сѣ ни запазили. Недейте иска въ днешно време непремѣнно да прилагаме сѣшитѣ методи, които сме прилагали преди три години или преди петъ години. Въ политиката на единъ малъкъ народъ, г-да, добре е въпроситѣ да се сериратъ, да се върви по етапи и за всѣки периодъ да се поставятъ онѣзи проблеми, които сѣ най-насъщни, най-неотложни, най-лесноизпълними. Презъ периода отъ 1923 до 1930 г. ние имаме да се боримъ съ проблемата за репарациитѣ — голѣма проблема, която доста много нерви и срѣдства ни коштува и която и чрезъ нашитѣ усилия, и чрезъ стечение на благоприятни обстоятелства, най-сетне, се доведе до единъ благополученъ край. Ние имаме освенъ това да се боримъ две-три години съ наши вътрешни разпри, революции, граждански борби, атентати и т. н. Ние имаме и да насганяваме 30—40 хиляди бѣжански семейства, което не можехме да направимъ съ нашитѣ срѣдства и имаше една политика на заеми, по която единъ денъ ще искамъ да поговоря съ тѣзи мѣсто, да изясня нашето поведение като отговорно правителство, за да престанатъ тѣзи критики, които сѣ абсолютно неоправдани и които показватъ или едно пълно партизанско заслепление, или пълно непознаване на въпроса. Но то ще остане за другъ пътъ. Естествено, че въ него време, когато малцинствената проблема не бѣ изпъкнала още въ Женева като нѣщо насъщно, което тропна на вратитѣ, ние се задоволявахме да работимъ предъ отговорнитѣ правителства, да пледираме нашата теза предъ голѣмитѣ хора на Женева по него време, Чембърлейнъ, Брианъ и други, а не да правимъ една кампания гласна, публична. Азъ мисля, че вече влизаме въ нова фаза; че ние трѣбва, ако трѣбва, дори надъ главитѣ на отговорнитѣ правителства да се помѣчимъ вече да спечелимъ симпатитѣ на общественитѣ мнения, да осветлимъ тѣзи обществени мнения, защото тѣ сѣ единъ грамаденъ факторъ въ живота и политиката на европейскитѣ държави. Който мисли да прави голѣма политика, не бива да negliжира настроенията на тѣзи обществени мнения, които диктуватъ своитѣ разбирания и на самитѣ правителства. Но за да спечелимъ тѣзи обществени мнения, г-да, налага ни се да държимъ смѣтка за тѣхната психология. Ние трѣбва да бждемъ европейци, ако чувствуваме, че имаме нужда отъ Европа. Ако смѣтаме, че сме всесилни, че можемъ да ритнемъ, тѣй да се каже, тази помощъ, че можемъ сами да разрешимъ тази проблема — тогазъ можемъ да бждемъ каквито щемъ — и азиатци, и балканци и т. н. Но едвали ще има двама свѣсни хора въ България да си правятъ илюзия, че ние можемъ съ своитѣ собствени сили — говоря за политически сили, не говоря за военни — да разрешимъ нѣкоя проблема. Която и да било отъ нашитѣ проблеми ще се разреши чрезъ съгласието на европейскитѣ държави. Но за да се спечели тѣхното съгласие, ние трѣбва да държимъ смѣтка за психологията на тѣзи народи. Ние трѣбва предъ тѣхната съвѣсть да бждемъ прави, и затова всичко онова, което ни излага предъ тѣхъ, трѣбва старателно да го избѣгваме. Тѣзи крѣвнини, тѣзи самоизтрѣбления, които ставатъ тукъ, въ София, и въ България — знаете го всички вие, които сте били въ странство — правятъ неизмѣрима вреда на българската кауза и на каквито и да било български интереси. Азъ знаа, като министъръ, когато съмъ билъ въ странство, какъ всѣка заранъ, като се събужда, съмъ бързалъ да взема вестника, за да видя нѣма ли нѣкоя телеграма отъ София, въ която да се пише за нѣкакво убийство. Азъ знаа какъ най-малкото съобщение въ тази смисълъ е тежело върху срѣдствата и върху престижа на представителя на България при отстояване интереситѣ на България. Имайте предъ видъ, г-да, че ние имаме съседи, които твърде умело, твърде ловко експлоатиратъ всичко това. Имайте предъ видъ, че най-хубавитѣ и прави каузи, когато тѣ сѣ обляни съ кръвъ и то съ българска кръвъ, възбуждатъ само ужасъ, възбуждатъ само отвращение. Не можете вие да убедите който и да било човѣкъ съ европейска култура, че проблеми за правдини се разрешаватъ чрезъ кървави насилия; че една кауза, свещена и

права, каквато е каузата на македонския родъ, предизвиква едно нескончаемо самоизтрѣбление, което покрива съ нови кръви тази потисната частъ отъ българския народъ. Не могат да ви разбератъ. И всички наши и ваши усилия, да се разправятъ истории, да се търси произходътъ на известни традиции, да се обяснява специалниятъ менталитетъ на единъ измѣченъ народъ, не помагатъ. Защо да криемъ истината, защо да си кривимъ душата — не помагатъ! И почватъ да си поставятъ въпроса: нима заслужава за хора, които сами себе си изтрѣбватъ, да се турятъ на рискъ отношенията между държавитъ, едва ли не да се дойде до насилствени мѣрки спрямо една, спрямо друга държава? Говорилъ съмъ съ най-добритъ приятели на България — хайде, ние можемъ да бждемъ обвинени въ *parti pris*; може да се каже, че ей тѣзи, бивши такива или онакива, винаги сж били враждебни къмъ еди-каква кауза, което е една нелепостъ и една неправда — но хора, които не може да се подозиратъ въ тѣхнитъ добри чувства къмъ каузата на българския народъ — хора, като Бъкстонъ, като Бойлъ, като Гревсъ — изреждамъ ви само англичани, а бихъ могълъ да ви наредя и други — единодушно казватъ: „Какво правите? Вие компрометирате вашата собствена кауза много по-силно, отколкото всички ваши врагове могат да я компрометиратъ. Какъ да дадемъ разумъ на вашитъ деятели, какъ да ги освѣтимъ да разбератъ, че на Лондонската политическа борса известни деяния не се котиратъ, или се котиратъ твърде низко, твърде зле, твърде враждебно?“ Е добре, г-да, азъ правя апелъ къмъ всички тукъ: въ името на вселенитъ интереси на България; въ името на кървавитъ страдания на народа ни, нека да си дадемъ дума, да направимъ всички усилия, за да можемъ да се представимъ предъ европейската обществена съвѣсть — която, каквото щете да казвате, живѣе и ще живѣе — въ едно лице, което буди симпатии, което възбужда доверие, което може да спечели съдействие и съчувствие. Дайте да оставимъ впечатлението, че задъ отговорното правителство на България, въ защитата на неотемлимитъ права на българскитъ малцинства, стои цѣлнятъ български народъ, всичкитъ неговни партии, единодушни въ волята си да запазятъ тия правдини и да ги реализиратъ чрезъ мирни срѣдства. Друга сила нѣмаме. Дайте да оставимъ впечатлението, че когато г. Мушановъ или г. Малиновъ, днесъ или утре, или подиръ шестъ месеца ще постави този въпросъ, той говори не отъ името на своята партия, не отъ името на Народния блокъ, а отъ името на цѣлокупния български народъ и, че тая политика има задъ себе си цѣла България. Туй ако можемъ да направимъ, ние сме изпълнили дълга си. Ако и съ други срѣдства можемъ да засилимъ това впечатление — въ нашитъ лични срещи съ дипломати, чрезъ писане въ чужди вестници, чрезъ една печатна пропаганда почтена, справедлива, на една права кауза — да правимъ и него. И да търпимъ, и да живѣемъ съ вѣрната, че нашата кауза ще възтържествува, защото е кауза на правдата, а правдата е безсмъртна! (Ржкоплѣскания отъ всички страни)

П. Стайновъ (д. сг): Ето една речъ, която заслужаваше да бжде обнародвана.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Защо не предложите.

Г. Говедаровъ (д. сг): Достатъчно е, че цѣлнятъ Парламентъ спонтанно и внушително я аплодира.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Данаиловъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Признавамъ, че следъ отлично произнесена и аргументирана речъ на г. Буровъ, мѣжко може да излъзе ораторъ на трибуната да говори по въпроси отъ външната политика. Азъ трѣбва, обаче, да заявя, че когато се решихъ да взема думата по бюджета на външнитъ работи, не съмъ ималъ намѣрение да говоря по външната политика въ нейната ширина. По мое разбиране, по външна политика не се говори. И най-отличниятъ ораторъ може нѣкога да не бжде полезенъ. Азъ си спомнямъ много хубавата практика едно време на покойния вече министъръ на външнитъ работи, Генералъ Паприковъ, който обикновено излизаше съ речъ написана въ една или две страници, прочиташе ги и съ това смѣташе, че е изпълнилъ своя дългъ. Не че тукъ нѣма истини, които има значение да бждатъ изнесени; не че нѣма въпроси, по които трѣбва да се манифестира дълбоко и високо, но поради това, че изобщо тази политика се твори между затворени стени, по-хубаво е, ако по нея по-малко се говори.

Затова и азъ съмъ съ намѣрение да се спра върху нѣколко въпроса, по-скоро отъ фактически характеръ и отъ стопанско значение. Съжалявамъ, че нѣма тукъ г. министра на външнитъ работи, . . .

Министъръ С. Стефановъ: Сега ще дойде.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): . . . защото моитъ думи се отнасятъ именно до неговата стопанска политика днесъ.

Когато станаха изборитъ, една отъ главнитъ точки на критиката срещу нашето управление бѣше тази, че въ своитъ търговски сношения България е оставена на произволъ, че нѣма сключени никакви търговски договори и че по такъвъ начинъ нашето стопанство е, единъ видъ, занемарено. Азъ не съмъ отъ тѣзи, които смѣтатъ — както, за голѣмо съжаление, между болшинството има такова разбиране — че всичко онуй, което се обещава особено отъ една опозиция, трѣбва непременно да се реализира въ нѣкой законодателенъ актъ или въ нѣкой правителствена акция. Обикновено туй, което опозицията говори, прилича по-скоро на оная фалшива муха, направена отъ стъкло, която ловцитъ на риба турятъ на края на вѣждицата, за да мамятъ рибата да се лови. Колкото и да е човѣкъ искренъ въ своитъ разбираня и наклоненъ, като политикъ, да бжде почтенъ изпълнител на своитъ обещания, животътъ налага своето и никой не може да устои на това.

Въпросътъ е за търговскитъ договори. Когато г. Мушановъ, като министъръ на външнитъ работи, въ самото начало, преди две години, постави тукъ този въпросъ, азъ му казахъ: „Не сж сключени търговски договори и вие мѣжко ще сключите такива, затуй защото условията днесъ на търговскитъ сношения сж съвършено други“. Търговскитъ договори, г-да, сж рожба на стопански либерализъмъ. Търговскитъ договори се създадоха, за да могатъ да внесатъ една по-голѣма хармония между отдѣлнитъ интереси на стопански обособенитъ единици; да могатъ, тъй да се каже, по единъ по-измѣренъ начинъ да определятъ тѣхнитъ състезания на полето на търговската размѣна. Когато днесъ ние се намираме при съвършено друга стопанска психика; когато всичкитъ цивилизовани, силни капиталистически народи, които иматъ своето благоденствие само отъ размѣната и върху базата на търговията, днесъ сж изоставили тия принципи; когато най-мощнитъ икономически страни се затварятъ, дори до безумие въ своята икономическа политика — мѣжко може да се говори за създаване на едни търговски отношения, които да бждатъ урегулирани чрезъ написани търговски трактати. При днешнитъ условия на клирингъ, на едно измѣрено отношение; при днешнитъ условия на една стопанска размѣна на компенсации, където всѣки прави своята политика, отъ друга страна, чрезъ вънасяне и изнасяне на стоки, за да получи правото отъ съответни учреждения, които държатъ като монополъ въ своитъ рѣце срѣдствата на международната пара и шанжа или както щете го кажете — мѣжко можете да говорите за едно урегулиране на търговскитъ отношения. Азъ се радвамъ, че г. министъръ-председателъ и министъръ на външнитъ работи тури едно начало въ това отношение. Създаде се, следъ толкова години, първиятъ търговски договоръ между България и Германия. Азъ се произнесохъ въ печата и одобрихъ много отъ положенията на този договоръ, които дохождатъ до известна степенъ да защитятъ нашитъ стопански интереси и да улеснятъ размѣната. Но, както виждате, още договорътъ не може да влѣзе въ сила, и вече онуй, което той имаше тенденцията да ни даде, не се постигна; напротивъ, то се унищожи чрезъ една разпоредба на германското правителство срещу една само отъ нашитъ стоки — яйцата. Азъ не зная дали нѣма да последватъ и други подобни разпоредби и да обхванатъ и други отъ нашитъ стоки. Наистина, въ търговския ни договоръ съ Германия е казано, че по отношение на известни наши артикули — плодове, напр., грозде — ние ще имаме тѣй нареченитъ преференциални мита, макаръ че тия мита не сж по-малки, отколкото бѣха до сключаването на търговския договоръ. Въ всѣки случай запазването имъ такива, каквито бѣха миналата година, може да има значение за нашитъ плодове. Но никой не зне и не може да ме увѣри, че утре, при днешното състояние на нѣщата, нѣма да се получи едно увеличение на митата по начинъ, че нашитъ плодове — артикулъ, който ни е останалъ за износъ — да не могатъ да получатъ достѣпъ въ Германия, както това сега става съ яйцата и птицитъ на германското тържище. Не ща да отивамъ по-нататкъ.

Но имаме още по-опасенъ пунктъ — това е въпросътъ за тютюнитъ. Ако Германия иска отъ насъ да направимъ жертви за известни нейни артикули, които засѣгатъ състоянието на известни наши занаяти, каквото артикулъ

сж напр., общата — това не се е почувствувало още, защото договорът не е далъ своитъ резултати по отношение на много занаятчийски предмети — казвамъ, ако тя получи отъ насъ тѣзи жертви, защо не ни даде що-годе облекчение по отношение, напр., на тютюнитъ? Никаква разлика, никаква преференция. Остава се тоя артикулъ просто на фискално разпореждане, защото има фискаленъ характеръ. Тамъ е мъжнотията. И онзи, който познава германското облагане на тютюна и неговитъ издѣлѣи и знае колко тамъ еластично може да се маневрира въ облагането, ще разбере, че този артикулъ всѣки моментъ може да се намѣри тѣй сжщо предъ спѣнки.

Оставямъ настрана другитъ въпроси. Дохождамъ сега до договора, който ще бѣде сключенъ между насъ и Чехословакия. Чехословакия е една отъ най-заинтересованитъ страни въ нашия вносъ. Множество артикули, които по-рано идѣха у насъ подъ австрийско знаме — а, както се знае, въ миналото у насъ най-големъ бѣше процентътъ на вноса на австрийски стоки — днесъ идатъ подъ чехословакия. Чехословакия може да изнася въ изобилие артикули, като почнете отъ текстила и отидете до стѣклото и желѣзнитъ издѣлѣи. Всичкото това е отъ интересъ на Чехословакия. Не зная какъвъ ще бѣде договорътъ, но като зная, че Чехословакия даже на Франция не прави отстъпка за френскитъ вина, за да защити своето малко производство на вино, естествено е да дойдемъ до сключенето, че нашитъ интереси, при най-големъ усилия и при най-големъ способности отъ страна на договорящитъ представители на страната, мъчно ще бѣдатъ защитени. Не би трѣбвало наистина да говорю по този въпросъ, защото договорътъ още не е сключенъ и странитъ сж още въ преговори помежду си, но въ всѣки случай за мене е ясно, че ще имаме мъжнотия въ това отношение.

По-нататъкъ нашето внимание се насочва, напр., къмъ нѣкои отъ балканскитъ страни, къмъ Гърция особено. Често упрѣкваха бившето правителство, че даде поводъ на Гърция, съ увеличаване коефициента на митата, да развали търговския си договоръ съ насъ. Обясни се отсетне отъ представители на гръцката държава, че, независимо отъ увеличаването коефициента на митата отъ наша страна, тѣ сж били вече решени да сжсатъ съ договора, защото условията на размяна между насъ и тѣхъ сж били вече измѣнени. Онѣзи отъ нашитъ специалисти и общественѣи, които познаватъ въпроса, може би си спомнятъ за едновременнитъ наши благоприятни търговски отношения съ Гърция въ износъ на зърнени храни, особено на брашно, на маслени продукти — кашкавалъ и т. н. Не трѣбва да забравяме, обаче, че Гърция съ всички сръдства вече иска да защитава, своето производство. И трѣба да ви спомня оня случай, който стана преди три-четири години, когато Гърция подъ предлогъ, че търси нѣкакви проценти на глутенъ въ нашитъ брашна и жита, върна назадъ милиони килограми наши брашна отъ своитъ пристанища.

Ето защо ясно е, че при днешното настроение между държавитъ — познато ви е, да не ви отнемамъ времето — всѣка държава иска да се свре въ своята черупка, да стане авторитарна, да се защити и да даде възможностъ на своята стопанска дейностъ да наддѣлѣе надъ другата. При такова настроение мъчно е да говоримъ за сключване на такъва търговски договори, каквито по-рано управляваха отношенията на народитъ и на Европа.

Но азъ при всичко туй пакъ желая успѣхъ на г. министра на външнитъ работи. Искамъ само да го предупредя, че въ туй отношение, особено ние, като победени, които имамъ известни задължения по договоритъ, особено преди въпросътъ да бѣде изясненъ въ една или друга форма въ стопанската конференция въ Лондонъ, мъчно можемъ да сключимъ такъва договори. И азъ не съветвамъ въ туй отношение да правимъ стѣпки напредъ.

Ако Чехословакия би ни гарантирала при известни условия — или Германия, или Австрия, който и да било — вносъ на онѣзи наши артикули, съ които ние можемъ още да живѣемъ въ международната размяна, тогава разбирамъ. Но явно е, че тѣ не сж настроени къмъ туй, не само заради насъ, но защото трѣбва да даватъ отстъпки и на други държави, съ които нѣматъ търговски договори, и по този начинъ да правятъ заради насъ жертви за други държави.

В. Молловъ (д. ср): Следъ Отава нѣма да ги направятъ.

Г. Т. Данайловъ (д. ср): Следователно, този въпросъ ще трѣбва да го държимъ за известно време още въ положението на незавършеностъ, докато се видятъ настроенията, па може би и принципитъ, които Лондонската стопанска конференция ще даде.

Азъ сжщо тѣй не съмъ напълно съгласенъ съ нашето участие въ конференцията на тѣй наречения източнъ блокъ за зърненитъ храни, който почна още въ времето на нашето управление, която продължава и до днесъ и която днесъ заседава въ Букурещъ, кждето е и нашиятъ министъръ на земледѣлието. Азъ съмъ увѣренъ, че тя не може да даде резултатъ за нашата страна, първо, защото тамъ се разглежда въпросътъ за зърненитъ храни, а нашиятъ главенъ интересъ въ износа вече не е въ зърненитъ храни. У насъ вече става явна на аския промѣната въ нашата търговия и въ нашето производство, която промѣна създава други продукти, други ценности за българския износъ, които, естествено, трѣбва да привлечатъ повече нашето внимание. Ако ние, балканскитъ, или източнитъ народи, пледираме да намѣримъ пазари на нашитъ зърнени храни, напр., на тази конференция, която става, зърно Ромѣния, която миналата година бѣше безъ пшеница или, най-малкото, безъ достатъчно количество пшеница, при наличността на голѣми количества пшеница въ България, не допустя българската пшеница, за да докаже своето разположение къмъ насъ и да има право да иска отъ насъ съответното разположение? Границата е затворена, и сега ние се намираме въ смѣнно положение, да пледираме предъ европейскитъ сили да пушатъ източното жито, а нашитъ съседи не пускатъ нито зърно отъ нашето жито. Ето ви несъобразността. И азъ се чудя, следъ като единъ отъ участвуващитъ на конференцията въ Стреза написа статия, за да покаже всички свой песимизмъ въ резултатитъ, защо искаме пакъ да обсъждаме въпроситъ заедно съ другитъ сили. Това не ми харесва, защото все така трѣбва да имаме наше становище. Не бива да забравяме, че насъ всѣки пътъ ни турятъ настрана и извънъ интереситъ на европейското общество. Може би това е силно казано, но е право. Когато се разрешаваше въпросътъ въ Стреза, насъ ни забравяха. Когато се замисляше създаването на единъ Дунавски блокъ, насъ ни изключиха. И ако не бѣше се намѣсила една европейска сила, въпросътъ можеше да се разреши абсолютно безъ насъ.

Виждамъ, следователно, и въ туй отношение една голѣма прѣчка, и, естествено, дълъ ми е да обърна вниманието на г. министра на външнитъ работи и на правителството.

Най-сетне азъ ще се спра и на общото обсъждане на въпроса за тютюнитъ между балканскитъ държави, производители на тютюн. Не можахъ да разбера коя бѣше инициативата, но ясно бѣше, че нашето правителство прати въ Женева свои делегати, почтени, специалисти, познавачи на въпроса, дето да се обсъждатъ интереситъ по отношение тютюнопроизводството и тютюневитъ пазари на тритъ държави взаимно — на България, на Гърция и на Турция. Г-да! Нѣмамъ време да се спирамъ на подробности, но азъ съмъ на мнение, че въ туй отношение стѣпката е погрѣшна. Нашиятъ интересъ и по отношение производството на тютюнитъ, по тѣхнитъ видове, и по отношение пазаритъ на тютюнитъ не се сходя съ този на Турция и Гърция. И ние сме, които, ако се направи нѣщо общо, ще понесемъ загубитъ. Ние сме! Позволявамъ си, прочее, и въ туй отношение да обърна вниманието на правителството, понеже се касае за единъ важенъ стопански интересъ.

Единъ четвърти голѣмъ въпросъ само ще го мина, защото предполагамъ, че мнозина отъ васъ ще се попитатъ защо ораторътъ не засѣга най-важния въпросъ, въпросътъ за стопанската конференция въ Лондонъ. Моето мнение, моето разбиране е, че тази конференция е тѣй замислена, че тя отговаря, безспорно, на момента, и, отъ друга страна, понеже се предприема отъ всички голѣми и малки държави, естествено е, че нейниятъ смисълъ е налице. Но тая конференция, макаръ да има изработенъ планъ, нѣма още отпреде си поставени проблемитъ по начинъ такъвъ, който да обедини интереситъ на всички тамъ участващи. За голѣмо съжаление, проблемитъ и интереситъ на отдѣлнитъ държави, които ще участвуватъ въ конференцията, сж въ много случаи противоположни, следователно, мъчно още може да се предвиди едно обединение въ туй отношение, което да ползува човѣчеството въ неговата стопанска размяна и въобще въ неговитъ стопански отношения. Не ще съмнение, човѣчеството, което всѣки пътъ е намирало изходъ отъ най-големъ и най-трудни въпроси, които сж се изпрѣчвали предъ него, и сега ще намѣри изходъ, но трѣбва съ търпение да очакваме туй, което се развива тамъ, защото тукъ най-малко могатъ да иматъ мѣсто предварителни оценки и предсказания.

Понеже на конференцията въ Лондонъ се събиратъ първитъ хора, представители на държавитъ, нашето участие се налага. Отъ друга страна, трѣбва да поздравимъ правителството за това, че избира единъ отъ най-големъ

митъ наши държавници, членъ на управляващото болшинство, а именно г. Малиновъ, да представлява тамъ нашата страна. Много въпроси ще се повдигнатъ тамъ и, естествено, всѣки трѣбва да се яви съ най-големия си авторитетъ, какъвто има.

Тѣзи нѣколко бележки имахъ да направя, колкото се отнася до стопанската политика на г. министра на външните работи. Преди да завърша, бихъ желалъ да повдигна още единъ въпросъ, който се намира — така да кажа — въ неясностъ за нашето общество и, ако ми бъде позволено да преценя, сѣщо и за самото правителство. Това е въпросътъ за Дирекцията на храноизноса — единъ много голѣмъ и много важенъ въпросъ. Не съмъ противъ това, да имаме единъ организиранъ институтъ, който да урежда този износъ, но това може да стане само когато имаме какъво да изнасяме, когато имаме излишци, когато бждатъ налице и редица други условия. Азъ не ги виждамъ сега и никой, убеденъ съмъ, не ги вижда. Естествено е тогава да се постави въпросътъ: не е ли време да се допусне въ туй отношение, ако не пълна, поне малка свобода? Тукъ се изнесе и отъ другъ нашъ другаръ, че докато въ Северна България има изобилие отъ пшеница, въведено е едно качество на брашно и на хлѣбъ, което е по-долу отъ всѣка коитика. И не знамъ дали не е смѣшно да се каже, че докато по-рано гражданитъ въ градоветъ ядѣха бѣлъ хлѣбъ, а селото ядѣше черъ хлѣбъ отъ брашно, млено на прости мелници, днесъ е обратното.

И. Куртевъ (нац. л): Г. Данаиловъ! Два вагона брашно, пристигнали отъ гара Каспичанъ, стоятъ 10 дни на Софийската гара, не ги допускать, защото брашното било по-бѣло отъ опредѣления типъ, макаръ и да е продадено на сѣщата цена, на която се продаватъ южнобългарскитъ брашна.

Г. Т. Данаиловъ (л. ср): Моята бележка е, че днесъ градътъ яде черъ хлѣбъ, а селото яде бѣлъ хлѣбъ. Защо? Вижда се, че тукъ има нѣкаква неувѣлича, на която желателно е правителството да тури край и да постави по-нататъкъ въпросътъ правилно въ неговото развитие.

Минавамъ на другъ въпросъ, върху който искамъ да спра вашето внимание. Ще го засегна само накратко, защото много се говори по него и особено г. Буровъ, преди мене, го изнесе въ великолепа ораторска форма. Това е въпросътъ за малцинствата. Азъ нѣма да се спирамъ върху него отъ тази гледна точка, отъ която досега се говори по него. Азъ моля вашето търпение само за нѣколко минути, за да изнеса нѣколко цифри и да поставя въпроса на неговата фактическа база. Боя се да не премина малко повече въ теорията и да ви дотегна, но въ всѣки случай ще искамъ да бжда внимателенъ и кратъкъ.

Въпросътъ за малцинствата следъ договоритъ за миръ е вече, така да се каже, първостепененъ международенъ въпросъ. Авторитъ на договоритъ за миръ съзнаха много явно, много открито, че съ новитъ граници, които се чертаяха насилнически, се потискватъ много народи и се създаватъ много нови малцинства, и се постави въпросътъ за една възможна правда и за една възможна защита на тѣй новосъздаденитъ малцинства. Нашето племе въ туй отношение е много нещастно. Наистина, ние сме въ единъ центъръ на свободенъ животъ, но голѣми части отъ българското племе останаха въ чужди държави, като поробени. Нашитъ малцинства, които днесъ се намиратъ въ другитъ балкански държави, не сѣ малцинства, израстнали, така да се каже, на мѣстото, при естественитъ условия на развитие, а сѣ малцинства на територии, насилствено анексирани, ще кажа, малцинства покорени, поробени. И ние, които сме останали свободни, имаме свещенъ дългъ да говоримъ малко, но да работимъ много за извоюване на нашитъ малцинства поне онѣзи елементарни права, които всѣки човѣкъ, по силата на своето естество, трѣбва да има. Едно време Кантъ е казалъ — и тази негова идея се повтаря много отъ много учени и върху нея се градятъ и много практически наредби — че най-големата ценностъ, това е човѣшката личностъ, но човѣшката личностъ, не ще съмнение, поставена въ условия за едно пълно развитие на нейнитъ способности, за едно пълно, правдиво упражнение на всичкитъ нейни духовни и материални права и функции, които тя има.

Когато говоримъ за малцинствата, ние говоримъ повечето, ако мога така да кажа, теоритически — тукъ поне, когато съмъ слушалъ, отъ много време, не само днесъ — съ убеждението, че тукъ-тамъ има малцинства и че ние трѣбва да диримъ тѣхната защита. Азъ искамъ да

прибавя къмъ тия общи положения, че ние можемъ да излѣземъ съ сериозни фактически данни да докажемъ съществуването на нашитъ малцинства, а тѣй сѣщо и съществуването — ако такива има, както напоследъкъ се повдигна въпросъ — на чужди малцинства у насъ. Въпросътъ е за народностната статистика и езиковната статистика. Забележително е, че не само отсега европейското човѣчество създаде едни особени условия на статистическо преброяване, при което не могатъ да се забележатъ народностнитъ малцинства. Въ това отношение най-големата майсторка бѣше Австрия, която имаше въ своитъ предѣли много славянски и други народности. Следъ голѣмата война, както знаете, голѣми части отъ Австрия бѣха наследени отъ други народи, между които на първо мѣсто стои нашата западна съседка Сърбия или Югославия, както я наричатъ сега. Въ официалния томъ за преброяването, което направи Югославия въ 1920 г., вие нѣма да намѣрите записанъ българинъ, макаръ че — всичко друго да оставимъ настрана — съ договора, който се сключи въ Ньойи, ней се приладе и наше население, което въ Босилеградско броеше 11.000 души, въ Цариградско — 10.000, или тамъ останаха 24.000 души, а у насъ 28.900 души. Значи, всичко около 43.000 души има отъ дветъ страни, които и по езикъ, и по вѣра, и по писмо сѣ българи. Когато се опредѣляше западната граница на България — вървамъ да не сте забравили историята — тѣ всички единодушно се явиха да защитятъ своето племени съзнание предъ мѣродавнитъ фактори и, въпрѣки настояванията на организирани сръбски агенти, поискаха да останатъ въ България. Това чисто българско население не е отбелязано при преброяването въ Сърбия презъ 1920 г. Не е отбелязано сѣщо така и онова население, което е въ Южна Сърбия, както сръбитъ наричатъ днесъ Македония.

Г. г. народни представители! Смѣтамъ за излишно да третирамъ въпроса за населението въ Македония, защото всички знаемъ — доказано е и отъ изследванията на учени, и отъ анкети на политически хора — че това население въ грамадното си мнозинство е българско и бѣше съ българско съзнание до момента, когато Сърбия анексира тази областъ. При турското владичество то имаше свобода на своята религия, имаше свои църкви, свои училища, своя духовна българска администрация, свои отдѣлни епархии съ множество свещеници. Явно е, че не може да става и споръ, има ли или нѣма тамъ българи. И напразно сръбитъ премълчаватъ, че тамъ има българи и даже отричатъ тѣхното съществуване. Въ това отношение нѣкои наши другари могатъ да изяснятъ тази теза по-точно отъ мене.

Г. П. Геновъ (р): Сега има нова доктрина: югославияни отъ Адриатика до Черно-море! Въ идущото преброяване тамъ ще бждатъ всички югославияни; по-рано бѣха сърбохървати!

Г. Т. Данаиловъ (л. ср): Да, като казахъ, че други могатъ да изяснятъ този въпросъ, азъ разбирамъ именно Васъ, г. Геновъ, който участвувахте въ конференцията на балканскитъ държави, наречена мирна конференция. Но азъ смѣтамъ, че тѣ, като отричатъ съществуването на българи въ Македония, по-скоро засилватъ тезата, че по-големата частъ отъ населението въ Македония трѣбва да се счита такова, каквото е, т. е. българско. И никой нѣма да отрече, никой нѣма да оспори това. Опитътъ на нашата съседка и нейното желание — което тя отрича — да асимилира това население тамъ, защото го смѣта близко, сродно по езикъ и по вѣра, едва ли ще донесе ония резултати, които тя очаква. Г. Буровъ много красноречиво се спрѣ на този въпросъ, за да има нужда азъ да повтарямъ. Въ този вѣкъ, въ който ние живѣемъ, едно асимилиране не е така лесна работа. Едно население, което съзнава, че е българско, не може току-тъй да се претопи. И всѣки единъ опитъ въ това отношение, чрезъ сръбствата, съ които се иска да се действува, за да се достигнатъ резултати, може по-скоро да извика една по-голема съпротива, отколкото всѣки може да си предполага.

Азъ тѣй сѣщо мислѣхъ много за полския народъ, за който г. Буровъ тукъ ни говори. Не бихъ желалъ да повтарямъ, а искамъ само да обърна внимание на речта, която горманскиятъ вицекандлеръ фонъ Папенъ произнесе на 26 май и която е много знаменателна въ туй отношение, защото и Германия въ своето минало не бѣше свършено чиста по отношение асимилирането, т. е. претопяването на малобройнитъ народности, или малцинствата въ себе си.

фонъ Папенъ казва: (Чете) „Националдемократическата концепция на XIX-я векъ позволи развитието на индивидуалността на нацията, изтъквайки на пръв планъ държавния интерес, а не националния. Чрезъ тоя духъ се вмъкнаха въ външната политика на Европа гръхътъ на асимилацията и опасността на иредентизма. Договоритъ за миръ само ускориха балканизирането на Европа и умножихъ огнищата на нестабилността. Миноритарното покровителство на Обществото на народитъ и на международния Хагски съдъ дадоха посредствени права безъ ефикасно лѣкарство и съвсемъ не уредиха отношенията между мнозинството и малцинството въ отделнитъ държави. Малцинственитъ права сж станали една идеалистична фраза днесъ, безъ реално значение“. Ако такива идеи вече може да завладяватъ мѣродавнитъ фактори на голѣмитъ държави, не ще съмнение, че опитътъ и тенденцията на нѣкои отъ държавитъ да могатъ да асимилиратъ така лесно и безнаказано народноститъ нѣма да иматъ успѣхъ.

Азъ забравихъ да спомена за последното преброяване, което стана въ Сърбия, за което нѣмаме още официалнитъ резултати, но за което знаемъ отъ вестницитъ. В. „Политика“ писа това, а и нашата телеграфна агенция го изнесе. Личи, че тукъ-тамъ въ Югославия вече се обаждаатъ българи при особенитъ условия, при които става тамъ преброяването. Имаме отбелязано, наприкладъ, че българскитъ елементъ въ Дунавската бановина се състои отъ 4.608 души, въ Вардарската бановина, или собствено Македония, отъ 1.230 души, въ Савската бановина отъ 544 души въ Моравската отъ 589, въ Бѣлградската отъ 246, въ Дринската отъ 30 и т. н. — съ една дума представлява едно малцинство отъ едва нѣколко хиляди души. Но този начинъ на създаване статистически данни вече е познатъ и той не може да послужи за нѣкакво оправдаване на потисничество и на завладяване. Това е срамно!

Съ Гърция въпросътъ е по-ясенъ. Онова, което преди известни години стана въ Женева — договорътъ, който се подписа отъ Политисъ и Калфовъ — показва по единъ най-категориченъ начинъ, че Гърция признава съществуването на български елементъ въ Гърция, макаръ че по единъ звѣрски начинъ, измисленъ отъ Венизелостъ, се изгони мнозинството отъ българското население отъ бащинитъ огнища. — Казвамъ, Гърция признава, че има български елементъ и че той е отъ значение, за да му се дадатъ и малцинствени права. Но неизясненъ е между насъ и Ромъния въпросътъ за малцинствата. Различни слухове се носятъ въ едно или друго отношение. Не мога да обръщамъ внимание на това, което се говори, но на всѣки случай въпросътъ за правата на малцинствата въ Ромъния и Бѣлгария нѣкакси е поставенъ по-интензивно и би могла да се прояви и отъ дветъ страни една добра воля за уреждането му. Трѣбва, обаче, да забележа, че ние, българитъ, още отъ освобождението при преброяването на населението въ нашата държава сме давали най-точни цифри за малцинствата у насъ, респ. и за ромънскитъ малцинства. Ромънскитъ малцинства у насъ сж повечето въ селата по край Дунава. Тѣзи ромънски малцинства при последното преброяване възлизатъ на 69 хиляди души. Това е точната цифра на всичкитъ ромъни, които се намиратъ у насъ. Въ 1880 г. тѣ сж били 49 хиляди души, а по преброяването въ 1910 г. — 79 хиляди души. Тѣзи ромънски малцинства, които сж покрай Дунава, сж единъ видъ естествени, ако мога така да кажа; тѣ сж приходжали поради гонения политически или поради стопански интереси, за ловитба на риба, която ловитба, трѣбва да се признае, е била всѣки пътъ повече въ рѣцетъ на ромънитъ. Поради тѣзи причини, край Дунава се настанява едно ромънско малцинство, което, както казахъ, всичко на всичко възлиза по последното преброяване на 69.080 души.

И. Куртевъ (нац. л): Тази цифра включва въ себе си и селянитъ куцовласи. Така, че ромънитъ край Дунава сж по-малко.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Да. — Има наистина 2 или 3 села въ Видинско, кждето броятъ на българитъ и на ромънитъ е почти еднакъвъ, но въ повечето села, кждето има ромъни, тия последнитъ сж по-малко отъ българитъ.

Въпросътъ е сега за правата, които биха могли да се дадатъ на ромънитъ. Този въпросъ е политически и азъ не искамъ да се спирамъ на него. Той ще има да бжде разглежданъ и разрешаванъ отъ съответнитъ отговорни правителства. Азъ искамъ да обърна внимание само върху едно, а именно, че ако ромънитъ претендиратъ за нѣкакви малцинствени права на ромънитъ въ тѣзи села въ Видинско, Орѣховско, Никополско, естествено, че и ние отъ своя страна трѣбва да повдигнемъ въпроса не само за българ-

скитъ малцинства, останали въ Добруджа следъ анексирането ѝ, но и за онѣзи голѣми количества българи, които се намиратъ въ вътрешността на Ромъния. Боя се, че ще ме упрекнете, ако се спра по-надълго по този въпросъ, но не мога да не отбележа, че единъ отъ най-голѣмитъ познавачи на този въпросъ, на въпроса за малцинствата, особено на балканскитъ народи, на славянитъ, известния професоръ Вайгандъ, въ едно съчинение, публикувано още въ 1902 г., като изследва въ най-голѣми подробности остатѣцитъ, както той се изразява, отъ българско население въ Ромъния, намира, че въ Ромъния има въ 53 села и градове компактни български маси, които възлизатъ на повече отъ двеста хиляди души вънъ отъ Бесарабия. Въ тѣзи 53 града и села около Букурещъ, около Плоещъ, около Александрия и други градове е имало български малцинства въ онова време съ пълното съзнание, че тѣ сж българи. Разбира се, ромънската статистика съ това не е била съгласна. Изобщо ромънска статистика по националностъ нѣма. Тая културна държава и до днесъ не е направила едно преброяване по националностъ.

Г. П. Геновъ (р): Има статистика само по религия.

Нѣкой отъ мнозинството: Само ние имаме статистика по народностъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): То е вѣрно, че само ние имаме.

Г. П. Геновъ (р): Само ние имаме статистика по езикъ и народностъ, а тѣ иматъ статистика само по вѣроизповѣдане.

Б. Ецовъ (д): (Казва нѣщо и излиза отъ залата)

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Вие не разбирате въпроса.

Тия данни сж напечатани, тѣ не сж тайна и, ако азъ ги изнасямъ, то е да обоснова едно наше по-голѣмо право, за което се мълчи и не се говори. То е, че ако ромънитъ претендиратъ да иматъ права тѣхнитъ малцинства у насъ, тѣ трѣбва да позволятъ да иматъ права и нашитъ малцинства, които сж вънъ отъ Добруджа. За Добруджа не говоря, защото се знае тамъ количеството на българското население, знае се, че когато бѣше дадена Добруджа на ромънитъ следъ Берлинския конгресъ, тѣ я не щѣха, защото нѣмаше ромънско население. Знае се, че всички градове въ Добруджа сж били български съ много малко други малцинства. Знае се, че когато стана анексията на Южна Добруджа въ 1913 г., ромънитъ бѣха тамъ едва 1%.

Г. П. Геновъ (р): Отъ 280.000 души, само 6.000 души бѣха ромъни.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Искахъ да обърна вашето внимание върху туй обстоятелство, че хора, които сж далечъ незаинтересовани въ нашитъ работи, въ нашитъ въпроси за малцинствата, тия хора изнасятъ много ясно нашата теза. И ако става дума за даване права на ромънскитъ малцинства у насъ, естествено е, и ние ще трѣбва да противопоставимъ срещу това нашето искане за права на българскитъ малцинства вънъ отъ Добруджа, въ онѣзи мѣста на Ромъния, кждето има действително компактно българско население.

И. Василевъ (з): Защо така отрицателно поставяте въпроса — ако стане въпросъ за малцинствата, тогава и ние ще повдигнемъ въпросъ? Просто учудва тази ваша постановка на въпроса.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Не можахъ да Ви разбера, за да Ви отговоря.

По въпроса за малцинствата ние сме най-силни — това е моята теза — и ние сме, които трѣбва да искаме една пълна и редовна статистика. Другъ начинъ за постигане резултати въ това отношение ние нѣмаме, освенъ ако въпросътъ се постави предъ Обществото на народитъ, да изискаме една негова анкета, за да констатира кжде какви малцинства има. Както и по много други въпроси ние се обръщаме къмъ Обществото на народитъ, така и сега трѣбва да искаме отъ него една справедлива анкета.

Азъ ще приключа моитъ бележки.

Обикновено казва се, че опозицията — по английския образецъ — не гласува за правителствения бюджетъ. Азъ знамъ, че днесъ този принципъ е много измѣненъ вече.

Ц. Таславковъ (д): Изтърканъ е.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Правителството, когато има свое болшинство, ще си има своя бюджетъ. Но азъ при

гласуването на бюджета бихъ желалъ г. министърътъ на външнитъ работи да ни даде едно задължение, което, впрочемъ, само по себе си се разбира: външната политика на България да бжде въ неговитъ ръце, въ ръцетъ на правителството. Не бива да се допуша една намѣса на неоторни хора, които и да бждатъ тѣ, особено представители на нашата църква. Едно християнско сближение се налага, но политика...

Т. Торбовъ (д): Ще влѣзете въ конфликтъ съ поповетѣ!

Г. Т. Давакиловъ (д. сг): Азъ съмъ си християнинъ и не се боя отъ това. Обаче, казвамъ: по-ефикасно намисане на министра на външнитъ работи въ това отношение се налага, защото всѣки трѣбва да знае своя кръгъ на функции, на задължения и всѣки трѣбва да даде на държавата и нейнитъ правителства свобода да решаватъ нейнитъ въпроси. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Има думата на-родниятъ представител г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): (Къмъ министъръ-председателя) Ще свършите ли тази вечеръ съ бюджета? Чувамъ, че за гласуване утре ще остане.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ако искате да остане за утре, нѣмамъ нищо противъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Утре ще говоря тогава.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Прави предложение заседанието да се вдигне. Ще моля, обаче, г. г. народнитъ представители да дойдатъ по-рано утре. Ще започнемъ точно въ 4 часътъ. Днешниятъ дневенъ редъ да бжде и за утре.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Които приематъ предложението на г. министъръ-председателя, заседанието да се вдигне и за утрешното заседание да имаме сѣщия дневенъ редъ. моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 22 ч. 50 м.)

Председателъ: **А. МАЛИНОВЪ**

Подпредседателъ: **Н. ЗАХАРИЕВЪ**

Секретаръ: **ИВ. ВЕЛЧЕВЪ**

Зам.-началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. ДУКОВЪ**